Krúdy

A vig ember
bus mesél

813684

A MAGYAR IRODALOM JELESEI

OSZK

A VÍG EMBER BÚS MESÉI

ELBESZÉLÉSEK

IRTA

KRÚDY GYULA

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST 1914 SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

Minden jogot fenntartunk.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

813684
Országos Széchényi Könyvtár
Leltári szám:
V530-3945/1964.

BUDAPESTI HÍRLAP NYOMDÁJA 11590

Az aranysarkantyus vitéz legendája.

I.

Ez a történet belényúlik a tegnapba. Jól össze kell szedni az emlékezésemet, hogy tisztán láthassam, merre kanyarog ez a mese, amelyiknek címül ezt adám: „Az aranysarkantyús vitéz legendája.“ Tudnivaló, hogy a felséges király az aranysarkantyú-renddel legkiválóbb főnemes híveit, katonáit tünteti ki. Az én emberem nem ezek közül való. Ő inkább lentebb keresendő a falusi hétszilvafák árnyékában, ahol napos dombok között csöndesen telik-mulik az idő. Az udvarház kéményei fölött a keleti szelek zúgnak. Az ember pedig — ez alatt az *ember* alatt Bikky Pált értem — édes nyugalommal hallgatja meg Julis asszony jelentését reggelenkint, aki beszámol a belső gazdaság állapotáról. A vörös hollandi kakas sehogy sem fér össze a mi régi jó kakasunkkal, a Gyurkával. Nemkülönben a tyúkok is éreztetik ezt a veszedelmet. Kevesebb a tojós.

— Azt a német fajzatot pusztítsd el a háztól, Julis, — adja ki a rendeletet Bikky Pál.

Azonkívül jó volna fát hozatni a berekből.

— Vágd kupán, Juliskám, azt a lusta betyárt! — dörmög Bikky Pál. (A betyár: János, a kocsis.)

És hiányzik egy kulcs estve óta a karikáról. A jégverem kulcsa. Kovácsot kellene hivatni a faluból.

— Csak cigányt ne, Julis. Mert a cigány lop.

Innen pedig nem sok már a lopni való. Ez igen nagy szegénységből. — Ezzel rendbe folynak tovább a dolgok. És a nap eltelik csendesen.

Estve egy nagy bőrködmön búvik be az ajtón. Sárga bajusza táncol rézvörös orra alatt az ispán úrnak, amint *Szerencséss*-t kíván. Nagy csizmák, agarászustor, vadászpipa és pálinkaszag: ez Belpoták, a Bikky Pál ispánja. Ez a Belpoták tulajdonképpen még azokból az időkből maradt itt, amikor a németek uraskodtak a jó magyar földön. Belpoták azonban nagyot változott. Nem szereti elsősorban a nevét és olyan rosszul beszél németül, hogy Bikky Pál úrnak gyönyörűsége hallgatni. Belpotáknak németül kell előterjesztenie jelentését a külső gazdaság mibenlétéről. Bikky Pál ugyanis, úgy tudja, hogy a gróféknál — itt a szomszédban — a német nyelv a divatos. Miért ne tehetne ő is úgy, mint a grófék?! Belpoták jámborul áll meg a küszöbön; belépvén, mélyen meghajtja magát:

— Karsamadiner...

— Jól van, Belpoták fiam, — mondja Bikky

Pál fennhéjazva és szeretné, sokan hallanák, hogy hozzá az ő Belpotákja németül beszél.

Általán a roskadt házban a nagyúri tempók divatosak, kivéve Julis asszonyt. Ő magyarul káromkodik és többször megrázta már a sovány, nyurga Belpotákot, ha németül hallotta szólni.

Akkor, mondom, közbejött nálunk valami. Főispáni installáció. Amire ez a történet megindul.

II.

Azon a csunya, nedves, szomorú őszön, amikor igen félünk a Tiszától, erősen készülődött a vármegye. Valami bárót küldött ide a miniszter főispánnak, holott nálunk sohasem volt még mágnás főispán. Mindig a vármegye y-os uraiból került ki valaki a gondokkal járó állomásra, akit aztán a nemes urak módfölött lenéztek és a német kutyájának szidalmaztak mindaddig, amíg el nem rugta magától a hivatalt.

Az idegen báró jöttének hírére meghökkentünk. Mi ez? A kormány beleköt a vármegyébe? Rá akar ijeszteni az emberekre, mert nem szavaznak követválasztáskor a kormány jelöltjére? A parasztok azt dörmögték, hogy nyilván emelkedik az adó.

Mindazonáltal a vármegye nem hagyta annyiba a dolgot. Ha már jön a báró, legalább lássa, hogy hová jön. Hogy urak közé jön a báró, tudniillik, mert a báróról az a hír keringett, hogy szegény az

árva, és üveget hordoz a fél szemén. Meg ilyenek. No, mi sem voltunk már ebben az időben valami nagyon gazdagok, de csak kikerült négy ló, meg egy *zándlájfer* még valahonnan. És mentés huszár is, meg tulipános szűr a kocsis alá. (A színes tulipánok ugyanis, belehímezvén a gácsi fehérbe, lelógnak a kocsi hátulsó ülése mögött a kasra.)

A Bikky Pál esze tüzet fogott, amikor a hír eljutott az ő falusi udvarházáig. A vénecske, potrohosodó ember már nem igen járogatott sehová. Amióta a szegénységök igen nagy itten. Nem is igen szerették, mert a természete kötekedő és hányavető volt. Afféle vad pusztalakónak született Bikky Pál, aki a fokosával fenyegetőzik, ha valaki nincsen magas úri tetszésére. Elmaradt a világtól, bár ő ezt nem tudta és a zöld cserépkályha mellett hallgatván Belpoták zagyva német szavát, igen nagy úrnak tartotta magát. És mert a grófék is a kormány jelöltjét támogatták, ő is oda adta le a vótumát. (Két kis szürkével döcögvén be a városba, Belpoták sovány, nyurga termetével félénken gibicelt a hátsó ülésen. Miután előre tudta, hogy megdobálják őket a parasztgyerekek a szavazatjuk mián. Ami be is következett. A tekintetes úr alig menekedhetett meg ép bőrrel a két pókos szürkével.)

Bikky Pál úgy látta, hogy itt az alkalom, amikor végre megragadhatja a szerencse farkát. Tulajdonképpen semmire sem vágyott, csak azt szerette volna, ha igen nagy tisztelettel és becsüléssel közelednek feléje és kalapjaikat leveszik a hencegő

Tardoskeddyek, Tornyosyak, Vándorfalvyak ő előtte. A főispán nyilván barátjává fogadta és karonfogva sétál vele be a nagy terembe, ahol az installáció lészen. És tán valami pompás, úri hivatal is akad ebben a vármegyében az ő számára is.

A Bikky Pál házában attól a naptól fogva, amikor a tekintetes vármegye meghívó-írása ideérkezett, mintha megbolondult volna mindenki.

Főként maga a vénecske gazda. Egész nap azon törte a fejét, hogy vajjon hányadik lészen az ő fogata abban a kocsisorban, ami a vasuti állomástól a vármegyeházig kíséri a bárót. Balsejtelmei voltak és szorongatta az öklét, amikor a Tardoskeddyek és Tornyosyak esetleges hencegése jutott eszébe. Tán legutolsónak teszik őt, mert a hatalom most még az ő kezükben van. Őt, Bikky Pált, legutolsónak, abban a kocsisorban, amelyik a bárót a vasúti állomástól a vármegyeházig kísérendi.

Végre, hogy a sértést elkerülje, elhatározta, hogy lóháton fog megjelenni, és ha sikerül kezei közé kaparítani a lovasbandérium fővezérségét, akkor... Ah, nem is mert tovább gondolkozni.

A kis potrohos Bikky Pál ettől a naptól fogva a lószerszámokat vette rendre. A zöld cserépkályha mellett üldögélvén, sokszor elábrándozott bogláros kantárról, skófiumos nyeregtakaróról és ezüst zabláról.... Azonban mindez nem volt meg. Csak réz volt itt és töredezett bőr. Fényesítette tehát a rezet, dörzsölgetvén; és jóféle hájakat követelt Julistól, amik a szíjak megpuhítására valók.

Julis asszony is sokkal többet veszekedett

ezekben a napokban, mint egyébkor. Módfölött fölizgatta őt is gazdája szereplése. Julis hű gazdaszszony volt, de mindig irigyelte Tardi Máriát, aki vénasszony létére az alispánék házvezetője. Habár ott egy asszonnyal kell küzdeni, az alispánnéval, itten pedig ő, az özvegy, Bikky Pálnál egészen a maga ura. Mennyivel nagyszerűbb volna azonban, ha Bikky Pál is alispán volna! Ah! Sóhajtott ilyenkor Julis és a legjobb hájakat hozta elő a kamrából, amelyekkel a tekintetes úr saját úri kezeivel bekente naponkint a régi szíjakat.

A szürkét pedig János kefélgette az istállóban.

Ez a János olyan kocsis volt, hogy minden esztendőben otthagyta a gazdáját. Tudniillik János feleselt és káromkodott, ha a tekintetes úr beleszólt a kocsisi dolgokba. És János — harcolván Mantuánál és Solferinonál — mélységesen megvetette az ő urát, aki a kormányra szavaz, amikor követválasztás vagyon. Azonban János minden esztendőben visszajött. Miután ő meg a gazdája úgy voltak egymással, hogy egymás nélkül el nem lehettek. Máshol Jánosnak tilos volt a feleselés, itten pedig mondhatni szükséges volt. És az engedetlenség is. Ha a tekintetes úr azt mondta:

— János, balra hajts!

János jobbra hajtott. És mindig így volt jobb.

A tekintetes úr ugyan káromkodott és a fokost emelgette — azt elvette tőle János — és a végén még a tekintetes úr örült, hogy János meg nem verte. Mondom, ez a János a szürkét kefélgette. Közben beszélt hozzá:

— Te szegény pára! Hát te cipeled majd azt a rongyos gazdádat?!

A kefe és a vakaró élénkebben működött János kezében:

— Azt a potrohos gazdádat?

— Azt a német kutyáját? Te? Te? Te?

A szürke fölugrott, mert János már a bőrét nyúzta volna le a vakaróval.

Igy készültek a nagy napra.

III.

A tekintetes úr az utolsó héten — mintha igazán ez lett volna az utolsó hét ezen a világon — azzal töltötte a napjait, hogy próbalovaglásokat rendezett a nagy udvaron. János az udvar közepére állt és hosszú kötélre eresztve a szürkét, pattogtatta az ostort. A szürke egykor cirkuszi ló volt. Igen tetszett neki tehát a körben való futás, még bókolt is fejével és pókos lábait gangosan emelgette. A tekintetes úrnak ez igen tetszett és igyekezett délcegen megülni a vén jószágot. Ami Jánost végtelen elszomorította. Ő ugyanis azt várta a szürkétől — akit annyi esztendők óta kezelt — hogy néhányszor földredobja a tekintetes urat, amit ő megérdemelne, János szerint. A szürke ezt nem tette, hanem ellenkezőleg olyan gangosan emelgette vén lábait körbefutván, hogy gyönyörűség volt nézni. A tekintetes úr meg folyvást kiáltozott:

— Hopsza paripám, hopsza, hopsza!

És cukorral traktálta a szürkét.

De egyszerre elkomorodott.

— János, nékem hibádzik valamim! — mondá hirtelen.

János mogorván dünnyögött:

— Mi az ördög hibádznék?

— Nincs sarkantyum. Hogy ülöm én meg a paripámat sarkantyu nélkül?

János zordonan nevetett.

— Hát éppen úgy, mint most.

— Az nem lehet, — mondta a tekintetes úr és elszomorodva szállt le a lóról. Lehajtotta a fejét és elgondolkozva ment be a házba. Sarkantyu nélkül nem lehet kirukkolni a báró barátja színe elé. (Már barátjának tekintette a bárót.) És a hencegő Tardoskeddyek és Tornyosyak?? — Elfutotta a düh a tekintetes urat.

Akkor eszébe jutott, hogy volt neki egy felesége egyszer. Az a szegény szomorú asszony még abban az időben került ebbe a házba, amikor a tekintetes úr eljárkált a szüretekre és mulatságokra. Elszegényedett mágnásleány volt, aki egyet-kettőt lélegzett csak ebben a vén oszlopos, dohos házban és elszállt innen a más világokba. Az apja magasrangu katonatiszt vala egykor e szegény asszonykának. Az nem élt már, amikor a gazdag rokonság lerázván nyakáról, a kis báróleányt Bikky Pálhoz adta férjhez. Hanem olajfestmény itt függött a falon az ebédlőben, amelyik a nagyurat ábrázolta. A tekintetes úr elnézte most sokáig ezt a képet. És magában azt gondolta, hogy: lám, eljár az idő. És

egyebet semmit. Soha sem gondolt az ő hiú lelke eddig arra, hogy az ő egykori apósa aranysarkantyúkat hordott a csizmáján.

— Bár az aranysarkantyúid megvolnának, öreg! — sóhajtott a tekintetes úr, intvén a képnek, amelyik katonai uniformisban, kipödrött, hegyes, deres bajusszal ábrázolta a nagy urat életnagyságban. Kardját oldalához szorította félkezével, a balban pedig pergament-tekercset tartott. Fényes csizmáin pedig szinte ragyogtak mostan az aranysarkantyúk, amint a tekintetes úr sóvárogva nézte őket. Hej, ha levehetné őket! Azonban most mást gondolt. Miért ne lehetne neki is aranysarkantyúja? Erre a gondolatra szinte melege lett. Hogy az emberek esztendőkig emlegetnék — a legdélcegebb lovas Bikky Pál volt, az aranysarkantyús vitéz! Bikky az aranysarkantyús! — Igen melege lett és végig lépkedvén a szobán, hallotta csengeni amaz aranysarkantyúk pengését.

És muszáj-e annak az aranysarkantyúnak színaranyból lenni? Tán elég volna ezüstből is, bearanyozva, avagy fényes rézből?... Nem, aranyból kell lenni. Egy Bikky csak aranysarkantyút viselhet saruján. A tekintetes úr e percben egészen biztosan hitte, hogy nem volt olyan Bikky a földkerekségén, amelyik csak ezüstsarkantyút viselt volna.

IV.

Belpoták még ebben az órában útra kelt a város felé, befogván a két szürkét az ernyős kocsiba. A tekintetes úr kiadta neki a rendeletet:

— Mindent zálogba lehet tenni, amennyit csak ád Klein Májer még, Herr Belpoták. Ferstét? Allesz! Ferstét? Itt a meghatalmazás. Én mindent aláírtam már. Csak pénzt hozzon. Az aranymíves pedig csinálja a sarkantyúkat. Ferstét? Azonnal, Herr Belpoták. A szürkére pedig vigyázni, ferstét? Hogy kondiciója jó legyen a nagy napra. Ami után jön a díszes, nagy hivatal báró barátom kezéből.

Az ernyős szekér kifordult a kapun. A tekintetes úr azonban még utána iramodott a szekérnek.

— És egy pár lakkcsizma is kellene, Herr Belpoták! Nem? Lakkcsizma az aranysarkantyúhoz. Ferstét?

A sovány Belpoták táncoltatta a bajuszát és alig hallhatólag, igen nagy tisztelettel rebegte:

— Lakkcsizma, ja.

— Aranypaszománttal, — tódította kitüzesedett arccal a tekintetes úr. — Aminek majd alispán koromban is hasznát vehetem.

Belpoták felnyögött:

— Paszománttal, ja.

A tekintetes úr belekapaszkodott a kocsi sárhányójába.

— És mente, nem? — kérdezte, habozva te-

kintve Belpoták ijedt arcába. — Tán mente is illenék?...

— Mente?

— No igen, — tüzeskedett a tekintetes úr, — mente.

— Mente? — sóhajtott halaványan Belpoták.

A tekintetes úr fölkiáltott:

— Persze, — mente. Paszománttal.

(A János, aki a bakon ült, veszettül káromkodott.)

— Ja, mente, — mormogta Belpoták halkan.

— Valami jó magyarszabónál, — tette hozzá a tekintetes úr. — És ha, — ha — dünnyögte elfulladva — már aranysarkantyúk lesznek a csizmámon, tán kellene egy új kalap is?... A régi kalapom már zsíros...

Belpoták rémülten nézett a tekintetes úrra.

János kocsis erre leugrott a bakról és iszonyu káromkodások között fogta ki a lovakat. Egy szót sem szólt, csak kioldozta az istrángot és behajtotta a lovakat az istálló felé.

A tekintetes úr fogcsikorgatva kiáltott rá:

— János, te kötnivaló gazember, mit csinálsz?

János leszedte a lovakról a szerszámot és egy hangos szót sem ejtett, csak magában káromkodott.

— Hol a puskám? A puskám? — kiabált iszonyu dühösen a tekintetes úr. — Hadd lőjjem le ezt a betyárt. Hogy mertél kifogni, te ördög?

A kiáltozásra Julis asszony sikoltozva futott ki a házból. A vén, deres János erre megszólalt,

Julis felé fordulva és nagyujjával a vállain keresztül a tekintetes úr felé bökdösve:

— Hát azt akarja, hogy menjünk a városba és vegyünk aranysarkantyút, meg lakkcsizmát, meg paszománntos mentét, meg még — az Isten akárhová tegye, — még kalapot is akar!?

Julis asszony szótlanul meredt a tekintetes úrra. A tekintetes úr szitkozódva rángatta a kocsi bőrfüggönyeit, amelyik alól a másik oldalon Belpoták remegve osont ki.

Julis asszony szólt.

— Belpoták! — Mintha az égből csapott volna le ez a rikoltó asszonyi szó. A nyurga, sovány Belpoták lesütötte a szemét. — Belpoták, kapott pénzt a vásárláshoz?

Belpoták a válla közé kapta a fejét és kifordította a tenyerét.

— Hát? — pattogott Julis asszony.

— Adósságra akarja, — dörmögte közbe János kocsis. — Mindent elzálogosít a zsidónál. Zsidó lesz a gazdánk, Julis asszony, — tette hozzá a vén kocsis elkeseredve.

— Adósságra? — sikoltott Julis, — hát nincs már elég adósság? Nekünk három év óta hűséges szolgálatunkért nem fizet senki bért — és még adósságot csinál? Adósságot? Hogy kilökjenek bennünket ebből az oduból? — Lakkcsizma, aranysarkantyú?... Kalap?

Julis asszony sírt, mint a záporeső. Belpoták elosont valamerre az udvar zugába, János kocsis pipára gyujtott s hátát a falnak vetette.

A tekintetes úr bizonytalan hangon kiáltotta:

— Ha a puskám itt volna, mind lelődöznélek benneteket.

— Le bizony, — zokogott Julis asszony, — hát akkor ki főzne a tekintetes úrra; ki mosna; ki vasalna; és ki ültetne kacsát, libát? Az Isten áldja meg a tekintetes urat, jőjjön be az udvarról, mert megeredt az eső. Jó ebédet főztem.

A bánatos októberi égből hosszú fonatokban eredt meg a suhogó őszi eső. János kocsis megfogta a kocsi rudját és húzta befelé a szín alá az eső elől.

— Hanem ezt a vén betyárt lelövöm, — kiáltotta a tekintetes úr.

János csendesen mondta:

— Jó, jó. Ne veszekedjen az emberrel örökké, — tette hozzá zsörtölődve.

A tekintetes úr erre bement az ambitusra. Ott Julis asszony elkapta a kezét és behúzta maga után a szobába.

Az eső — ami ezen a nedves, csunya őszön nem szünt meg — suhogva esett a mohos, düledező udvarház fölött.

Délután a zöld cserépkályhában vígan lobogott a tűz, a tekintetes úr mérgesen szívta pipáját és az üvegajtón át elnézte a ködbevesző messzeséget. Mérges volt és nagy tervvel foglalkozott. Azzal ugyanis, hogy a legközelebbi főispáni installációnál jóval előbb gondoskodik az aranysarkantyúról és hozzávalókról. Most az egyszer elmarad a báró barátja fogadtatásáról. „Mert még megvertek volna a cselédeim“, tette hozzá gondolatban. Majd arra

gondolt, hogy vajjon mivel kedveskedik Julis vacsorára? Amikor Belpotákot is megrovandja majd gyáva magaviseleteért.

Az eső eközben csendesen suhogott a régi udvarház körül — és a dombok a messziségben belévesztek a leereszkedő őszi ködbe az álmos délutánon. Azon a csúnya, nedves, kedvetlen őszön, amikor a bárót installálták nálunk.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Nyári nap.

I.

Volt idő, amikor mindnyájan jó és engedelmes gyermekek voltunk és nagyon szerettük az édesanyánkat. Otthon ültünk és tanulgattunk és igen csúfaknak és rosszaknak láttuk azokat a fiúkat, akik engedetlenek az édesanyjukhoz. Amely időből és Miskára emlékezem, a szomszéd fiára.

Jövel meleg, szerelmes nyári nap! Lágy, édes sugaraid bejönnek az ablakomon és ezek a sugarak bekóborolják körülöttem a szobát. Az akác virágot bont és a félig fölnyitott zsalugátereken át a délutáni szél a szobámba sodorja az akácvirág illatát. Minden úgy van, mint egykor volt. A régi május ez: kis gyermek vagyok-e újra és az édesanyám ölébe hajtom a fejem, a szomszédban pedig Miska nótázik a nagy hársfa alatt? . . . Az óraütés is úgy hangzik a toronyból, mint akkor hangzott és a délutáni utcán a szél jár, ami a fehér lombokat lengeti az akácon.

Miska igen hamar nagy fiú lett. Még alig, hogy serkedt a bajsza, már lányok után járkált és a kabátján virágot hordozott. Az öreg Tószögi bácsi — a mi jó, pápaszemes doktor bácsink — nem igen bírt Miskával és Miska a kis tiszta, nyárfás házból elszökdösött, ha a doktor bácsi rá is zárta az ajtót, tanulás céljából. Szeretett a ligetben csavarogni, mindig magánosan és apró fiúkkal nem barátkozott. Serkedő bajszát kis tükrében nézegette és kalapjához tollakat tűzött. Közben persze nem igen tanult és a doktor bácsinak szomorúságot szerzett. Az édesanyácskám mondta is mindig: „Látod, ilyenek azok a fiúk, akiknek nincsen édesanyjuk, aki szeresse, kérlelje őket. Mert vajjon ha Tószögi Miskának azt mondaná az édesmamája, amint én neked mondom: kisfiam, tanuld meg Horatiusból a föladott ódákat. — Miska nem tanulná-e meg? — Hát csak menj, kisfiam és tanulj.“ Igy az anyácskám. És én valóban jó gyermek voltam.

Miska ezalatt legényesen felnőtt. Nagy, erős, barna fiú volt; egyszer az iskolából is kicsapták aztán, mert korcsmázott. A doktor bácsi fehér fogantyús botjával topogott a betegeihez és mindenütt Miskára panaszkodott, akiből immár nem lesz semmi sem. A nyárfás, tiszta udvaron a fehér agarával játszott Miska és nem igen törődött azzal, hogy mi jó gyermekek borzalommal tekintünk rá. Sőt néha goromba is volt és néhány diákot megvert az utcasarkon. Estvénkint a lányokat kísérgette. Amennyi varrókisasszony csak volt az utcában, azoknak Miska nagyokat szokott köszönni és fütyö-

részve leste meg őket a toronynál, amikor alkonyattal az üzletekből hazafelé tartottak.

Mennyi idő mult el, nem tudni. Mintha örökké csak az a mosolygó, meleg, szép nyári nap járt volna az égen és az akác virágait bontaná. A doktor bácsi kis házának tiszta udvarán pedig a vén nyárfák zizegnének nyughatatlanul, beszédesen mindig.

Miska akkor már nem lakott a nyárfák alatt. A tekergő élet sehogy sem tetszett az apjának és mindig is pörölt Miskával emiatt. „Te lump, te csavargó, te betyár!“ Igy a jó doktor bácsi mindig, akitől pedig kemény szót nem igen hallott még eddig senki. Kék szeme mosolygott a szemüveg alatt és zsebében cukrot hordozott, mert az iskolás, apró fiúk, ha az utcán előkapták, megrohanták, körülfogták. Az öreg úr ekkor katonás rendbe állította a fiúkat és botjával dirigált, kemény kommandókat mondogatva; mert a doktor bácsi addig katonaorvos volt és mikor megöregedett már nagyon, csak akkor tette le az uniformist.

No igen, hát Miska elköltözött otthonról. (A jó gyermekek hogy szörnyűködtek ekkor. Sőt az asszonyok is mind és mindenki előre tudta, hogy Miskának, ennek a tekergőnek nem jó vége lesz.) Miska legénylakást fogadott a külső soron s vígan élt. A cigányokkal csókolódzott és a varrókisasszonyok az utcánkban annyi szerenádot még sohasem kaptak, mint abban az időben. A jó gyermekek akkor az érettségi vizsgálatra készültek és hajnalonkint, amikor könyveikkel a liget felé mentek tanulni, néha látták Miskát, kibomlott nyakkendővel és hom-

lokára hulló hajjal, amint a cigányokkal ballagott a házak mellett. Némely kis ablak előtt megállott a banda és nótára gyújtottak.

Miska szomoruan támaszkodott az akácfa derekának és a földre bámult.

II.

Hogy ezek a dolgok mind eszembe jutnak: tette a nyári nap, ami szerelmes csábjaival eláraszt és az elmult évekből, elmult majálisokból szép történeteket világít meg. Amikor egyszer is híre jött, hogy Miska megházasodni készül.

A doktor bácsi, a mi jó, öreg, pápaszemes doktor bácsink, kiviaszkolt deres bajuszával és kopott katonaköpönyegével a városban járkált és mocskolta Miskát. Megállította az embereket és mindenkinek elmondta, hogy megöli, lelövi, lebombázza azt a kölyköt, aki vén fejére szégyent hoz. A polgárok fejüket csóválták és Miskára mindenki rosszakat mondott. Miska ekkor már fölhagyott a cigányozással; sőt meg is komolyodott, mert egy ügyvédi irodában állást kapott. Sápadt, szomorkás orcájával szinte bujkálva járkált a házak fala mellett. Némileg meg is soványodott. („Persze, kutyának való a kosztja“, mondta a doktor bácsi, amikor Miska megfogyatkozását hírül hozták neki.) Hanem esténkint egy kis feketeszemü, gyenge leánnyal látták Miskát sétálgatni, akinek karjába szerelmesen fogódzott és semerre nem tekintett, csak annak a

kis leánynak a szemébe. A kisebbik Néhár-leány volt, a Miska mátkája, Lidike. A kis szomoru, gyenge violához hasonló Lidi, aki gyengeségével és kicsinységével fékezte a szilaj fiút.

Nem is tudni, hogy történik az ilyesmi. A szegény Néhár-lányok, az árvák, varrogattak, amikor egyedül maradtak. A kemény Márta vezette a házat és kis boltot rendezett be itt az utca végén. Hát Miska idetalált. Lidi — ez a kis fekete bogárka — került az útjába a rossz fiúnak, akibe Miska beleszeretett és ő is Miskába. Mert szegény Miskát senki sem szerette és a polgárok, ha róla beszéltek, csak szidalmazni tudták.

Miska kérvényt nyújtott be a város árvaszékéhez, amelyben engedélyt kért a nősüléshez, miután Miska még nem volt teljes koru.

III.

Homályosan emlékszem ezekre a dolgokra. Mindig csak Lidit látom most, a kis komoly, vékonyka, feketeszemü Lidit, aki a rossz fiút szerette. És Márta is, a szigorú, elém jön keményre vasalt kék szoknyájában és szöszke, magasra emelt fejével, amint katonásan dirigált mindent és mindenkit. Még a doktor bácsit is, ha tudta volna.

Mert ő volt az, aki egy reggelen beállított a nyárfás, tiszta, kis udvarra. Fejét ó-divatu selyemkendőbe takarta és karján cekker zörgött. A doktor bácsi az ámbituson üldögélt pirosvirágu kabátjában

és a legyek mászkálását nézte öreg szemével. Márta megállt a grádicson és a kezét a mellére tette.

— Én Néhár Márta vagyok, — mondta. — A doktor urat keresem.

Az öreg doktor bácsi mogorván tolta föl a pápaszemét.

— Beteg tán valaki? . . . Tessék közelebb jönni.

Márta közeledett és egy asztalra támaszkodott két kezével:

— Nem. Nem beteg senki.

— Hát?

— Hát? — Márta keményen beszélt. — Én annak az édesapjához jöttem, aki az én kis hugomat feleségül akarja venni.

A doktor bácsi erre fölállott és kezét leeresztette. Hátralépett és mély hangon szólt:

— Akarja! Hát akarja csak. Én apja nem vagyok annak a gézengúznak! Semmi közöm hozzá.

Márta összehúzta szürke szemét. A doktor felé lépett:

— Tán a familia ellen van kifogása? — kérdezte fenyegetőleg.

— Semmi közöm hozzá.

— De szeretik egymást! Nem érti, doktor úr, szeretik egymást a gyerekek, — kiáltott a vén Márta nagy fölindulással és karjait fölemelte: Szeretik egymást, hát szeressék egymást.

A doktor bácsi mereven állt és egy szót sem felelt. Mártának csendesen megeredtek a könnyei és fejét lehajtotta.

— Az én életemnek már úgy is vége, — rebegte, — legalább a kis hugom legyen boldog. Oh, bár hallgattam volna egykor én is a szívemre, nem pedig az emberekre . . .

— A szívére, kisasszony? — mormogta rosszkedvüen a doktor. — Hát jó. Hallgatott volna rá. De mit akarnak azzal a tacskóval, aki meg akar házasodni, aki rossz, gonosz, elhagyta a családi tűzhelyt, az öreg apját és most semmi, csak tekergő. Mit akarnak azzal? Hagyják futni. Bizony jobb lesz a kisasszonynak is.

A doktor mereven állt és fejét elfordította. Ő semmit sem akart tudni Miskáról.

Márta kisasszony erre heves lett és az asztalt megcsapkodta:

— Maga egy kőszívü vén ember! Nem érti, ha mondom: szeretik egymást?

A doktor a fejét rázta. Azt mormogta: Jó napot és bement a szobába.

Márta kisasszony habozott egy pillanatig: tán utána rohan és jól megtépázza. De aztán csak megfordult és katonás, kemény lépésekkel elment.

Az ajtót bevágta maga után.

IV.

Mondom, mindig őtet látom, a kis feketeszemü leányt, aki a rossz Miskát megjavította. Éppen akkora volt, hogy annak a rossz fiúnak a szívéig fölért. De ez éppen elég volt. Az ér alatt laktak egy

kis bogárhátu házikóban, — mert egybekeltek. — A polgárok fejüket csóválták és nevettek. A jó gyermekek néma borzalommal tekintgettek Miskára, aki ilyen csudás dolgot mívelt.

Akkor történt, hogy egy hives estvén valaki kopogtatott az ablakon, amelyik mögött Lidike és Miska boldogan éltek. A halál jött fekete paripáján és Lidikét hívta. Aki gyönge volt még a szerelemre. Szerelmes ifjú urának forró öleléséből kiszakította őt, elvitte innen messzire; Miskánk hiába tépte föl az ablakot, hiába kiáltozott az éjbe Lidike után: a halál elvágtatott véle. A fák között hideg szél süvöltözött és az eső kopogott a feketeségben.

A kis Lidi elment.

Két hónapig mosolygott, két hónapig hallatszott zengő hangja, aztán elröpült.

A temetést Márta rendezte. E kemény hölgy is megtörött a súlyos csapás terhe alatt. Katonásan járni nem tudott . . . A hangja pedig alig hallatszott. Elvitték Lidikét fehér ruhájában, virágbokrétával két összekulcsolt keze között.

Miska ordított, mint egy vadállat; Lidikét elvitték. Aztán egyedül maradt.

A nagy némaságban, magánosságban, ahogy itten minden maradott.

Eleinte a szobákat járta. Az első estve is egyedül volt, mert hozzá nem jött senki; a polgárok most már azért haragudtak rája, mert Lidike meghalt. Minden úgy volt, mintha még mindig itt volna az, aki innen elment. A székek helyükön állnak,

az egyik ágy megvetve. Vajjon mért nem vetik meg a másikat is? Miska megvetette a másik ágyat is. Aztán leült a szoba közepére, aztán várta haza az ő kis madarát. Közben beszélgetett is:

— Kis lányom, gyere haza! Már nagyon várlak. Nélküled meglenni nem tudok. Gyere már haza kis lányom.

Majd a magános, üres szobákban hangosan ejté ki az elment nevét:

— Lidike, Lidike . . .

Senki sem felelt, mert egyedül volt a rossz fiú. Mindenki elhagyta, még Lidi is.

A rossz fiú aztán járkált a szobában.

— Itten szeretett ülni — mondta hangosan, megállva egy sarok előtt. Kinyújtotta a kezét a szék felé, hogy tán eléri Lidit, aki mostan is ott ül, csak ő nem látja.

Ez nagyon szomoru estve volt. A nyár is elmult már akkor, hideg őszbe fordult az idő. A szél járkált a kis ér alatti ház körül, az eső verte az ablakot.

Miska egyszerre a kalapját vette és fejébe nyomta. Még egyszer körüljárkálta a szobákat a rossz fiú.

— Lidike, Lidike — kiáltotta.

Senki sem felelt, hát a rossz fiú szorongó szívvel várta, hogy tán mégis szólni fog valaki, ha csak egy idegen hang is.

— Már látom, hogy nincs itthon — rebegte búsan. — Elmegyek és megkeresem őt.

A rossz fiú csendesen kiment a házból. A

fekete éjben, a kapu körül mintha árnyékot látott volna leselkedni. Tán az apja kopott katonaköpönyege volt? . . . Tovább ment a házak alatt; fejét lehajtotta és botorkázott a sáros gyalogösvényen. Kutató szemével a rossz fiú mindenütt kereste Lidikét, de nem tudta meglátni sehol.

— Megyek, míg meg nem találom — mormogta magában.

És elment a rossz fiú, Lidikét keresni.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Egy régi udvarház utolsó gazdája.

Tulajdonképpen még ma sem vagyok tisztában ezzel a dologgal. Sokat gondolkoztam rajta és még máma is megzavarja álmatlan éjcakám sivár látományait ez a rejtély. Mintha a Kornevillei harangok Gáspár apója elnyújtott, szomorú, vontatott énekét hallanám: „Csalavér... csalavér... csalavér...“ Meg egy öreg hölgy hangját is, aki nekem kísérteties történeteket beszélt el egykor a tűz előtt. Úgy emlékszem, hogy egészen apró fiú voltam és az öreg hölgy a fejem az ölébe vette. Én a szőnyegen feküdtem és ő mellettem guggolt. A szobában sötétség volt, csak a nagy, fehér porcellánkályhában pattogtak a lángok és a kéményben valami manó mormogott, aki, amint én ezt igen jól tudtam, a ködd el jött meg az erdőről. Az üvegajtó mögött — ahol nagy sötétség volt — a túlsó szobában olykor keservesen roppant valami bútordarab. És a hosszú novemberi estéken, amint a tűz előtt hevertem, hallani véltem a nagy eperfák sóhajtásait, amint az udvaron terjesztették széles

gallyaikat. De meggyujtották a lámpát és elmult minden. Andersen meséskönyvét kerestem elő és a szelid lámpafény derülten világította meg a könyv lapjait, ahonnan sokszor-sokszor boldogan olvastam el a kisszekeres és a nagyszekeres történetét. Erre az egy mesére emlékszem csak. És azt hiszem, hogy ez a legszebb mese a világon.

*

Az a ház, amelyik kísérteties hírben állott, a szomszéd telken emelkedett valamikor. Mert én csak a romjait láttam, régi emberek ellenben — akik közé az a mellettem guggoló öreg hölgy is tartozott — tudták, hogy itt valamikor oszlopos nagy udvarház volt és kőkerítés övezte a telket. Olyan nagy ház volt, amilyent a régi időkben építettek, toronnyal és vasrostélyu ablakokkal. Mindez azonban nem igen fontos. A fontos az, hogy a rombadőlt ház még ma is ott állott és a ház mögött óriási kert terült el. Milyen kert! Csak a mesékben lehetnek ilyen kertek. Kertész ollója nem járt ott már évtizedek óta. Hosszú jegenyék integettek ki az ágtengerből, amely alatt süppedékessé tette a talajt az összefutott esővíz és az esztendők óta lehullt levéltenger. Itt kóborolni, itt játszani: ez volt az életem. Bemásztam az öles kőkerítésen és odabenn voltam a csöndességben. Rendesen megijedtem az első pillanatban; alig mertem lélegzeni, amikor körültekintettem. Semmi; csend. Minden úgy volt, amint a legutolsó látogatásomkor. Ember nem járt itt rajtam kívül. Ha ugyan emberszámba

megy egy nyolcesztendős méla fiúcska, aki már bölcsős korában inkább szomoru volt, mint pajkos. Bizonyos tisztelettel gondolok azonban most arra a nyolcesztendős méla fiúcskára, aki aztán megindult a bokrok között és lassu lépésekben barangolt a végtelen csöndességben. Mert az a fiúcska nem félt. Ma talán, bevallom, megsínylenék az idegeim azokat a ködös, szürke párákkal teli novemberi délutánokat, amiket ebben a vén kertben töltenék. De akkor még nem voltak idegeim. És így mentem, mentem a süppedékes talajon, gondolat nélkül. Véghetetlenül jól éreztem magam; véghetetlenül jól ebben a szomoru világban. A nagy fákon a levelek már lilaszínűvé váltak a dértől, és a mély utak fölött lebegett a köd. Egy-egy ingó-ringó jegenyecsúcs látszott fölöttem, amin komolykodva üldögélt egy-egy vén varju. Az őszi varju mind vén és mind szomoru. Mondhatni hangtalanok. Némán bámulnak bele a ködös levegőbe és egész délutánokat elüldögélnek a jegenyecsúcson.

Az alkonyatot, amire az éjjel emlékeztem álmatlanságomban, most *érzem*. Ahogy az Andersen-meséket és a fehér kályhában pattogó tüzet érzem, úgy érzem azt a novemberi alkonyatot. Valami vízmosás-féle volt a nagy kertben. Fehér, sárga romokat nőtt be itt a dudva és a cserje. És a fák között szakadék látszott, amerre egyszer valamikor út vezetett bizonyosan. A szakadékon át látni lehetett a messzi halmokat és fákat. Ezen a novemberi délutánon nagyon korán alkonyodott. Azt hiszem hamarább, mint máskor, — mert a fák között egy-

szerre megjelent a teli hold a messzi szürke halmok fölött ragyogva. A köd egyszerre vastagon szállt föl a fák közül és a hold fénye libegve világított keresztül a sűrűségen. A fák koronája elveszett a ködben, és egy nagy fekete madár széles szárnyainak árnyékát láttam, amint a hold felé repült. Mintha a hold madara lett volna, ami most széles szárnyait kiterjesztve repül fölkelő égi gazdája elé. Mozdulatlanul ültem a vízmosás szélén egy fehér kövön. Olyan nagy volt a csöndesség, hogy visszafojtottam a lélegzésem. Akkor egyszerre nesz hallatszott mellettem, a cserjék alatt, a fehér kövek között és a bokrok közül egy nagy lompos, sovány kutya mászott elő. Valósággal mászott. Alighogy lépett és gubancos nagy fejét a földre szegezte. Kiballagott a vízmosáshoz, — akkor észrevette a holdat. Hirtelen fölkapta a fejét és a holdra szegezte. Tompa vonítás hallatszott, mintha a föld alól jött volna a hang. Olyan keserves, elnyújtott, hörgő vonítás, amiről ma a Gáspár apó szomorú nótája jutott eszembe.

Aztán megfordult a lompos állat és megszimatolt engem. Megijedt az első pillanatban és sárga fogait mutatta. Zöldes, beesett szemeit könyörögve szegezte rám, én előrehajolva bámultam. Meddig tartott ez, nem tudom. Egy pillanatig, vagy tizenöt percig? — Egyszerre lassu, cammogó lépésekkel közeledett hozzám.

Én fölemeltem csöndesen a kezemet és megsimogattam az eb gubancos fejét.

Ez láthatólag jól esett neki. Ismét egymásra

bámultunk, de többé már nem oly ijedten, rémülettel. Az eb egy lépést tett előre, ismét megsimogattam. És most már le sem vettem a kezem fejéről. Simogattam a rettenetes állatot, ahogy csak a gyermek tud simogatni. Akkor az eb lefeküdt elém, de szemét reám szögezte kérdőleg. Ugyancsak kérdőleg nézhettem én is rá. Ha kérdezhettem volna? Ha ő felelhetett volna! Nyilván az volt mindkettőnk tekintetében:

— „Hogy mersz te idejönni?“

Az eb egyszerre fölrezzent és fölugrott. Vad ugrásokat tett, hogy szinte megijedtem. De ő csak a holdat nézte és vonított ismét keservesen. Előre futott, mindig a hold felé tekintve, végre eltűnt a bokrok között.

*

Otthon természetesen nem mertem beszélni az én új ismerősömről. Bár Bobó úr, aki az én nevelőm volt és sárga szakállát az ujjaira szokta tekergetni, megfenyegetett, hogy becsukatnak a vármegye pincéjébe, ha valami turpisság sül ki a dologból, azért tehát jobb lesz, ha töredelmes vallomást teszek: merre csavarogtam ily késő estig? — Persze én rögtön azt mondtam, hogy a nagymamámnál voltam. De a nagymamám ekkor kilépett a szomszéd szobából és Bobó úr megsemmisítőleg nézett rám. Általában úgy emlékszem, hogy ezen az estén mindenki bizonyos szemrehányással és fájdalmasan nézett rám, mintha valami óriási csínyt követtem volna el. Mamának többször láttam a zsebkendőjét, apám szigoruan jegyezte meg, hogy vannak némely

fiúk, akik csak hazudnak gyerekkorukban, de öregségükre a börtön szalmáján mulnak ki! A börtön szalmáján mulnak ki! — úgy mondta ezt apám, hogy a hideg futott keresztül a hátamon. Bobó úr, aki különben kis köpcös férfiú volt, szertartásosan ült helyén és csak olykor hunyta le erősen szempilláit és húzta föl ugyanekkor vállait, mintha borzongott volna arra, hogy az ő tanítványa hazudik. (Amint később kitűnt, délután a nagy álló tükröt beverte valaki. A gyanu természetesen engem érintett. Pedig én új ismerősömmel barátkoztam akkor.)

Alig vártam, hogy ismét a tűz előtt heverhessek az én kis szobámban és mellém guggoljon az az öreg hölgy, akiről e történet elején már szó volt. Mondhatatlan érdeklődés fűzött most a szomszéd régi házhoz és a mögötte elterülő vén kerthez. Mindent szerettem volna tudni, és az öreg hölgy, amint eddig tapasztaltam, mindent, de mindent tudott ezen a kerek világon. Ügyesen kérdezősködtem és ő elmondta a következő történetet:

Annak a romokban heverő háznak nagy multja van, de annál ijesztőbb a jelenje, mert kísértet járkál benne holdas éjjeleken. A ház régi gazdája járkál vissza egy nagy kutya alakjában, aki keserves vonítással szokott futkosni a romokon. A ház régi gazdája mintegy tíz esztendő előtt azt tette, hogy megölte a feleségét. Megölte éjjel, mert bizonyosan oka volt rá. Mikor elvégezte a rettenetes bűnt, kijött a házból és a ház négy sarkát fölgyújtotta. — Azonban jöttek a zsandárok és elvitték a gyilkost. Nem tudni, mi lett vele, hová lett, merre ment? — Csak annyi

bizonyos, hogy egy nagy fekete, lompos kutya kisért a holdas éjszakákon a romok között. Éppen olyan kutya, amilyen kutyája volt hajdanában a gazdának.

Nyilvánvaló azonban, hogy ez a kutya nem lehet az a régi kutya, — mert hisz az valószínűleg rég elpusztult volna innen a gazdátlan, magányos falak közül.

Az öreg hölgy természetesen kiszínezte ezt a történetet és óva intett attól, hogy megközelítsem a bagolyfészket. És ezt meg is fogadtam neki, miután különösen kért rá; másnap azonban (éjjel természetesen mindig a nagy kutyával álmodtam), alig vártam, hogy Bobó úr elálmosodván a délutáni csöndességben, engem bezárjon szobámba és elszeleljen valamerre, nyilván oda, ahol nem kellett figyelmetlen kis fiúkat arra oktatni, hogy akszán nélkül nem ér semmit a francia tudomány. Bobó úr mindig olyan ügyesen tűnt el a házból, hogy távolmaradását senki sem vette észre. Nem kevésbé ügyesen tűntem el én is. És míg apám nyugodtan tervezgette az eljövendő kort, amikor fia teljesen tisztában lesz az akszánok minéműsége felől, én és Bobó úr, mint két csillag, távolodtunk el egymástól. A gramér hűségesen megmaradt ellenben az asztalon és én sietve ültem le mellé mindig, mielőtt Bobó úr nem kevésbé ügyesen visszaszelelt ismét a tanítószobába.

Siettem a kertbe. Ott gyorsan átvetettem magamat a magas kőfalon és leugrottam a süppedékes talajra. Hallgatózva álltam meg. Nem követett Bobó úr. Csönd volt és én egyedül voltam. De mégsem egyedül. Nyugtalanított a nagy lompos kutya, aki-

nek létezéséről én semmit sem tudtam eddig, aki pedig, ime, régibb lakója ennek a területnek. Bennszülöttnek tekinthető, akár igaz az öreg hölgy meséje, akár nem.

Óvatosan haladtam előre a bokrok között. Olyan csöndes, szép, derült délután volt, hogy szinte tavaszt éreztem. Csak a nagy, szomorú, kopaszodó fák hirdették, hogy estére köd támad a földből s árnyak, rezgő ködalakok bujdosnak a gallyak között. De még most a fényes, szép nap ragyogott a lilaszínü leveleken és az ég látszott fölöttem.

A vízmosást kerestem és új ismerősömet. Csak hosszas keresés után bukkantam rá a fehér kövekre, ahol valamikor bizonnyal pavillon állott, mikor már minden reményem elveszett ahhoz, hogy föltaláljam új ismerősömet. Annál nagyobb volt tehát az örömöm. Dobogott a szívem, amikor megálltam a vízmosásnál. Halkan füttyentettem, mintha valami régi barátomnak vagy szövetségesemnek adnék jelt. És ki írhatná le meglepetésemet, amikor a bokrok szétnyíltak és a lompos, vén, csunya kutya megjelent. Most még rettenetesebb volt a világosságnál. Olyan sovány volt, hogy csontváza látszott fakó bundáján keresztül. A szemét álmosan mozgatta és rám figyelt. Csettintettem feléje az ujjammal. Közeledett. Amire én kinyújtottam a kezem és megsimogattam. Szólongattam barátságosan.

— Te vén kutya! Te jó öreg kutya! Hogy vagy?

A kutya is barátságosan nézett rám; nyilván

birtokának társát látta bennem, akivel jólábon akar maradni.

Majd visszahúzódott a bokrok közé, én pedig követtem. A cserjék itt magasra nőttek, úgy hogy egészen eltakartak. A gallyaktól különben is nem igen lehetett menni. Négykézláb kúsztam a kutya után, aki barátságosan tekintgetett rám vissza. Végre a fehér kövekhez értünk, amiket eddig csak messziről láttam fehérleni. Ott a vén eb lefeküdt egy földalatti lyuk elé és nem engedett tovább. Nyilván ez volt az odva. Összerágott csontok, hulladékok látszottak itt. Nagyon szerettem volna tudni, hogy honnan szerzi az élelmét a vén eb. Persze ezt hiába kérdeztem volna tőle. Abban állapodtam meg, hogy bizonyára éjjelenkint kóborol a vidéken és összelopkodja az ennivalót.

Leültem mellé, simogattam. Lihegve feküdt és szomorú szemeivel úgy nézett rám, hogy összefacsarodott a szívem. Majd hívtam és ismét kibujtunk a sűrü bokrok alatt. Elindultunk együtt a fák között, — ő mögöttem bandukolt sovány testével és ha visszanéztem rá, mindjárt megérezte és fölemelte a fejét, a szeme pedig mintha kérdezte volna:

— Parancsolsz valamit, kisgazdám?

Bekóboroltuk a nagy kertet. A barátom jobban ismerte az utakat, mint én. Rátalált az egykori utak helyére, ahol még nem volt úgy benőve a föld, mint egyebütt és így könnyebben haladhattunk előre. Végre, mikor alkonyodott, elbúcsúztunk. Én átvetettem magamat a falon és mint egy sikságlakó indián osontam el az ablakok és ajtók előtt a szo-

bámig, ahol a gramér türelmesen feküdt az asztalon.

Másnap élelmiszerekkel megrakodva mentem barátomhoz. Harmadnapra kis sípot szereztem, amit nyomban ajkaim közé vettem, amint a fal túlsó oldalán voltam; barátom csörtetve jött elő a bokrok közül és nagyokat ugrott.

*

Tulajdonképpen itt kezdődik az a rejtély, amin álmatlan éjcakáimon máma is gondolkozom néha.

November végén — már erős derek lepték el a szomorú földet és én néha keményen dideregtem, amikor barátom társaságában kószáltam a régi kertben — egy kedvetlen, álmos délután — amikor Bobó úr halálosan megkínzott a tizedes törtekkel és végre azzal az igérettel távozott, hogy bejelenti a felsőbb hatóságnak a dolgot, ha a tizedes törtek iránt oly kevés érdeklődést mutatok ezután is, mint eddig — én gyorsan átugrottam a falon és erősen füttyentettem.

Semmi. A síp éles hangja elfutott a tar fák alatt, de a barátom nem jött elő. Ujra füttyentettem. Nyugtalankodtam, mert ilyesmi még sohasem történt. Előre elhatároztam, hogy barátomat megfeddem figyelmetlensége miatt.

Elindultam a fák alatt. Mentem, mentem. A vízmosásnál ismét füttyentettem. Senki sem mozdult. A bokrok közé hatoltam. Barátom oduja üres volt.

Nem tudtam mit gondolni. Ebben a nagy, régi kertben először éreztem ekkor a magánosság szomorúságát és félelmét. Azt hiszem, remegtem és véghetetlenül fájt a szívem. Keserű gondolatok gyötörtek. Az jutott eszembe, hogy a barátom bizonnyal valami új gazdát szerzett éjjeli kóborlásai alatt és elszegődött valahová házőrző ebnek. A kutya mégis csak kutya marad, gondoltam, nem való neki a szabad, nomád élet, lánchoz van kedve és korbácshoz.

Az a bús óra, ami mindenkinek keresztül borong a gyermekéveiből, ez volt nálam, mikor itt ültem magánosan, lehajtott fővel a vízmosás szélén. A gyermek szomorúsága érthetetlenül mélyebb, mint a felnőtt emberé. Azt hiszem, meg tudtam volna halni akkor, és keserűséget éreztem az egész világ iránt.

A gyorsan jövő téli alkonyat ott talált a vízmosás szélén, ahol tenyerembe hajtva fejem, búsan üldögéltem. Előbb köd támadt a fák között, majd néhány csöpp hideg eső esett, erre elkezdett havazni. Olyan fehéren omlott a hó itt a nagy fák alatt a borongós homályban, mint még sohasem láttam. A hold félszarva a sűrü hóesésen át gyöngén világított a dombok felől. Fölálltam és megindultam. Alig láttam az utat, fáztam és könnyek lepték el az arcomat e szomorú órákban.

Akkor egyszerre kutyacsaholás hallatszott mellettem. A barátom hangja. És mellettem termett. Rámugrott és visszafutott. Nem tudom merre. Kiabáltam rá. Ismét hozzám futott, nevetett a két

szeme, ugrált, kilógatta a nyelvét, mintha megbolondult volna. Majd lefeküdt a földre és furcsán forgolódott, kergetvén a farkát, amit eddig még sohasem láttam tőle.

A hóesésből ekkor egyszerre lépések hallatszottak. Valaki jött felém, egy szálas, vállas férfialak. A barátom fölugrott és halkan csaholva, örvendezve fogadta az érkezőt. Aki elém jött, egy őszes szakállu, feketeruhás vén ember volt. A kalapját mélyen a szemére húzta. Bizonytalan volt a lépése és botra támaszkodott. Meglepetten nézett engem és a kutyát. Végre ijedten kérdezte:

— Ki maga? Hogy került ide, kis barátom?

Én rettenetesen meg voltam ijedve, nem tudom már, mit feleltem, csak annak a deres, meghajlott hátu embernek a szomorú, beesett tekintetére emlékszem. Éppen olyan tekintete volt, mint a barátomnak, a kutyának.

A kutya pedig ezenközben hol rám, hol az öreg férfira ugrott, és vihogva nézegetett ránk. Majd ismét azt a furcsa játékot produkálta, ami abból állott, hogy a farkát kergette.

A férfi végre szólt:

— Este van. Menjen haza, kis barátom... Majd halkan tette hozzá: És ne is jőjjön többet ide, mert a kutyámat elviszem — és ez a hely is gazdát kap...

Lehajtotta a fejét és úgy bandukolt mellettem a hóesésben. A gallyak ropogtak fölöttünk. Már a falnál voltunk. Ő ekkor még azt mondta:

— Ne haragudjon rám, kis barátom, hogy a

kutyámat, a maga játékos pajtását, elviszem; de én bizonyára jobban szeretem őtet, mint maga...

Nagyon féltem ugyan, de mégis nemet intettem.

Aztán fölmásztam a falra. A fal tetején ülve visszanéztem; az öreg úr és a barátom ottan álltak és utánam néztek. Majd megindultak és elvesztek a hóesésben, a bokrok között. A hálátlan barát még csak vissza sem nézett.

És hogy fájt ez nekem!

*

Egyszer, — később hallottam, hogy a szomszédház egykori gazdája visszatért és eladta a telkét. Aztán újra eltünt, ahonnan jött, a semmiségbe, de magával vitte az itten maradott, őt visszaváró barátját is.

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A kaján Koxi a házban van.

I.

Egyszer, midőn reggel Szidi félrevonta a függönyt az ablakról, úgy látta, hogy onnan a magasságos ég felől aprón és fehéren száll a hó.

Ah, nagy eset.

Szidi kisasszony ez időben tisztára az időjárásnak szentelte minden figyelmét. Dundi mondta is, hogy Szidi, a nagyságos, ebben a tekintetben egészen az öreg excellenciásra ütött. Az excellenciás — egykor a ház kemény ura — csudálatos barométerek föltalálásán törte a fejét untalan. Szerfölött tudni szerette volna, vajjon holnap indulnak-e meg keletről a szelek, amik zajongva repülnek keresztül a ligeten, ott megpihennek és süvítve száguldanak át a puszta mezőn, a patakon, bókol minden jegenye, a fűz — az a vén fűz — sipol és a szelek egyenesen ideérkeznek a házhoz. A régi házhoz. Egy-két cserép gyorsan lefordult a tetőről, a kémények mérgesen jelentették be létezésüket, zengett, búgott minden, az öreg excellenciás pe-

dig topogva, sebesen gesztikulálva járt-kelt a csudálatos barométerek között. A zöld levelibéka ijedten húzódott meg a befőttesüveg fenekén; Koxi, az a vén nagykalapu barát az ablak között, házikójába vonult, az öreg úr pedig így kiabált:

— Hadd fujjon, hadd fujjon, mért nem lett püspök.

Igy mondta, értvén a szelet, ami vígan, dudorászva lepte meg a tájat. Tudniillik az öreg excellenciás tele volt mindenféle bajokkal, amiknek nem igen használt a szél. Aztán egyszer — épp ilyenkor — a hó lassan szállingózott lefelé a mozdulatlan néma földre, ami dermedten, nesztelenül várta már az éles novemberi szelek ellen megvédelmező pillés köpönyeget — akkor indult el a lelke az öreg excellenciásnak ama csillag felé, amelyikben ezután lakni fog. Szidi kisasszony egyedül maradt a barométerekkel és Koxival, a faházikós, időre felügyelő baráttal. És Dundival is, a kövér, vén huszárral, aki szélütéses fejét rejtelmesen mozgatta és untalan csak az öreg excellenciásra, mesés viselt dolgaira fordult gyenge elméje.

S im, ezen a reggel, midőn Szidi csontos kezeivel föltárta az ablakot, ama reggele jutott eszébe a halálnak. Koxi egészen elbujt házikója fenekén, a levelibékát pedig nem is lehetett fölfedezni. Mert hideg volt. A tágas udvar fölött aprón, de sűrűségesen hullott a hó. A szitálás suhogásával vala tele minden. A folyosó becsukott ajtaja előtt apró halomba söpörte a könnyű szél a havat. Szidi tehát Dundi után kiáltott.

II.

Szidi, az öreges, kemény Szidi a rendet szerette, a rendet, főként a házban. Mozdítani egy bútort helyéről — arról a helyről, hol még az öreg excellenciás életében állt — a legfőbb bűnök közé tartozott. Dundi, a vén huszár, fejét rázogatva hápogott estenden a cselédszobában Katinak:

— Maga, lelkem, tudja, még tapasztalatlan. Már csak az excellenciás halála után került ide. És az a tábori szék, ott az ablak mellett, vala legkedvesebb ülőhelye az excellenciásnak. Hozzá ne nyuljon, lelkem.

Igy az élet csendben és rendben igazodott arra felé, amerre Szidi óhajtotta.

Csak az a levél tett szokatlan hatást, ami december táján érkezett. Szidi éles szemére pápaszemet csatolt és nyugtalanul olvasta, hogy egy bizonyos leányka — tizenhatéves, a neve Eszti, a nevelését az angol kisasszonyoknál nyerte, illedelmes, szerény, csendes — létezik a földön. „Mert, édes Szidim, te oly magadban vagy. És a tél nálunk oly rettenetes, meg a falu borzasztóan unalmas . . .“ És már másnap az esti vonat meghozta Esztit, a nővére leányát.

— Egypár hétre jöttem csak, Szidi néni, — mondta a kis leány ijedten.

Szidi összevonta a szemöldökét:

— Hát senki sem kisért a temérdek úton?

— Senki — felelt Eszti szorongva. — Mert

apát a hivatal köti, mama beteges. És a nővéreim sem asszonyok még.

Dundi a háttérben billegtette a fejét. Karján egy csomó pokróccal és egyéb utineművel. Szidi kisasszony rögtön rátámadt:

— Huszár! A holmit rakja le. Aztán elmehet.

Igy Szidi keményen és határozottan. Toronyba formált szürke hajában reszketett a csótáros tű, szigoru álla előrenyomult. Csontos két kezét szűk, fekete szoknyája zsebeibe mélyesztette. És e szűk, fekete szoknya gyorsan lépegetett föl és alá a szobában. A fényezett asztal fölött a csilláros függőlámpa tartózkodó nesztelenséggel világított. Az óra — honnan néha színes kakukmadár bátorkodott kikukkantani — félénken ketyegett. Eszti csudálkozva nézte a szigoru, nehéz bőrszékeket, néhány szélesrámáju képet a falon, amikből most semmi sem látszott. Szidi ezalatt dirigált.

— Kalapod helyezd a szekrénybe. Köpenyed akaszd föl. — Hirtelen fölpillantott Esztire és bátorítólag mondá: Keztyűd is levetheted.

Még néhány lépést tett, — és már hangja nem kopogott úgy többé a szigoru szobában, mint egy nagysisaku dragonyos lépése.

— Azonkívül szólj, ha megéheztél az úton...

Már egész közel lépett Esztihez. És mintha mosolygott volna is Szidi. De egyszerre hátratoppant. Vallató, kemény hangon szólt:

— Remélem, jól utaztál? Szemtelen férfiak nem kerülgettek.

Összeszorította zsebében öklét.

— Nem, néni, — mondta Eszti.

— No . . .

Persze, persze. Igy ismét lecsillapodott. Mert Szidi kisasszony képes volna utánamenni ama szemtelen férfiak fülének.

Eszti ott állt a szoba közepén. Mosolygott. Kissé elfogódottan ugyan, de mégis mosolygott. S kerek kék szemében derűsen villant meg ama tartózkodó lámpa fénye. Arcán hajnalos rózsapír, kicsi ajkát félig fölnyitja és halkan lélegzett. És karcsu szoknyája alól illedelmesen tekintenek ki feketeharisnyás bokái. Aranyszőke haját símán fésülte le.

III.

De im a rend régi házában a megholt excellenciásnak pontatlanságokat szenvedett. Dundi, a vén, egy reggelen, mikor megjelent, fölszolgálván a reggelit, csodálatos pomádészagot terjesztett maga körül. Szidi kisasszony gyanakodva szimatolt. Élesen, — és széles gesztust csapva, prüsszentett.

— Huszár! Mi történt? — kérdé fenyegetőleg.

Dundi — és feje sem reszketett csudálatosan a vén legénynek — összepengette a sarkantyúját.

— Alásan jelentem, a bajúszomat pödörtem ki — szólt hivatalosan és szürke szemével tiszteletteljesen vágott Eszti felé.

Szidi mérges volt, de egyben viharosan kacagott.

— Huszár! Megőrült?

Valóban a kilincsek is fényesebbek lettek, az udvar gonddal söpört és a cipők és csizmák az egész házban gangosan nyikorogtak. Persze, mindezt Eszti jelenléte okozta. És a hó is mintha fehérebben és puhábban szállt volna lefelé a tágas udvarra. A barométerek baklövéseket követtek el. Koxi, ama nagykalapos barát egész nap faházikója előtt strázsált és piros papirfejét hosszu zarándokbotjára nyugtatva, bizonyosan verseken tünődött, amint merengve nézett a szobán átsuhanó Eszti után.

S így derűs, szép téli délutánok következtek el a régi házra. A fényes ablakokon néha a napsugár is betekintett. És emitt, a Feketeszűz-utca e lapos homokkövekkel kirakott részében minden szebb lett, mint másfelé. De Szidi keményen ügyelt. Férfiak tünedeztek föl a látóhatáron, néha kardcsörgés is vegyült a civilcipők csosszanó neszébe, s Szidi egy estén ülvén a tűz előtt, patience-kártyáiból igen rosszakat jósolt ki. Nyugtalanul kelt föl.

— Eszti — szólt halkan.

A tűz duruzsolva felelt. A hó odakívül az ablakokhoz verődött és erősen neszelt.

— Eszti, Esztike.

Gyertyát gyújtott. Fázni kezdett Szidi. Gyors léptekkel indult a leány szobája felé.

A kicsi szobában sötét volt. Finom leányillat szállt elő mindenfelől. Olyan illat, amilyen csak a fiatal, igen tiszta gondolkozásu nők szobáiban van. Előre világított a gyertyával. Eszti ott feküdt az ágyban, fehér párnák között. Kis szőke fejét félre-

fordította és álmában égő-rózsaszínre pirkadt arca könnyektől vala harmatos. Csendesen lélegzett és kevéssé mosolygott is. Igen szép volt. Üde, nagyon üde. Rózsaszirom, amit már bontogatnak a szívbéli nap csókos sugarai.

Szidi összerezzent.

A hó erősen szakadt odakívül. Mintha be akarta volna temetni a régi házat. S im itt e kicsi bimbó mosolygós, hajnalos álmában szerelmesen lélegzett, oly lágy sóhajtásokkal, amilyennel rózsafakadás idején telik meg a májusi lég.

IV.

Ej. Koxi ebben az időben erősen lesekedett. Esztire, értem, a szőke Esztikére. Mert napfényes délutánkor Eszti az ablakhoz lépett. Sőt ki is tekintett a derüs fehér utcára. Koxi iszonyu ravaszsággal támasztotta állát zarándokbotjára.

Im egyszer — délutáni melegség terjedt el a föld fölött — Eszti kinyitotta az ablakot. Ugyanekkor valaki felköszönt.

— Ah, végre . . . Édes Eszti, kicsi Eszti!

Lágy, sóvárgó hang volt ez. Az ablak alatt egy sugár, barna férfi állt. Már nem fiatal, de öreg sem. Negyvenes, halántékán kedvesen csillog néhány őszies fényü hajszál. Sápatag arca nemes: kissé szenvedő barna szemének nyugodt csillogása. Ah, ez ő. Ő. A francia regényekből.

Eszti kinyujtotta remegő kis kezét. A férfi szenvedélyesen szorította az ajkához.

— Istenem, hogy került ide? — mormogta a leány elfehéredve.

— Maga után jöttem.

— Nem írtam . . .

— De tudom, hogy az álmai hozzám szálltak. Minden sóhajtása hozzám. S megéreztem. Eszti, édes Eszti . . .

— És a felesége, Bogdán-Kovács. A felesége, Károly? . . .

Koxi faházikója előtt olyan kaján arcfintorításokat művelt, hogy csudás. De senki sem méltatta figyelemre.

A férfi összeharapta az ajkát. Mintha melle fenekéről szakadt volna föl a hangja, tompán, keményen.

— Tudja, hogy a feleségem nem szeretem . . . Magát szeretem, Eszti. Magáért jöttem. Velem kell, hogy jőjjön.

A leány ijedten rebbent vissza.

— Károly . . .

Esdekelve nyújtotta előre a kezét.

A férfi elkapta és az ajkához szorította.

— Károly . . .

— Eszti, hallgasson. Mindennek vége. Vége. Otthagytam a feleségem. Nem akar elszakadni tőlem. Kapaszkodik belém, húz le. Rossz és nem is szeret. Elvettem . . . No hát elvettem: ennyi az egész. Undor, undor . . . Előbb főbe akartam magam lőni. (Az a szegény leány olyan sápadt lett!)

Aztán maga jutott eszembe. Maga, akit elküldtek a szülei, féltették tőlem. Itt vagyok most.

A férfi fojtottan beszélt. Valaki jött arra az utcán. Elhaladt és hátrafordult, mert a Feketeszűz-utcában az idegen ritkaság. S azt gondolhatta: „Csinos férfi és lám, a kis Terézi Eszternek teszi a szépet, a komor Pataki Szidi csinos hugának . . .“

— Szerencsétlenné tesz . . . Engem is, magát is . . . — mormogta halkan a leány. És sírt már. Könnyei benedvesítették arcát és fátyolos szeme fáradtan csukódott le.

— Boldoggá teszem — suttogta szenvedélyesen a férfi. — Velem jön. Elmegyünk messze. Messze. Nagyon messze . .

Csönd.

A leány egyszerre fölsírt:

— De az anyám . . . És a néni.

A férfi csillogó barna szemeit meleg szerelemmel függesztette a leány arcára. A keze után nyúlt.

— Szeretni fogja őket ezután is. De engem is szeret egyben.

A másik szobában nyílott az ajtó.

— Este . . . — susogta a leány.

— Este.

Gyorsan becsukta az ablakot. A férfi sebes léptekkel ment tova.

A néni lépett be. Szigoruan, komolyan. De amint meglátta Esztit, szerető mosolygás repült át száraz arcán és csontos kemény kezével megsimogatta a leány aranyszőke haját.

Eszti alig tudta könnyeit visszatartani. Kicsi

leányszíve ugy vonaglott, hogy szinte összerogyott. Már szólni akart, már odaroskadni a néni lábai elé és dúsan patakzó könnyek között bevallani mindent . . . De az utcán kemény lépések hangzottak föl. Eszti nem mert fölpillantani. De bizonyosan érezte, hogy Bogdán-Kovács haladt erre.

És Koxi is, a kaján, a kárörvendő kókler-időjós árulkodón tekintett le a nénire. Piros papirarca oly sok mondanivalót fejezett ki. Titkokat, sok-sok titkokat tudott a kémkedő Koxi, de az utcán most szél süvített végig. Porzott a hó. És a szél sebesen futott át háztetőkön, fákon. És hideg is lőn. Fütyülve, mérgesen verte a váratlan északi szél a havat. Percek alatt zivataros fergeteg támadt. Szinte sötét lőn odakívül. Koxi, a kaján, ijedten menekült házikójába; bármiként szeretett volna is árulkodni a néninek, a lábaihoz kötött húr érzékenyen rándult össze a hirtelen jövő hidegre. Igy a nagykalapos barát kénytelen-kelletlen bevonult a fészkébe. Mondom, oly ijedten, jó szerencse, hogy zarándokbotját nem feledte magával vinni.

V.

És a havas fergeteg estére sem csitult el. Úgy szakadt a hó, mintha örökös viharos idők következnének már. Süvítéssel és csattogással volt tele a lég. Néha csörömpölve vágódott be egy ablaktábla a házban. Zzz, zzz, zzz, vuuu, vuuu, zz . . . Mintha az ég komondorai vonítanának a fekete téli éjjelben. A kályhák füstöltek minden szobában.

Szidinek sehogy sem ment ma este a patience. Százszor összekeverte a kártyát és százszor adta föl mérgesen a pártit. És hogy fázott. A tűz alig hogy pislogott. De nem mintha félénkségből történt volna ez, de szomorúságból. S az óra, ama kakuklak, bágyadt kedvetlenséggel számolta a perceket. A szél pedig hogy sírt, hogy vinnyogott futva a havas utca fölött. Temetési ének ez?

Szidi végre elunta az egyedülvalóságot. „Ugyan hová lett az a leány?“ mormogta. „Ugyan hová lett?“

— Eszti, Eszti . . .

Igy kiáltott.

Már gyertyát is gyújtott és az ajtó felé fordult, indulván Esztit keresni, mert nem vette észre, hogy a kaján Koxi nyugtalanul mered felé házikójából, hová a kegyetlen idő kergette. Koxi be volt zárva ezen az estén. A húr — rablánca — odabilincselte őt börtönéhez, és a zarándokbotnak sem vehette semmi hasznát, utána mehetvén Esztinek, midőn a régi házból, ama délutáni férfi karján, kendőkbe bugyolálva elsuhant az ablakok alatt. Hogy fázott a kis Eszti, hogy remegett vékony, leányos ajka, az éles szél szőke haját is megbontotta. De azért ment, futott; mert csak gyerek volt, rózsaszirom májusi hajnalon.

A kaján Koxi is szomoru volt ezen az estén és félretette eddigi ravaszkodásait.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Regény a bánatos Andrásról.

I.

Mit tehet az ember ködös, hosszu novemberi napon, amikor aludni nem tud; fázik, nyughatatlankodik és a jó Isten sem tudná mivel megtalálni a kedvét? Különösen a délután hosszu. Hová lehet ilyenkor menni vénkutyakedvemmel? Leülök a kályha elé és nézegetve a tüzet, tanácsot tartottam a kedvemmel. Megigérem neki, hogy estére elviszem egy olyan vendégfogadóba, ahol cigánymuzsikusok magyar nótákat játszanak. Avagy kimegyünk holnap reggel a városerdőbe, ahhoz a sírkőhöz, amelyikre csak annyi vagyon írva, hogy: Fuit, ahol már sokat, sokat álldogáltunk, én meg a kedvem, és megnyugodva jöttünk haza. Holnap korán reggel, mikor köd csavarog a fák között és deres, sárga levelek lepik el az elhagyatott utakat! Mindez azonban nem használt semmit, semmit. A kedvem változni nem akart. A tűzbe bámultam és olyan szomoru voltam, mint még soha. — De igen, már voltam így. A mult esztendőben, meg az azelőttiben,

minden novemberben. Mikor a bánatos András bekocogtat az ajtón és a felhők és szelek a nyilas jegyében járnak, — akkor olyan leszek, mint a leégett ember a mesében, aki mindig, mindétig azon sopánkodik, hogy két jó bocskora veszett oda házégésnél. Én meg azon szomorkodom, hogy a szomszédban tegnap a Tarara bumdié-t zongorázta valaki, amiért én rettenetesen megharagudtam. Pedig nem is volt ilyen vénkutyakedvem tegnap. Mért nem zongorázzák mostan a Tarara bumdié-t, vagy akár a Fischerin du kleiné-t, amikor legalább volna okom arra, hogy zordon legyek?!

Aztán a bánatos Andrásról gondolkozgattam, aki im bekocogtatott az ajtón. Ej, lám, én ezt a bánatos Andrást ismertem. Honnan is ismertem? Most már egész világosan tudom, hogy ismertem; kis, deres, öreg férfiú volt, aki leffentyűs sapkát hordott és a szürke szakállát úgy nyírta, mint száz esztendő előtt volt divat. Csak az arcán, a két álla körül hagyott meg akkorát, mint egy piskótadarab és mindig rövidre nyírta. És a nagy tyúkültető batárra is emlékezem, amelyiken bánatos András járkált. Hogy honnan jött elő azzal a nagy sárga batárral, amelyiknek négyfelé járt a négy kereke és öt parasztlovacska húzta a kenderistrángokat, azt most nem igen tudom. Később tán eszembe jut. De bánatos Andrásra — bizonyára egész másként hívták, de honnan tudhatnám én azt most? — egészen jól emlékszem, amint a csodálatosan nagy batáron bedöcögött a Jakab-templom mellett a Hét Víg Csízek mindig kitárt kapuján. A Hét Víg Csízek

volt a legrégibb vendégfogadó nálunk. Az ördög se kereste föl, csak falusi szegény emberek apró kocsijai tanyáztak a nagy sáros udvaron, amelyeknek végén egy nagy üres szín tátongott kifelé az utcán arramenőkre. A Hét Víg Csízek fényes multja nyilvánvaló messzi vidéken. Nagy makao-bankok tartódtak a 4-es számu szobában és az urak itten gyülekeztek nagyvásárkor. — Igen, hát bánatos András volt az egyetlen úrféle, aki ebben a fogadóban mindig megszállott, ha a tyúkültetőt bevonszolta az öt parasztlovacska valami messzi vidékről ide. Mert a batár tetejéig sáros volt mindig. Meglehet különben, hogy azért, mert sohasem tisztították. És a bánatos András kocsisa is figyelmet érdemelt. Sohasem láttam olyan kocsist azóta se. Vörös zsinóros, rongyos dolmány lógott rajta, de a süvegén bokrétányi darutoll lengett és ócska, nagy, fehér téli keztyűkben tartotta a madzaggyeplőt télen-nyáron. Begyesen ült a tyúkültető bakján és a rosszul kövezett utcákon olyan nagy ostorpattogtatást vitt véghez, hogy az emberek az ablakhoz mentek. Hajszolta rettenetesen az öt parasztlovacskát, a kocsi majd szét esett ezenközben mögötte, bánatos András szomorkás, fonnyadt, vén arca pedig aggodalmasan jelent meg minden második percben a bőrfüggönyök mögött, amint a rossz ülés rugói földobták kis, görbe, magyarruhás testét a rettenetes vágtatásban. A vén, haramiaképü kocsis bizonnyal azt akarta elhitetni az emberekkel, hajszolván a lovacskákat a városi utcákon, hogy ők folyton ilyen sebességgel járnak. Nyilvánvaló volt

azonban, hogy a cserjésnél akkora sártenger kezdődik a csárda mellett, hogy onnan kilubickolni a jó lovaknak is nagy mesterség. De a batár mindig robogva érkezett meg a templom mellett a kis piacra, ahol majd feldöntötte a bánatos András Jánosa az ő gazdáját, merész fordulót akarván produkálni a rossz lovacskákkal. A tekintetes úr bizonnyal nagyon örült, amikor beérkezett a Hét Víg Csízek döngő kapualjába, ahol egy álmos szolgáló varrogatta emberemlékezet óta rongyos szoknyáját a grádicson. A hét kopott csízek, akik aranyalmafán tanyáztak pléhre föstötten a kapu fölött, bizonyára vígabban énekeltek az úrfajta vendég megérkezésekor. A kapualjában aztán a peckes öreg betyár fürgén leugrott a kasornyáról. Az ember szinte megijedt, mert a begyes vén kocsis egyszerre összeroskadt. De úgy is maradt. Semmi baja sem történt ugyan, hanem a két lába olyan volt, mintha egy X betűt középen kétfelé törünk, aztán fordított végükkel illesztjük a darabokat össze. Akkora lett, mint egy tíz éves gyerek, hanem azért tartotta magát és odakacsázván a batárhoz, teli tüdővel kiáltotta:

— Tekintetes úr, helyben vagyunk.

A tekintetes úr ugyanis süket volt, mint az éjszaka és egy nagy tubust tartott mindig kezével a füle mellett. A János nagy kiáltására összerezzent és mérgesen dörmögte:

— Jó, jó, hisz értem én, ha nem is ordítasz úgy. Még azt hiszik, hogy süket vagyok, pedig csak nagyot hallok egy kicsinykét.

A törpe János nem vitázott a gazdájával, hanem segített neki kiszállni a hintóból. Egyben rákiabált a nyugodtan varrogató álmos szolgálóra:

— Rézi, a négyes szobát! Hol a gazdád?

A szolgáló álmosan kelt föl a grádicsról és haragosan nézett végig a vendégeken.

— Mi baja magának az én gazdámmal? — dünnyögte lustán.

János rettenetesen kiabált, amint a gazdája mellett megszokta:

— Haragszol, úgy-e, mert takarítani kell?

A fakóarcu, lompos, öregedő cseléd mérgesen kiöltötte nyelvét:

— Maga babszem Jankó! — mondta és elfutott.

János rettenetes dühbe jött, utána akart iramodni, de a tekintetes úr megfogta a karját és mondta szemrehányólag:

— Látod János, miért kiabálsz úgy, mintha az egész világ süket volna. — Majd szokott érdeklődéssel tette hozzá: — Mit mondott a leány? Mit mondott, amiért megharagudtál?

— Hogy menjünk a pokolba és az ördög hozott ide bennünket, — szólt János a tubusba keményen.

Az öreg tekintetes úr csóválta a fejét.

— Ej, ej, az a lusta leányzó. Mind ilyen az asszonyfajta. Égeti a gyönge tenyerét a munka, a takarítás.

János elkeseredve kiabált:

— Mind ilyen, tekintetes uram, mind tűzre való.

Nyilván neki sem volt több szerencséje a nők körül, mint gazdájának.

A négyes szobát aztán elfoglalta a bánatos András, János pedig bepattogott a kocsiszínbe, mert az neki dukál. A többi parasztszekerek hadd ázzanak az udvaron az esőben. Aztán bánatos András el is ment. A Hét Víg Csízek a vármegyeházával szemben énekeltek. A tekintetes úr odatartott. A hajdu, aki a vármegyeházat támogatta, már ismerte és biccentett feléje. A tekintetes úr fölcammogott a grádicson és ment egyenesen a vasajtós levéltár felé. Itten kutatott, keresgélt ő már évek óta. Régi írásokat másolgatott le és még régibb írások után hajszolta Vince bácsit, az öreg, potrohos arkiváriust, aki pedig csak pipázni szeretett és elmélkedni a világi dolgokon.

Igy aztán eltelt a délelőtt. A bánatos András összeszedve egy csomó írást, ferde kis termetével sebesen ment haza a csízekhez. János, amint messziről meglátta, álldogálván a fogadó kapujában, a piaci eseményeket figyelve, nagy sebbel-lobbal fogott, — majd rettenetes vágtatással robogtak ki a fogadóból, a rosszul kövezett utcákon végig. És a csárdáig, ahol, mondom, kezdődik a sártenger, János nagyon pattogtatta az ostort.

A nagy, bőrfüggönyös batár elment vissza, valahová a mult századba, aludni és álmodni tovább bánatos András gazdájával és Jánosával.

II.

Mondom, hogy visszaemlékezem bánatos Andrásra; mindig leffentyűs sapkában látom őt, amint a rettenetesen ingadozó batárból aggodalmasan tekintgetett ki. Most, hogy jobban gondolkozom, látom bánatos Andrást, a leffentyűs sapka nélkül. Rendes, mondhatni urias tartással feszengve egy négylovas hintóban. És egy szép asszonnyal oldalán, a Turinéval.

Ez a Turiné világszép asszony volt a maga idejében. Nyilván sok-sok szép krónika maradhatott volna föl utána, ha kobzos lantosok járják vala be a mi vidékünket. Csak a híre nem volt a legjobb. Tulajdonképpen ott kezdődött a dolga, amikor özvegy lett. Szép szál kürasszirok feküdtek akkor nálunk. Ezekkel kötözködött Turiné. A kürasszirok aztán másfelé mentek, de Turiné itten maradt virágkehely finomságú termetével, hervatag-kánkálinszínü hajával. És miután gazdag sem volt, egyik rokonától a másikhoz vándorolgatva, itt-ott meghúzódván néhány évekig, amíg kiűzték a házból. Mert hát, édes istenem, ő nem kereste ugyan a kalandocskákat, de azok jöttek útjába. Már kissé meglátszottak rajta az esztendők, amikor régi óhajtása valóra vált. Egy jó, gazdag, öreg urat keresett ő mindig, aki nem sajnálná tőle sem a nevét, sem az erszényét. Bánatos Andrásban megtalálta-e? Nem igen tudom, csak sejtem, hogy az öreg végre valahára megnyerte azt a pörét, ami miatt Vince bácsit,

a jó, pipázó árkiváriust annyit zaklatta. A pört az állam ellen nyerte meg, és mondják, a kis öreg úr egyszerre annyi nagyhasu bankót számolt meg a királyi adóhivatalban, hogy hamarosan nem is lehet annyi pénzt együtt látni. Akkor került elő a Turiné.

És a babszem János sem igen jelentkezett ebben az időben. Nem sokáig tartott ugyan a dolog, legföljebb egy hónapig. Az öreg úr abból a mult századból, ahová az öreg baráttal visszajárkált aludni, egyszerre négy gyönyörü sárkánnyal vágtatott elő. A bakon parádés kocsis feszült és angolbőr ülésen a kivasalt és megberetválkozott bánatos András mellett Turiné forgatta vállán a fehér selyemnapernyőjét. És messze elkerülték a Hét Víg Csízeket, ahol az álmos szolgáló varrogatta a grádicson rongyos szoknyáját. A nagyfogadóban szálltak meg és délelőtt az öreg úr karonfogva sétált Turinéval a cukrász előtt. Az emberek csóválgatták a fejüket. Hanem Turiné erősen fogta az öreg András úr karját és mosolyogva nézett a világba.

Este pedig az arénába mentek. Az öreg úr páholyt váltott és tubusát hóna alá szorítva, közönyösen mélázott maga elé a páholy sarkában. Hanem a szép Turiné egészen kihajolt és ragyogtatta gyémánt diadémját, amitől az egész aréna csillogott. Közben a nagy dob puffogott és a színészek jólrosszul énekeltek. Turiné mosolyogva kacsintgatott a világra.

III.

Mondom csak egy hónapig.

Még máma is emlékszem arra a ködös novemberi délutánra, amikor János olyan sebbel-lobbal jött a vén batárral a Jakab-templom mellett, hogy széjjelrebbentette a zsemlyéskofákat. A Hét Víg Csízhez fordult be a batár, amiből az öreg úr ijedt, aggodalmas arccal ugrott ki.

Az álmos szolgáló még mindig ott varrogatott és János sem beszélt halkabban:

— Most ugorj, Rézi, — kiabált már a bakról, — hamar a négyest, mert nagy baj van. Megszökött az asszonyunk.

Az öreg úr nem fedte meg Jánost a hangos beszédért, sőt apró, polkázó lépéseivel maga igyekezett a vendégszoba felé, ahol ledobta sáros köpönyegét. Aztán megfordult és kilépett a Hét Csízek kapuján. Ott azonban megállt bánatos András. Lehajtotta leffentyűs sapkába bújtatott kis deres fejét és a földre bámult, a szürke kockakövekre. Mint egy beteg, vén madár, szomorú őszi délután. Tépelődve meresztette a szemét maga elé. Hová menjen? Merre menjen? — Az asszony megszökött és magával vitte a sok-sok pénzt is. Valami komédiásba gabalyodott belé örökkön szerelmes szivével.

Ott állt bánatos András sokáig. Az emberek, akik arra jártak, csodálkozva nézték. A földre nézett és meg se mozdult, a tubus kicsúszott a hóna alól, észre sem vette.

Végre megindult. Nem a kövezeten, hanem az országút kellős közepén. János, aki még ki sem fogott, megfordult az öt parasztlovacskával és a gazdája nyomában hajtott.

Bánatos András pedig lehajtott fejjel ment a sáros, csatakos országúton, mintha valami keskeny kicsi cipőcskének keresné a nyomát. Ment, ment. János a batárral lépésben ballagott utána.

Már kiértek a városból és a csárda felé közeledtek, ahol ama nagy sártenger kezdődik. Itt János retteneteset kiáltott:

— Tekintetes uram, üljön föl!

Bánatos András megfordult és feddőleg nézett Jánosra:

— Jó, jó, — mormogta, — csak ne kiabálj úgy, mintha az egész világ süket volna.

Beült a kocsiba. János nagy cserdítést vitt véghez a bakon és a vén kasornya batár robogva indult meg az országúton. Vissza az elmult századba álmodni.

A Paraszkiva-malom.

I.

A Paraszkiva-malom! — Lám, hogy Nicefor gyákonra is rákerüljön a sor, azt igazán nem is gondoltam. Olyan régen elfelejtettem én Nicefort és a többi nagytalpu kalugyereket, akik a Paraszkiva-malmot lakták, hogy tán sohasem jutottak volna eszembe.

A nagytalpu Hipác és a szépfürtü Nicefor, nemkülönben Cyrill, a dörgőhangú, öles oroszbarát bámulatosan előttem állanak. Az ungvári püspök vett nekik egy házat a Morotva-parton és beköltöztette ide a három barátokat. A nagytalpu Hipác mondta is azonnal:

— Mindig tudtam én, hogy a *pispek* jó fiu!

A nagytalpu Hipác, — aki fekete, hosszu szakállát úgy ujjaira csavargatta, hogy kezét alig tudta kiszabadítani, — így töltvén napjait, azt gondolta, hogy a püspök annyira jó fiú, hogy tán megengedné még azt is, hogy három asszonyt is vegyenek ma-

gukhoz a Paraszkiva-malomba, megházasodván. De a püspök azt felelte: „Apage. Ha házat vettem nektek, akkor kalugyerek vagytok, a barátnak pedig tilos almafa az asszony. Ha pedig mégis kellene az almafa, akkor menjetek a pokolba, ki a házból“.

A nagytalpu Hipác úgy belekötött erre a szakállába, hogy öreg estig tartott, amíg kibontakozott belőle. Fejcsóválva ment vissza Niceforhoz, a szépfürtühöz és az ölestermetü Cyrillhez és szomoruan mondta:

— A pispek még sem egészen jó fiú. Mindig tudtam.

Azonban nem sokáig gondolkoztak, hanem beköltöztek a Paraszkiva-malomba, amiről ez a történet szól. És estve, kiülvén az egykori malom tornácára, búsan dalolgatták:

Hej, haj! kalugyernek nem jó lenni,
Mert keveset adnak enni . . .

A nagytalpu Hipác, a szépfürtü Nicefor és az öles Cyrill napjai ezután csendesen teltek-multak a Paraszkiva-malom alatt. A három vedlett, vénülő barát aztán egyszer szépen, sorban és egyenkint megszökött innen. Előbb Nicefor, aztán Cyrill, végül Hipác. És a Morotva sötét habjai tovább nyaldosták a Paraszkiva-malom alatt a szürke köveket. Mivelhogy bizonyosan unalmas volt az élet a malomban.

II.

Amikor én emlékszem a Paraszkiva-malomra, akkor már afféle bagolyfészek vala az. A kalugyerek szép rendje talán még virít odalenn a boldog Bácskában, errefelé azonban már nem látni őket, mert megfogyatkozott a bor. Mit keresne itt a kalugyer? Az ungvári nagy toronyból akármerre nézegetünk széjjel, nem láthatni csak kerek hegyeket, meg bólintgató jávorfákat. És szekereseket sem látni a kanyargó fehér országúton, akik hosszú szekereiken boroshordókat hoznának arról alulról, ahol tán még isznak néha bort is. Legföljebb a Paraszkiva-malmot látni csak innen a messzeségben, merről a nedves szél birodalmából a károgó csókák szállnak errefelé, mint fekete gondolatjelek a magasságban. A Paraszkiva-malom nagy síkon állt és kőből épült. Nagy vasas kapuja mindétig zárva volt és a kőkerítés alatt bolthajtás alá futott be a malom udvarára a sötétvizü Morotva, ami valamerről a pokol felől jött csenevész fűzek és piros fürtöket termő bodzafák között csavarogva. Mert a vize olyan mély és olyan fekete volt ennek a Morotvának. Kívülről négy csupasz fal meredt a levegőbe, amin kitört-betört ablakokon dudolt be a síkon végigdongó szél és a széllel utazó csókák nagy lebbenéssel telepedtek meg a malom hegyes, franciás tetején. A zöld moha persze kertet formált a zsindelyes fődelen, a csókák pedig azt a kis, nyitott oldali tornyot keresték föl, amelyikből valamikor a molnár vi-

gyázhatta a mult században a legényeit: vajjon dolgoznak-e odalenn a kerekek körül? Persze, a kerekek összedültek már régen és a fehér malomkövek töredezetten támaszkodtak a ház falához. A gömbölyü veteránok számáról meg lehetett tudni, hogy a Paraszkiva-malom nyolc kőre járt egykori időkben és így föltételezhető, hogy a molnár vígan pipázgatott a tornyocskában a háztetőn. A rokkant vitézek mozdulatlanul támaszkodtak a malom falának és nyilvánvalólag merengve néztek a messziségbe, ahol az ungvári gőzmalom magos kéménye okádta a füstöt a felhők felé.

A Paraszkiva-malom, amikor a barátok elszökdöstek belőle, évekig üresen állott. A patkányok meglakták az egész házat és bizonyára sohasem történik semmi a Paraszkiva-malommal, ha abban az időben ide nem vetődik valami indzsellérféle, kis vöröskés férfiú, akinek semmiféle dolga nem volt ezen a kerek világon. Fehér vászonköpönyegben őgyelgett a környéken és ahány kóbor kutya volt a városban, azokat mind összeszedte, akkor elment a püspökhöz és megvette a Paraszkiva-malmot. Ugyanekkor kitudódott, hogy a kis vöröskés férfit Bobáknak hívják, — és egyéb semmi.

Bobák a kutyáival beköltözött a malomba és ott kergetőzött velük mindig a síkságon. Némileg bolond volt, de kárt nem tett senkiben, hát békében hagyták.

III.

Bobák nyilván sokat vesződött a patkányokkal, amíg megengedték neki, hogy fölmászhasson esténkint az emeletre azon a keskeny lépcsőn. A toronyba is beült ilyenkor és fehér vászonköpenyegében innen nézegette a világot. Úgy szomorkodott itten, mint a csókák, ha megülnek a tornyon. A kutyákat az embere fürösztgette ezalatt a Morotva vizében az udvaron. Ez az embere is épp olyanféle ember volt, aki a Paraszkiva-malmon kívül sehol sem talált magának való helyet e világon. Prokopnak hívták a görbe kis oroszt és hebegett. A kalugyerek szedték föl egykor maguk mellé inasnak, mikor ide költöztek.

Prokop akkoriban nagy kosarakkal járogatott be a városba és hegyesen fütyölt az utcákon, a szürke szakállát simogatva. Igen büszke volt és a piarcon a kofáknak és a mészárosnak szép, ájtatos meséket mondott el, amiket a barátoktól tanult; — gonosz Vazulról tudott különösen sok történetet, aki sohasem gyujtott gyertyát a Szűz tiszteletére, hanem káromkodó és pálinkaivó volt. — Gonosz Vazult aztán egyszer agyonsujtotta egy fenyőfa a hegyben. A kalugyereknek, amidőn nyomuk veszett, Prokop állomás nélkül maradott és engedett hetykeségéből. Hegyesen fütyölni hallani nem lehetett őt. És a nagy kosarak — szent Baziliszk — a nagy elemózsiás kosarak, a szép, fehér, gyengefűzfa májusi hajtásából összefonott kosarak hová

lettek?! A hebegő kis Prokop keserű könnyeket ejtett szakállába és a templom körül sündörgött-fondorgott, hol apró segítsége vala a sekrestyésnek. Senki sem tudott oly buzgón és nagyszerüen imádkozni, mint Prokop és a szentek litániáját sem tudta senki oly szívrehatóan elsorolni. Tehát jó hasznát lehetett venni a gyertyagyujtásnál.

Amíg ama vöröses indzsellér-féle Bobák előjött. Prokop természetesen élete legszebb napjait a Paraszkiva-malomban töltötte, szolgálván a szentéletü atyákat. Szíve tehát visszavitte őt a Paraszkiva-malomhoz, amint az gazdát kapott. Prokop hivatalt keresett és midőn megjelent Bobák előtt, sapkáját majdnem ronggyá tépte két kezében, amíg nagy sóhajtozások között elsorolta tudományát, a litániázást és imádkozást. A vöröskés Bobák álmosan nézegetett rá pápaszeme mögül és nyögve mondta, hogy: jó, jó. — Miután azonban néki a Prokop egyházi tudományára szüksége nem volt, fölfogadta őt ama koborló-kutyák felügyelőjének, akiket Prokop gondozott és mosogatott ezentúl. Bár ez a foglalkozás iszonyu volt. Prokop temérdeket átkozta magát ebben az időben és rosszul bánt a kutyákkal. A vízbe kellene magát fojtani, ha eszébe jutott, hogy ő ezen a helyen egykor a szentéletü atyák mindenese volt és a nagy kapun ama szép terjedelmes kosarakkal karján lépett csak ki, — most meg a kutyákat őrzi és mosogatja. De az ő szíve ehhez a malomhoz fűződött, tehát csak maradt és szent Baziliszk és szent Prokop türelmét bizonyára igen próbára tette folytonos könyörgéseivel, ame-

lyeket az iránt intézett e kegyes nagy urakhoz, hogy fojtanák bele egy éjszakán mind a hat kutyát a Morotva setét vizébe.

IV.

Egy lágy, piros őszi estvén, amint Bobák a tornyában üldögélt, a világba merengve, egyszer csak azt látta, hogy a homokos, sík úton egy nagy, fekete ember jön hosszú lépésekkel a malom felé. Bobák álmosan nézte a nagycsizmás, szoknyás embert, amint széles szőrös kalapját a fejebúbjára tolva megállott a vasas kapu előtt és szeges botjával zörgetett. Majd a csizmasarkával is megérintette néhányszor az ajtódeszkát, amire a kapu kinyilt és a hebegő görbe kis Prokop — aki az udvaron a kutyákat mosogatta éppen — térdreomlott a küszöbön és két karját boldogan emelte az ég felé.

— Ó, uram! Nicefor úr! Csakhogy visszajöttél!

A jövevény a szépfürtü Nicefor volt, aki hat esztendők után im előjött valahonnan.

Nicefor dörmögött és hátbavágta Prokopot a botjával.

— Jó, jó, Prokop fiam, hamar valami vacsorát, mert éhes vagyok.

Prokop boldogan hebegte:

— Szent Prokop! — Nicefor úr, az én jó uram éhes!

Görbe kis lábaival futni kezdett az udvaron, Nicefor, a szépfürtü a nyomában ballagott. Benyi-

tott egy ajtón és leült a székre, hogy jól kifujja magát. Prokop, mint egy őrült futkosott körülötte és szürke szakálla a boldogság könnyeitől lőn nedves.

Bobák, aki hamar megijedt az udvaron történtektől, félénken húzta le félszeg testét a kanyargós grádicson. Topogott, hogy a vendég észrevegye jövetelét és zavartan nyitott be az ajtón.

(Nicefor keményen szalonnázott az asztal mellett, úgy vagdosva a kenyeret, mintha az valami nagy ellensége volna.)

— Jó estét, — mondta Bobák és megállott a küszöbön.

Prokop, aki egészen elmerült Nicefor atya csudálásába, mérgesen nézett a gazdájára. Nyilván föllázította az ő alázatos szívét is az a vakmerőség, hogy Bobák ide mer jönni akkor, amidőn Nicefor úr eszik.

A lompos, puffadt képü Nicefor, akinek gubancos, hosszu haja, elvadult szakálla volt, fölnézett. Majd egy nagy szalonnadarabot tömött szájába és torkára mutatott, Prokop felé kacsintva.

A jó Prokop pedig elérzékenyülve ugrott föl:

— Nicefor úr szomjas. — Majd hidegen fordult a gazdájához. — Hallja? Nicefor úr szomjas. Adja ide a verem kulcsát.

Bobák, aki csudálkozva nézegetett csak, megijedt és sebesen nyúlt a zsebébe a kulcsért. Prokop elvágtatott.

Majd torkát megköszörülve Bobák, szerényen ismételte:

— Jó estét.

Nicefor atya azonban éppen kenyeret dugott nagy fogai közé, hát csak elfulladva mondta:

— Hm?

Bobák barátságosan mosolygott. Közelebb húzódott és kissé meghajolva, leült a hosszu pad másik végére.

— Hogy tetszik lenni? — kérdezte elpirosodva, rövid habozás után.

Nicefor atya reágurította nagy harcsaszemeit. Miután ismét nem szólhatott, hát csak hümmögött.

Csend volt. A csendben az atya fogai hatalmasan dolgoztak.

Prokop nyargalt be szélvészként az ajtón, egy nagy kulacsot emelve kezével. Nicefor atya szeme fölcsillant és kinyújtotta a karját. Ajkához emelte a kulacsot és a padon hátravetvén magát, percekig oltotta nagy szomjúságát.

Bobák, aki a legnagyobb érdeklődéssel függesztette szemét az atyára, szerényen, de barátságosan jegyezte meg:

— Jól megtetszett kotyogtatni.

Nicefor atya ismét csudálkozva gurította rá nagy harcsaszemeit, majd rákiáltott Prokopra:

— Hé, Prokop, hol van Hipác, meg Cyrill? Mondd meg nekik, hogy hazajöttem.

Prokop szomoruan lógatta deres szakállát és énekelve szólt:

— A szent atyák nincsenek — és ekkor fölemelt karjait leejtette. — Elmentek ők is.

Nicefor atya mérgesen adott kifejezést fölháborodásának.

— Ó, a szamarak; ó, a tulkok; ó, a bolondok! Persze, megházasodni akartak ők is, és itthagyták a teli kamarát, a hordókat, a pipákat. (Prokop, a pipámat!) És elmentek. Ó, a szamarak! Én is elmentem, de visszajöttem, és nem is megyek el innen sohasem többet. Gyákonnak lenni falun, Prokop, tudod mi az? Te tudod? Pokol, Prokop. Betegség, Prokop. Szent Nicefor, csakhogy itt vagyok megint!

Bobák ekkor, hatalmas bátorsággal szívében, halkan fölemelkedett és mondta:

— Nevem Bobák.

Nicefor atya nyugtalankodva nézett rá. Majd Prokopra függesztette a tekintetét kérdőn. A kis boldog Prokop mérges lett és száját csúnyán huzogatta és vállát rángatta. Igen megvető fintorításokat csinált, amiből Nicefor atya nyílván megtudta, hogy e félszeg, vöröskés ember most a malom gazdája. Igen megijedt és fölfohászkodott keservesen:

— Ó, szent Nicefor! Hát azért hoztál engem ide a pokolból, Máramarosból ide? Azért, hogy innen is elmenjek?!

Bobák, akinek jó szíve volt, szerény és vigasztaló hangon szólt közbe:

— Ne tessék, ne tessék . . . Szolgámtól tudom, hogy görög keleti szerzetesek lakták egykor e házat . . . Mindent tudok. És mindent, — mondta Bobák erősítőleg és pápaszeme mögül barátságosan pislogott a gubancos, ijesztően elhanyagolt külsejü Nicefor úrra.

Nicefor úr nyugtalankodva mondta:

— Nem, nem tetszik . . . De én itt akarnék ám maradni mindig!

— Csak tessék, csak tessék, — mondta Bobák jószívüleg és ferde vállait úgy mozgatta, mintha azt mondta volna, hogy ő nem bánja, hogy csöppet sem bánja.

Nicefor úr erre parolázott vele és ismét megtetszett neki kotyogtatni a kulacsot.

V.

A Paraszkiva-malomban semmi sem változott külsőleg, csak éppen a kutyák züllöttek széjjel a Bobák nagy szomoruságára. Prokopnak ugyanis többé semmi hasznát nem lehetett venni. Nicefor atya körül lebzselt mindig, és hosszan, éneklőn mondta el napjában sokszor, hogy Cyrill és Hipác urak milyen szomoruan várták vissza Nicefor urat, amikor egy délutánon elhagyta a malmot. Este a bor sem izlett úgy, és mindig mondogatták, hogy azt nem tették föl Nicefor atyáról.

A kis vöröskés Bobák most már nemcsak esténkint üldögélt vászonköpönyegében a toronyban, hanem néha egész hosszu napon. Attól félt ugyanis, hogy visszajön a másik két kalugyer is egy szép napon. Mit csinál ő akkor. A kaput bezárni nem lehet. Prokop tökéletesen megbolondult máris. És ő pedig csak a csendes szót szereti. Nem igen szeret gorombáskodni. Üldögélt a toronyban, búsan figyelve az országútat, amíg Nicefor atya imádkozgatott és

aludgatott, így töltvén napjait. És néha sóhajtozgatván az elveszett két kalugyerek után. Vajjon hová lehetett Cyrill, az ölestermetü és a nagytalpu Hipác, aki kezét úgy belecsavargatta mindig szakállába, hogy onnan kibontakozni csak nagy nehézségekkel tudott? Vajjon hová lehettek? Prokop hetykén jártkelt az udvaron és hegyesen fütyölgetett. Közben sokat elmélkedett gonosz Vazulon és egyebeken. Vasárnaponkint hangosan és gyönyörüen litániázott az udvaron, amíg Nicefor atya dörmögve önté a szót, előénekelvén.

A kis vörös Bobák, akiről mondom, csak annyit tudok, hogy valami indzsellér-féle volt, szerette a kóbor kutyákat és némileg bolond vala, búsan és aggodalmasan gubbasztott a tető felett, elnézvén a szürke messziségbe, amerről a másik két éhes kalugyernek jönni kellene. Fehér vászonköpenyege leffentyüit libegtette a síkság felett kóborló nedves szél.

Mariska, a kis regényhősnő.

I.

Szegény és szép lányok imádsága jutott ma eszembe, amit régen egy kis hegyekbe ékelt falucska templomában hallottam. Amint Mariska imádkozott a Szűz oltára előtt, kezeit összekulcsolva, szívében mély áhitattal és ajkai önfeledten, hangosan mormogták a szegény és szép lányok imádságát:

— Ó, Boldogságos, könyörülj meg rajtam. Én csak kislyány vagyok, de éppen annyit szenvedek, mintha valami kemény férfi volnék. Mert lyánynak születtem Boldogságos. A gazdag lyányok tán boldogabbak; de én szegény lyány vagyok és mindenáron férjhez kell mennem. És hamar, Boldogságos Szűzanyám. A papát megint licitálják julius 4-én, a mama folyton sír, mert én még mindig otthon ülök a nyakukon. — Vagy engedj meghalni, Boldogságos. Te jó, te fehér, imádott Asszonyunk!

Igy Mariska, és szeme könnyel telt meg. Aztán az arca is. Végre leborult az oltár lépcsőjére és sokáig maradt mozdulatlanul, miközben melle hul-

lámzott a zokogástól. A napsugár azonközben bejött az ablakon és fényességével megragyogta a haját. De a Szűz arca is mosolyra derült.

Én, mondom, kisfiu voltam csak, és Mariska szabadon imádkozhatott előttem. És ottan térdepeltem én is mellette és imádkozgattam, ahogy tudtam. Hogy Mariska férjhez menjen.

Mindez egy kis hegyek közé ékelt falucska templomában történt. A toronyban madarak fészkeltek és néma, ijedt fecskék nyilaztak keresztül a kis templom hajóján.

II.

Kovászky urat valóban igen kezdték licitálgatni ebben az időben. Tulajdonképpen nem is lehet tudni, hogyan ingott meg egyszerre a falusi oszlopos uriház, ahonnan macska lovacskák — de négyen — szokták kirepíteni a tekintetes urékat. A tótok levették nagy kalapjaikat, és a kis falu alázatosan térdepelt Kovászky Miska úr előtt.

Amolyan gavalléros természetü fiatalöreg úr volt Miskánk; megöregedni sehogy sem akart, bár Mariska egyre nőtt. Már hosszu szoknyákat is viselt, Miskánk még mindig rendezgette a kádrillt a majálisokon és egyéb bálokon. Deres haját jóféle pomádékkal kenegette ilyenkor, bajszát felsütötte és kecsege-orru lakktopánkáiban nagyszerüen táncolt. Ilyenkor raccsolt is kissé és világos nyakkendői feltüntek, nemkülönben kabátja is. A bálokon.

Ám otthon ez másként volt. Miskánk otthon nem igen sütötte föl bajszát, a lábszárai is remegtek, ha nem vigyázott; és pipázott, káromkodott, ülvén oszlopos uriházának tűzhelyénél. Az irigylésre méltó kabátok és nyakkendők a szekrényben rejtőztek. Általán ilyenkor igen megöregedett a tekintetes úr és a nagyszerüen sikerült kotiliont a világért sem merte volna emlegetni a tekintetes asszony előtt, aki lompos slafrokkjában boldogtalanul mosolygott csak és kövér tokáját bánattal simogatta. Közben sóhajtott:

— Miska, Miska, már megint megcsaltál. Mindig megcsaltál, amióta ismerlek. Bizonyosan az után a keszeg Váradiné után bomlottál ismét. Pedig, ha közelebbről megnéznéd, láthatnád, hogy olyan vastagon van orcáján a smink, hogy rossz ránézni. Te meg, Miska, megcsalod érte a te becsületes, szép hitvesedet. Avagy mered tagadni, hogy érek többet annál a rút nőszemélynél?

(Miskáné az ilyen rút nőszemélyek miatt húzódott vissza egészen a társaságtól. Rettenetesen féltékeny volt, a gavalléroskodó Miskán pedig változtatni mégsem lehetett. Hát inkább otthon ült a derék asszonyság és Miskát táncoltatta, ha Miska elmaradt a tűzhelytől.)

Miska, aki az ablakban pipázott, fölborzolta deres üstökét és méltatlankodva, elkeseredve kiáltott:

— Linka, Linka, hát nem imádlak én téged? A tenyeremen hordozlak és úgy simogatlak, mint egy virágocskát. No jőjj közelebb, tubicám, hadd leheljek szerelmes csókot homlokodra.

Miska kitárta karjait, ellenben a csibuk szopókáját keményen tartotta fogai között.

— Nem kell a csókod, — mondta búsan a tekintetes asszony, — én már öreg vagyok és igazad van, ha más, fiatalabb nők után szaladgálsz.

Miska intett a kezével:

— Esküszöm... De hisz te vagy maga a tavasz, Linkám.

— Az ősz, szegény barátom; mondd inkább: az ősz — mormogta kacéran lehúnyt szemmel Linka.

— Esküszöm, hogy te vagy a legszebb nő.

— Hadd el, Miska! De mégis, ha mindig csak engem ölelsz, megunsz. A férfi már ilyen.

— A gonosz férfiak, igenis — tüzeskedett a tekintetes úr.

Linka asszony jóleső szomorusággal ismételte:

— Te is gonosz vagy.

És, ó, mi boldog volt, amikor Miska ünnepélyes állásban szavalta:

— Én? Én? Aki a tenyeremen hordozlak? Aki oly jó vagyok, mint egy falat kenyerecske! A Miskád? A Misid? A te Misukád gonosz, filemilém?

— De mégis, ha meggondoljuk, — erősködött végtelen boldogsággal a tekintetes asszony — hogy már negyvenéves vagyok . . .

— Negyvenkettő, lelkem; de azért . . .

A tekintetes asszony megremegett egyszerre.

— Mit mondtál? Negyvenkettő? — kiabált hirtelen fölpattanva.

Miska ijedten rebegte:

— Semmit sem mondtam. Semmit, ezen a kerek világon nem mondtam . . .

De már késő volt minden. A tekintetes asszonyt Miskánk csak félig csendesítette le, mert a vihar újból kitört:

— Persze, negyvenkettő, tehát már vén vagyok? Vén neked, himpellér, aki az ötvent taposod, de vén kecske módjára szeretnél nyalakodni. — A tekintetes asszony kövér csipejére tette a két kezét. Miska szeretett volna eltünni valamerre, de nem lehetett. — Hát negyvenkettő vagyok, te gézengúz, — folytatta rikácsolva a tekintetes asszony. — És azért járkálsz te el a háztól nőszemélyek után, mert én negyvenkettő vagyok. Ó, mindig ismertelek, te útonálló, mindig tudtam, hogy megcsalsz; persze mostan is, hiába tagadod, a majálison az után a keszeg, sárgacsőrü Váradiné után járkáltál . . . Valld be ember, jobb, ha bevallod . . . Valld be, mert agyonütlek!

Miska mit sem szólhatott, mert Linka a tíz körmével nekirohant. A tekintetes úr futott, mint a nyúl és estig a kertek alatt sétálgatott. Fiatal fűzfából sípot faragott és azon szomoru nótákat fújt. Nézte a patakot és folyton arra a régi-régi majálisra gondolt, amelyikre az az ostoba Berti bá' csalta el, ahol Linka, mint tündér táncolt . . .

És amíg a tekintetes úr és tekintetes asszony veszekedtek, Mariska — észrevétlen felnőtt és a ház körül a dob kezdett szólni. Eleinte csak úgy csöndesen, később hangosabban. Tulajdonképpen nem is lehet tudni, miként történt ez a dolog.

III.

Mariska nem regényhősnőnek született; és nem is igen születnek általán a regényhősnők. Igen egyszerü, szelíd, jó leány volt, amilyen a neve is. Ellenben, miután otthon oly sokat pöröltek a papa és mama — és a mama különösen még éjjel, álmában is tárgyalt Krovácsekkel, a kis vöröskés végrehajtóval, aki oly szomorú és oly ünnepélyes vala, mint egy temetésrendező; azonban a bútorokat, a szép ajtós kaszteneket, atyus pipatóriumát, a zongorát szépen elhordta mégis, hogy már lakni is kellemetlen volt a régente oly meleg, barátságos fészekben.

A mama és papa pedig, ha tárgyaltak Krovácsek úrról és a véle összefüggő dolgokról, legvégén a keszeg Váradinéra tértek vissza — és papa ismét elbujdosott a kertek alá.

Mariska így sokat szomorkodott és rendesen sokat sírt, míg a papa előkerült. Sőt gyakran elment és fölkereste őtet a patak partján. Miska úr mélabús mosollyal fogadta Mariskát:

— Tán te is veszekedni jöttél, lyányom? — kérdezte oly búsan, hogy Mariskának a szíve összefacsarodott.

— Jőjjön haza, papa, már nincsen semmi baj...

Miska úr ingatta a fejét:

— Baj? Azt mondtad: baj? Hiszen baj tulajdonképpen, soha sincs és sohasem is volt, —

mondta Miska úr nagy hangsúllyal. — Én mondom neked, lyányom, hogy mindig az anyád csinálja a bajt, aki nagy sárkány... — Elmélázva tette hozzá Miska: Igen nagy sárkány, hétfejü.

Majd elővette frissen faragott sípját Miska és egyszerü nótákat fujt el Mariskának; közben magyarázta:

— Gyermekkoromban tanultam a tótoktól. A tót mind muzsikális és ha te ismerted volna az öreg Pehátka Misót, akkor te is azt mondanád; pedig téged öt esztendeig tanított a komor és mérges mamzell, aki miatt öt esztendeig veszekedett velem az anyád, aki nagy sárkány . . .

Miska úr búsan fujta sípját, és mikor Mariska már sokáig könyörgött, nagy kegyesen kilátásba helyezte, hogy akkor esetleg hazakerül, ha Mariska előre megy és becsalja az anyját a kamrába, amíg ő az udvaron keresztül surran.

Mondom, Mariska fölnőtt. És Jobunka Jankó, aki gimnáziumot végzett, az egyetemre is járt, végül idekerült tanítónak, — szép verseket irogatott nagy titokban a falucska tündéréhez. Ez a Jobunka bolondos firma volt; tán hiányzott egy kereke, tán kettő is. De mert néha rendesen is tudta magát viselni: olykor szabad volt neki eljönni az oszlopos úri házba (ahol a falucska tündére lakott) és szabad volt kezet csókolni a tekintetes asszonynak. Egyébként a tornácon üldögélt és szöszke haját borzolgatta; kék, apró szemeivel pedig csak akkor merészkedett ábrándosan nézegetni, ha a tekintetes asszony nem volt a látóhatáron. Mariska nem igen

törődött vele. Jobunka János fájlalta is ezt és otthon, a tanítói lakban az asztalra borulva sokat gondolkozott az ő nagy-nagy szerencsétlenségén.

IV.

Szegény kis ábrándos, szőke Mariska, aki a Boldogságoshoz imádkozgatott férjért, avagy a halálért.

Azonban egyik sem akart jönni. Ó, nem. Mindkettő nagyon messze járt ettől a falucskától. Itt csak a végrehajtó jelentkezett, az ünnepélyes és bús Krovácsek Márton, aki lassan elvitt mindent.

Már a fecske is búcsúzott az eresztől. Innen korábban költözik a madár, mert itt hidegebb és szomorúbb minden. Ám a hegyeken még zöld volt a világ és tarka virágoktól vala ékes a rét. A tótok, hazaérkezve a messzi alföldi tájakról, aratásba fogtak. A zabocska beütött az idén és a krumplicska is nagyranőtt sok-sok szegény, éhes tótocskák boldogságára. A Szűz a templomban friss virágokból fonott koszorút látott az oltáron mindig, mert az asszonyok és lányok hálásak ám a Jó Asszonynak. Szép lesz az idén az aratás és sok aratás után a lakzi.

Csak a tekintetes úrék nem arattak az idén. És már nem is fognak soha. Ó, Mariska, te szegényke, hiába várod szőke fejedre a vadvirágkoszorút az idén; vidám tótocskák, dalos lányok nem állítanak be az udvarra hangos énekszóval.

Aratnak mindenfelé. Mi gyönyörü a rét ezer virágaival és a virágokból egyik sem kerül a te fejedre, kis Mariska, ha csak valamelyik jószívü tótlánynak meg nem esik rajtad a szíve...

Ah, nem is tudom, hogyan történt.

V.

Szép, csillagsugáros szeptemberi éjjelen a tekintetes úr és tekintetes asszony nem aludtak. Összepakkoltak mindent, ami szegénységük még maradt. Reggel jön Bocskár bácsi, a hosszú, vén fuvaros, akinek kenetlen szekere végigsírja az öt vármegyét és szekérre rakják a holmikat. Fölülnek maguk is, aztán elmennek innen. Mert ezentúl már semmi sem az övék itten.

Az asztalon égett két gyertyaszál. A papa és mama nem igen szóltak egymáshoz. A gondolataik vitték őket messze, messze, miközben csomagokba kötözték mindazt, amit Krovácsek úr meghagyott. A papa bizonnyal arra gondolt, hogy most, a városon lakva, több bálokba és mulatságokba mehet el; a mama pedig arra, hogy majd jobban ellenőrzi a papát ezután, mert mellette lesz mindig.

Mariska is összepakkolta az ő kis holmiját. Micsoda holmija lehet egy falusi kislánynak, akinek még csak a szíve sem nyilt ki? Imakönyv, néhány fonnyadt levél és virág, egy csomó ujságdarab, amikben egykor szép dolgokat olvasott. És egyéb apró semmiségek. Butyorba kötve alig volt akkora az

egész, mint egy nagyon kis gyermek nagyon kis koporsója.

Aztán egyszerre gondolt valamit Mariska.

Magára kanyarította a kendőjét. És kisurrant a házból. A falu aludt csöndesen, csak a csillagok nézegettek le a nagy magosságból, ahol a jó Isten lakik angyalaival. Nagyon messzire innen.

Mariska sietni kezdett a kavicsos úton. Az utat nagy platánok szegélyezték innen a templomig. A fák is aludtak — és sehol semmi hang.

A templomhoz futott, de az be volt zárva.

Hát letérdepelt kívül a küszöbön, ahogy azt szegény asszonyoktól látta. A Szűz tán így is meghallja imádságát. Ó, boldogságos Jóasszony, meghallod-e egy halnivágyó szegény kislány imádságát? . . .

VI.

Jobunka János, a kékszemü tanító, ezen az éjjelen szintén nem aludt.

Ottan leskelődött szíve nehéz terhével az oszloposház körül, amelyikből holnapra „kirepül a tündér“.

Jánosnak a szíve verése is megállott, amikor éjnek-éjcakáján Mariskát látta egyedül kilépni a házból. Nyomon követte és meghúzódott a hársak alatt a kékszemü János, amikor Mariskát a templomocska küszöbére roskadni látta.

Ottan állt sokáig és szemeit belemeresztette az

éjbe. Nagyokat sóhajtott és szeretett volna sírni, avagy imádkozni. És mert az imádság könnyebb volt, hát szépen letérdepelt egy fa alatt és nagyot fohászkodott, hogy a falucska tündére ne repüljön el innen.

Mire fölnézett, abbanhagyva az imádkozást, a templomajtó előtt már nem volt senki. A hold éppen akkor bujt ki a hegyek közül és megvilágította a templomot. A reszkető, halovány, szomoru fényben nem látszott Mariska alakja.

A kékszemü tanítónak verni kezdett a szíve. Mariskának hazafelé erre kellett volna mennie. Futni kezdett az úton és rémes gondolatok gyötörték bolondos fejét. Halkan kiáltott is:

— Mariska kisasszony! Mariska kisasszony! Vajjon hová lehetett az a leány?

— Mariska kisasszony! — kiáltott a kékszemü János.

Megkerülte a templomot. Futott János, mintha rémek üldöznék. A szeptemberi éjcaka néma volt és langyos. A hold szinte mosolygott a hegyek felől, mintha idelenn egy békés, boldog, szép világ volna.

János most a homlokára csapott. Hirtelen irányt változtatott és visszafelé futott, a hársak alatt. Az oszlopos úriház ablakain kiderengett szomoru, pislogó fényével az a két, asztalra állított gyertya fénye, amelyik mellett a ház lakói temetik az otthont. A tanító megkocogtatta az ablakot. Az ablakszárny kinyilt és a tekintetes asszony dugta ki borzas fejét. János lihegett:

— Itthon van Mariska kisasszony? Mert ha

nincs itthon, nagy baj van, — mondta a kékszemü tanító.

A tekintetes asszony nagyot sikoltott. Aztán keresni kezdte a lányát. Fölkapta az egyik gyertyatartót és végigfutott vele az üres házon.

A kis tanító gyöngyöző homlokát törölgette és babogott magában boldogtalanul:

— Ó, istenkém, istenkém, az a Vág miért is folyik itt a falu alatt. Ó, istenkém, istenkém . . .

Az ő bolondos, kicsinykés, ostobácska szive, amilyen csak egy kékszemü tanítónak lehet, megsúgta neki, hogy a kis Mariska innen nagyon messzire van máris.

A kis, szegény, szomoru Mariska.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Májusi dolgok.

(Egy kisfiu emlékezése.)

I.

Ilyenkor, májusi időben, mikor a napsugarak szerteszéjjel bogarásznak itten körülöttem az írószobámban, sokszor elgondolkozgatok az asztalnál szomorkodva, olyan dolgok felől, amik máskor nem igen jutnak eszembe. A fejemet a két tenyerembe fektetem és míg a napocska fényes leányzói bejárnak körülöttem minden zeget-zúgot, mintha pókhálós, magános kamarácskákat is megvilágítanának a szívem fenekén; így például: *Szerdára* emlékszem, a tarka kutyámra, — meg hogy Lajcsi meghalt: eleinte sírtunk, később elfelejtettük; valamint Szerdát is elfelejtettük, az én lompos, tarka kis kutyámat, akit a kertben hantoltunk el a vadalma-fa alatt . . .

Ó, szerelmes, mámoros május, te.

Szép vagy te mostan is, ámde akkor szebb voltál. Minden is szebb volt: a virágzó fák bókoltak

felém a tavaszi szélben és a füvek, bokrok hozzám beszélgettek; és beszédjüket megértettem. Igen jól emlékszem a vadrózsabokorra, akire a violák és szegfük panaszkodtak nekem. A kihívó és kokett rózsabokor elhódított tőlük, az ártatlanoktól és tisztáktól mindenkit, aztán tövisével megszurkálta az áldozatokat, mint azok a nagyon szépen fésült, nagyon rossz asszonyok megsebezik az áldozatok szívét, kiket a csendes és tiszta lányok elől meghódítanak. A violák és szegfük ábrándosan suttogtak a májusi alkonyatban, míg a nagy és kemény rózsabokor szirmait a lefelé csusszanó napocska felé tárta, kéjelegve. Én meg a nagykertben — hol felnőttem — a fűben álmodoztam — és ezekben a lilaszínü, himporos órákban teltek meg azok a pókhálós, magános kamrácskák a szívem fenekén, amiket im a májusi napsugár mostan megvilágít.

Zsuzsánna urára mosolyogva emlékezem. „gyermek“-re.

II.

A gyermek, aki Zsuzsánnának ura volt, az én pajtásom vala, bár én akkoriban töltöttem be hatodik életévemet. A gyermeknek fekete körszakálla volt, lecsüngő bajusza és szelid tekintetü, barna szemén okulárét hordott. Ez az okuláré sok mulatságos ügyre adott alkalmat. Igen szerettem az orromra biggyeszteni és Zsuzsánna ura ilyenkor lelkesen csapta össze a kezeit: „Pajtikám, te is doktor

leszel, mert a pápaszemet nagyszerüen viseled", kiabált barátom és bukfencezett a fűben. Itt meglehet mondani, hogy Zsuzsánna ura orvos volt, de nem igen gyógyított senkit, csak engem; én pedig sohasem voltam beteg. A szomszédunkban lakott, de miután nekünk nagykertünk volt, mindig nálunk lebzselt és együtt barangoltunk a fák alatt és csalogattuk a nőstény sárgarigókat. Mert Zsuzsánna ura pompásan utánozta a hím rigó füttyét; és a szegény, tavasztól mámoros nőstények az egész környékből összegyülekeztek a mi kertünkben, ha Zsuzsánna ura megszólalt a bokrok mögé rejtőzködve. Zömök, kövérkés férfiu volt a pajtásom, talán már nem is nagyon fiatal. A homloka magas volt, de a fákra felmászott, mint a mókus. Futásban versenyeztünk; sőt Zsuzsánna ura a kezén is tudott járni, amit én nem tudtam.

Zsuzsánnát, akinek ő ura volt, nem igen lehetett látni, legföljebb csak akkor, ha selyemszoknyában elröpült az utcán. Zsuzsánna nagy asszony volt és nem vett részt a mi mulatságainkban.

Ha jól emlékszem, szerelmes is voltam belé, de ezt nem tudom világosan. Ő nem volt szép, de nagyszerü volt. Már nem is fiatal, hanem úgy kacagni és énekelni senkisem tudott az asszonyok között, mint ő. A hangja, — mély, tömör hangja vala — messzire elhallatszott és ez a hang sokszor zavart meg bennünket mulatságainkban, amint Zsuzsánna a szomszédban, az ámbituson állva, elkiáltotta magát:

— Lajcsi, hazajönni!

Barátom ilyenkor aggodalmasan porolta le ruháját és rendbeszedte magát, pápaszemét zsebkendőjével fényesre simogatta, kalapját föltette és szorongó, de komoly lépésekben indult hazafelé. Otthon Lajcsi sohasem bukfencezett, sőt a fákra sem mászott föl. Nagyon csöndesen viselhette magát, mert a rigófüttyöt sem hallottam soha a szomszédból. Ellenben az ablakok nyitva voltak és odabenn Zsuzsánna zongorázott és éneke hallatszott. Fiatal férfiak is jártak a házhoz, Lajcsi barátai; de Lajcsi barátom szívesen megszökött előlük és hozzám jött, mert mi a nagykertben csöndesen, de igen vidáman mulattunk egymással.

(Mondatik, hogy a doktor, aki a pokolból került ide hozzánk és itt elvette a gazdag és nagyszerü Baráth Zsuzsánnát, kicsit hóbortos volt. Hiányzott néhány kereke, mindenképpen több egynél. Mert a doktor, amíg Zsuzsánna otthon kiváló uzsonnákat rendezett és a zongoránál énekelt, egy kisfiuval hancurozott a szomszéd kertjében és sose szeretett otthon lenni. A hóbortos!)

III.

Szép, ábrándos, boldog májusi délutánok! A nagykertben tán millió fa volt, tán millió virág és millió madár. Az emlékezés rózsás felhői mögött nagynak és pompásnak látszik a régi udvarház elhagyott, vadon kertjével, ahol a madarak lakni szerettek a mély csöndességben. És a tulipán hogyan

termett itt meg, — ez a szűzlányhoz hasonló gyönge virágszál — azt még ma sem tudom. A szegfű illatát érezni a messziségből — és tán nem is a szegényke, rab kanárim énekel az ablakban, hanem a fülemile trillázik a galagonyasövényben bujdokolva, ott . . . ahol Lajcsival ábrándos és pajkos fiuk voltunk.

Lajcsi úgy örült a májusnak, ahogyan a madarak örültek. Mert már ilyenkor mindig a kertben lakhattunk és néki sem kellett mindig hazamenni. (Zsuzsánna ebben az időben valami különös szépségű selymet fedezett föl, amiben vakító fehérségű nyaka pompázott és telt idomai, ha mozdultak a ruha alatt, a selyem úgy susogott forróságosan, mint egy nagyon szerelmes lovag. Ő különben virágokat nevelt cserepekben és néhány jónevelésü férfiut kitüntetett maganevelte virágszállal. Ujabban Fáncsy, a pénzügyigazgató, hordta Zsuzsánna virágait az egyenruháján: vállzsinórjába tüzte őket és sarkantyuit pengette e hiu, öregecske férfiu; mondom, különösen sarkantyuit pöngette, bár lovagolni nem szokott. Tán e sarkantyuk okozták, avagy az egyenruha, hogy Fáncsy gyakran részesült Zsuzsánna virágaiban. Mondatik, hogy évekkel előbb huszárság feküdt a városban és Zsuzsánna, a férfias, egyedülélő leány lovagolt a tisztekkel. Bármiképpen volt, Fáncsy a vállzsinórjában virágot hordott és mindenki tudta, hogy Zsuzsánna szereti a sarkantyúpöngést hallani.)

Lajcsival azonban boldogan laktunk a kertben. Sokszor órákhosszáig ültünk egymás mellett

a bokor alatt, ha a játékban kifáradtunk. Lajcsi maga alá szedte a lábát és guggolva megtanulgattam tőle némely bötük formáját. Lajcsi apró veszszőkből rakta ki a bötüket a fűre és közben tudósan magyarázott.

— Vigyázat, pajtás, mert a B nem mindennapi. Két hasa is van. A D-nek ellenben csak egy van. Vigyázat tehát.

Némely bötükre haragudott Lajcsi és közölte velem, hogy az X gonosz jószág és még máma sem sikerül neki mindig. Néha elgondolkozott és megjegyezte, hogyha neki fia volna, azt addig nyúzná, amíg megtanulná az x-et helyesen leírni. Mert a nagy bajok ilyenekből származnak. Különösen szeretett Lajcsi beszélni arról, hogy mit tenne ő, ha fia volna. Akkor betegeket is látogatna és pénzt gyűjtene, mert a fiú-nevelés sok pénzbe kerül. És főként nyúzná a fiát, hogy mindent, mindent megtanuljon. Az egyszeregyet is.

— De nem adnám doktornak, — fejezte be az ő szomorkás, lágy hangján, — hanem építőt faragnék belőle. Az építő, pajtás, az az igazi. Nagy palotákat épít s a házakat olyannak csinálja, amilyennek akarja. Annyi ablakot vág rajta, hogy gyönyörűség... — szólt Lajcsi és lelkesen gondolt az építőkre.

Máskor a mérnökséget magasztalta Lajcsi. Én nem igen értettem ezeket a dolgokat, mert abban az időben futóbetyári pályát óhajtottam.

A bokor alatt üldögélve Lajcsi a füveket piszkálta és nagyokat gondolkozott azokon a dolgokon,

amik elébe jöttek. A csigákon is gondolkozott, akik a bokorleveleken laknak és a fényes szemü gyikon, ahogy a fűben elfutott.

Ábrándos, boldog, májusi délután.

IV.

Lajcsi egyszer — két napig odavolt — mikor megjelent, igen szomorúan jelent meg.

(Abban az időben történt ez, mikor Zsuzsánnát néha Fáncsyval látták estve, amint az akácok alatt sétálgattak. Sőt a zongorájához ha ült Zsuzsánna, Fáncsy mögötte állt és föléje hajolva forgatta a kottát, meg érzelmes hangokon dudolt. Az ablakok nyitva voltak és bár az ablakhídját sűrűn belakta a cserepes virág, az emberek Lajcsit sokkal inkább szidták, mint valaha.)

Igen, azon a májusi délutánon, mikor Lajcsi szomorúan megjelent. A játék sem ment úgy, mint máskor és a fákat erős szél hajtogatta, — amikor az égen borongós felhők utazgattak.

Lajcsinak semmi kedve sem volt a bukfencezéshez és hiába másztam föl a legmagasabb nyárfa csúcsára, Lajcsiban nem ébredt föl a versenyzőkedv, mert szomorú volt. A szakállát simogatta. A fűben guggolt és maga elé nézett. Aztán rám is tekintgetett, mintha válogatná a szavakat a beszédhez. Igen, tudós és érthetetlen óhajtott maradni, de ez nem sikerült neki. Végre megszólalt az ő rendes, szomorkás gyermekhangján:

— Pajtikám, megérted te azt, hogy nekem van még egy másik kis pajtásom, akit te nem ismersz, mert az nincs itt?

— Egy másik pajtás, — gondoltam és féltékenykedve néztem körül.

Lajcsi azonban megsimogatott és az ölébe vett, amint folytatta:

— Pajtás, nekem van egy fiacskám, aki éppen olyan, mint te. Éppen ilyen. A szeme nézése, a hangja és a neve is a tied. Csak tán futni nem tud úgy . . .

— Hát fára mászni?

— Fára mászni sem igen tud az én fiacskám — mondta Lajcsi. — Ő most egy messze városban van, de idehozom és megtanítjuk mindenre. Különösen fára mászni kell neki tudni jól! — tette hozzá elmerengve Lajcsi.

Később mormogta, mintha csak magának mondaná:

— Zsuzsánnával majd beszélek ebben az ügyben.

Igen féltékeny voltam, ha jól emlékszem és haraggal gondoltam arra a messzi városban lakó fiúra, aki mostan idejön és nyilván lepottyan a fáról néhányszor, de a Szerda kutyám neki adom...

Lajcsi aztán egész nap a fiáról beszélt és egyszer sírni is kezdett. Levette a pápaszemét és a könnyeit úgy törölte le. Úgy látszott, hogy Zsuzsánna nem tud arról a fiúcskáról, vagy valami ilyen . . . Különösen Zsuzsánnától tartott Lajcsi.

Végül azonban vidám lőn, mert elgondolta, hogy a fia minél hamarább itt lesz. Nagyokat ugrott, mint egy bakkecske, és a kezén úgy járt, hogy irigylésre méltó vala.

V.

Másnap.

Lajcsi korán délután eljött. Igen ünnepélyes volt, és igen-igen vörös volt az arca, mintha sírt volna, vagy valami egyéb. Jánosunk, a kis, ravasz paraszt egyszer, búcsun verekedett és részeg volt; Jánosunk szintoly piros volt akkor, mint Lajcsi.

Ámde Lajcsi igen ünnepélyesnek akart látszani és kezével gesztusokat írt le. Az udvar kerítése mellett elsuhant és nem mert senkire sem nézni, csak engem keresett a tekintetével.

Boldogan futottam eléje. Lajcsi rekedtes hangon kiáltott rám:

— Szervusz, pajtás.

Felkapott a levegőbe és megrázott. Ismételte ezt néhányszor és dadogva ezt mondogatta:

— Ugy-e, erős vagyok, pajtás, mi?

A kertben a fűre levetette magát. A kabátját szétgombolta, a mellényét is, mert nagyon melege volt. Gyürött, piszkos kendőjével törölgette a verejtékező homlokát és nagyon fujt.

Majd szivarozni kezdett és csuklott. — Biztatott, hogy másszak a fákra vagy járjak a kezemen. Ő maga ellenben semmit sem csinált, csak

lihegett és néha erőszakosan lehunyta a szemét. Így mondta egyszer:

— Pajtás, a fiúból nem lesz semmi... — Hirtelen elhallgatott, mert csuklani kezdett. — Zsuzsánna tudni sem akar róla.

Aztán újra elhallgatott és lehunyt szemmel feküdt, nehezen sóhajtozva.

Később fölemelkedett és a zsebéből fényes pisztolyt vett elő. Hányi-veti hangon, kötekedve kérdezte:

— Tudod mi ez, hékás? Láttál már ilyent, he? Ez revolver és embert lehet vele lelőni . . .

Dicsekedve forgatta a pisztolyt a kezében, célozgatott vele fákra, madarakra.

A körtefára, a sövény mellé csevegve libbent le egy szarka. Lajcsi rögtön célbavette pisztolyával és hencegve mondta:

— Ha akarnám, lelőném . . . Akarod látni, pajtás?

Célozta sokáig a madarat, aztán meggondolta magát és zsebredugta a pisztolyt.

— Nem bántom, szegényt. Kár volna érte, — szólt és tapogatta zsebében a fegyvert; majd magyarázott: — Estve elmentem otthonról, mert Zsuzsánna nem akarta a fiút. Jó. Elmentem. De éjjel haza akartam menni. Akkor nem lehetett... Mert be volt zárva minden, bár odabenn a finánc énekelt, amint világosan hallottam a bezárt ablakok mögül . . .

Lajcsi vergődött a földön, amint nevetett. A homlokát ütögette és úgy kacagott, hogy a szája

tajtékzott. A sarkával rugdosott a levegőben és nyögve mondogatta:

— A finánc és én nem tudtam eddig . . . A finánc . . . Egy finánc!

Végre lecsendesedett Lajcsi. Akkor mozdulatlanul, hanyatt feküdt a fűvön és karjait széttárta és úgy beszélgetett valakihez, aki talán fölötte ült a fa tetején:

— Hát jó. Minden jó. Minden, minden jó. Visszamentem a korcsmába és reggel vettem a pisztolyt, mert a finánc délután újra ott lesz . . . Hát jó. Jó, jó, jó, jó . .

Végül üvöltött Lajcsi és az öklét rázogatta rettenetesen, mintha valaki nem akarta volna elhinni, hogy ezután minden jó lesz. Bár csak én guggoltam mellette, igen megijedve a rettenetes Lajcsitól, kisfiúi valóm remegett és főként nem értettem semmit, csak annyit, hogy Lajcsi részeg. Ami igen mulattatott tulajdonképpen.

Lajcsi magához tért csendesen. Fölnyitotta a szemét és fölült. Rámnézett szótlanul, ismét szomoru volt csak. Semmi egyéb, csak szomoru nagyon. Sokáig nézett rám; addig, amíg vérbeborult szeméből vízcseppek szivárogtak. Igy ült sokáig némán, csendesen, fölállt aztán és a kezemet megrázta:

— Szervusz, pajtikám, szervusz . . .

Ismét a régi volt, tán már józan is, mert mielőtt elment volna, megjegyezte:

— Az x-re vigyázni. A B-re is vigyázni, főként azért, mert két hasa van. A D-nek csak egy, — így

mondta ezt Lajcsi, amint menni kezdett és vállai meggörbedtek. A fejét lecsüngesztette és a földre nézve ment a fák alatt, ki a nagy kertből . . . A bokrok elfödték alakját; még a kertkapu nyikorgása hallatszott. Elment.

VI.

Olyan messzire, hogy az a végtelenség. Lajcsi korcsmázott néhány napig és a korcsmában részegen elmondta az embereknek, hogy van egy fia Pesten, egy kis fia.

Egyszer eltűnt; majd néhány napok multán megtalálták a temető körül, hogy szívét átlőtte.

Lajcsi elment; Szerda is, az én lompos, kis tarka kutyám. A május ellenben itt van és a szívem pókhálós kamrájából előjönnek ők mind a ketten, kiket elfeledtem, miután megsirattam.

Régi nótákból.

I.

A nagyszoba korszakot jelent. Jobb tanyát nem ismertem sem előtte, sem utána. Mi itt laktunk; néha fűtöttünk, mert tél volt, sokszor azonban az ágyterítőbe burkolózva ültünk a kályha körül, amely estéken szünpóciont tartottunk, mert emez esték, csodálatos módon, vacsora nélkül teltekmultak el. És sok dohányt elszívtunk. — A fészek hideg vala, de barátságos a nagy kongó szoba. A falról a kanapé felől csodálkozva vigyázta az eseményeket Hollandia partvidéke. És most, hogy már egyedül vagyok, emlékszem a nagyszobára. Persze, vágyakozás és nagy szeretettel gondolva mindarra, ami már elmult. Kelencére is, és a dugaszokra, amelyeket kihúzott ő. A szájával adott oly pattanó hangokat, amik leginkább a kiröpülő dugasz pukkanásához hasonlítottak. Hideg volt és Kelence csak olykor húzott ki egy-egy nagyon keserves dugaszt.

II.

Kelencének voltaképpen más neve volt. Valami szépen csengő, amit 10.97-el jegyeztek az irodalmi kávéházakban. És ő leginkább a kanapén szeretett lakni. Csodálatosan vonzódott e vén helyre, amely felől Hollandia partvidéke némán szemlélte az ügyeket.

Itt állott nem messze az íróasztal, rajta papirosok és elhányt gallérok. *Gutta Perka* is itt ketyegett szorgalmasan, ez az öreges hangu, csengős óra, aki bánatosan hevert románcok és félbemaradt novellák rakására dobva. A titkosan epedő bánat okát Kelence fürkészte ki. (Bozontos szakállát harapdálva és borzas fejét tudósan forgatva.) Gutta Perka még senkit sem költött föl az életben. És ha reggelenkint nagyzolón megperdült az éjjeli szekrényen, oly viharosan dobogott a szíve, úgy erőlködött, hogy néha-néha elfogyott a szussza, erőt veszítetten pihegett egy pillanatig, hogy aztán újultan és kétségbeesetten ismét beléfogjon a harangozásba. Kelence, ki a kanapén lakott, gúnyolódva húzott ki néhány dugaszt, aztán nyugodtan fordult Hollandia partvidéke felé.

Január vala. Kemény napok. Temérdek dohányt elszívtunk és a befagyott ablakokon átal homályosan láttuk, hogy odakivül nappal van és az emberek dolguk után futkostak. Természetesen sietve és dideregve tevék ezt. A nagyszoba pusztaságából azonban ki volt zárva az élet láza. Csak

sok dohányt szívtunk el. Zivataros napok voltak ezek. Svarcz L. Sal. közvetítő-üzlete elnyelte összes ingóságainkat. A zöldfüggönyü zálogüzletbeli ajtó kegyetlenül csukódott be a levélnyomó sün megett. Mert a sün: ezüstből volt. Kelence rozsdaszín köpenyege, a kanapé e kiegészítő része, ami takarói hivatást töltött be — szintén Svarcz L. Sal. szigetére számüzetett. Vöröske Máté barátunk, — ő a mecénás hírében állott, ami csak annyiban felelt meg a valóságnak, hogy eljárt a nagyszobába és leülve Hollandia partvidéke közelébe, segített rejtelmes dolgokat kihámozni titokzatosságukból, és apró megbizatásokat intézett el, — átkutatta az egész szobát, de egy szomoru tekintetü gyorsforralón kívül semmit sem talált. Gutta Perka kihívólag ketyegett a románcok és egyéb eltévesztett célu irományok között, olyan hangosan, bizonyos dacos makacssággal petyegte el a sebesen szálló perceket, mint még eddig soha. Mert nyilvánvaló volt, hogy Vöröske Máté barátunk, aki mecénás hírében állott és közlekedett Svarcz L. Sal. és a nagyszoba között, hiába csapná a hóna alá Gutta Perkát. Gutta Perka értéktelen semmisége tudatában izgatottan és kihivólag ketyegett tovább.

III.

A január a fekete retek jegyében indult meg. És úgy is folytatódott. A nagyszoba e napokban tőle telhetőleg hideg volt és kongó, de annál barát-

ságosabb. Már reggelenkint világos vala a napi programm. Szellemesen csevegünk egész nap az ágyterítőbe burkolódzva, közben nagy sikerekről és szerelemről ábrándozván. Eme szerelmek szépen ki voltak gondolva, és nem vala bennök semmi hétköznapi, sem közönséges, sőt szemtelenül — igen, így kell ezt mondani — felségesek is valának. Leányokról volt itt szó e szegényes, mondhatni sanyaru nagyszobában, kik ragyogók, édesek, ártatlanok és magasztosak, nagy fény és sok pompa közt élnek, de idegenül és búsan, álmatlan éjjeken a nagyszoba lakóira várnak. Egykor, évek mulva talán, avagy holnapután esetleg, a várást megunván, valamiképpen leszállnak a magasból, és ekkor beteljesül a végzet, mert mindenki párjára talál valahogy és ettől fogva boldogság lesz a földön.

Hollandia partvidéke mélázva hallgatta ezt, azonban idegesen rezzent össze Kelence minden dugaszhuzási kisérletére. Mert Kelence ilyenkor néha megbicsaklott és a zendülők közé csapott föl.

Eme zendülők között különben Gutta Perkát lehet elsősorban megemlíteni, ki is egy hajnalon így beszélgetett magában:

— Ej, ide köteles tisztelet, oda köteles tisztelet, én felköltöm Kelence urat.

Nyilván nem gondolta meg a könnyelmű teremtés, hogy még hajnal van. Berregni kezdett állomáshelyén a románcok és egyéb irományok fölött, melyek, mint ezt némileg sejteni lehet, a felsorolt szerelmekkel bizonyos összefüggésben állottak. A ripszfüggönyökön rózsásan szürődött be a téli hajnal vi-

lágossága. Kelence nyugtalankodva húzott ki néhány dugaszt, — ezek voltak az utolsók. Aztán mereven figyelte a diadalmas csengetéssel szereplő Gutta Perkát, a stréberség megtestesítőjét.

Az óra, miután jól kicsengette magát, nyugodtan maradt a románcok felett állomáshelyén. Szemtelenül ketyegett tovább, mintha nem is ő lett volna az az óra, amelyik közelében az északi sarknak, a nagyszobában a tengerszine fölött számos méterrel a szüremlő téli hajnalon oly kínos feltünést keltett.

Kelence mereven nézett rá egy pillanatig, aztán leemelte magáról a rajztáblát, ami elmésen helyettesítette a takarók tömkelegét, nyugodtan közeledett Gutta Perkához, felvette és kinyitván az ajtót, az előszobába dobta a zendülőt.

IV.

Kelence bozontos volt, igen elhanyagolt és az életről csak annyit tudott, hogy kötelességekkel teljes. Így természetesen óvakodott megismerkedni az élettel. De ő ezt sohasem mondta, mert mondani nem mondott soha semmit. Legfeljebb szólt olykor:

— Nevetni fogsz!

Erre szokott tréfái következtek, aztán megfordult és bedugta a száját cigarettával.

De most a nyomor e zivataros idején többnyire beszélgettünk. Vöröske Máté is hallgatta e beszélgetéseket. Ő üzlettulajdonos volt egykor, most azon-

ban már felhagyott ezzel. Leginkább címszalagokat írt ujságoknál, meg árjegyzékek borítékait címezte. Ilyenkor természetesen a nagyszoba lakói is kaptak az árjegyzékekből, amelyek néha rizskeményítőt ajánlottak, máskor a gőzfűtés előnyeit fejtegették.

Munkaközben aztán Vöröske néha így beszélt:

— Óh, ha mindenki ilyen volna . . . Értem, mint én! Csak mint a szerény körülmények között éldegélő, Vöröske Máté, aki becsülettel volt üzlettulajdonos és most úgy érzi magát, mint a falusi kuvasz a flaszteron . . . Én! — suttogott és nagy fejét bókolva lógatta ide meg amoda, vastag bajuszos száját összecsucsorította. — Mert én, kérem, én, ha nem volnék ama volt üzlettulajdonos, ha nem én, akkor...

Kelence bár munkaközben vala, hirtelen néhány savanyúvizes dugaszt húzott ki.

Vöröske Máté lesütötte a szemét és nem tudta folytatni. Szégyenkezett és piruló mosollyal suttogta:

— Kelence úr ismét pajkos . . .

Igy soha se tudta megmondani, hogy mi történne akkor, ha nem ő volna ama volt üzlettulajdonos. És titka maradt végkép.

V.

Vöröske reggel izgatottan érkezett. A kezét dörzsölte. Rövid lábszárait is hegyesen illegette. Igyekezett minél feltünőbben megjönni és valószinüleg

már az utcán odalépett az emberekhez és a fülükbe dörögte, hogy csak úgy ugrált a szeme:

— A nagyszobának pénz néz!! Pénz néz a nagyszobának!!! . . .

— Felkellni, felkellnnni . . .

Harsogott. Annyira megfeledkezett arról, hogy ő csak szerény körülmények között élő volt üzlettulajdonos, hogy Kelence megkísérlett néhány dugaszt kihúzni. Ez azonban nem sikerült. Vöröske, apró, vastag kezeivel hadonázott és odahurcolta ruhánkat az ágyhoz. (E ruhák is a zendülők közzé csaptak föl. Különösen könyökben és térdben.)

— Fölkelni, emberek!

Igy Vöröske.

Később állásba csapta magát a szoba közepén, gesztusokat írt le és szavalt:

— Mint mondám, a nagyszobának pénz néz! Pénz!

Elhallgatott és körülnézett. Igyekezett szerfölött higgadt és komoly maradni:

— A dolog így áll: — Van egy férfiú. Igazi férfiú, mondhatom. Állásra előkelő, jellemre kiváló, bátor és nyugodt! Hős ő . . . — Pihegett Vöröske. Egészen ellágyult. Alig birta kimondani:

— Igen; hajlandó Hollandiát megvenni. Hatvan forintért!

Értvén Hollandia parti vidékét, amivel Vöröske az utóbbi időben műkereskedőtől műkereskedőhöz házalt.

Kelence olyan dugaszt húzott ki, amilyent

még soha az életben. Vöröske, a nagyfejü, szinte zokogott. Mások a dicsőségre és a szerelmekre gondoltak, melyek most már szintén nem váratnak soká magukra.

Gutta Perka, ki az előszobában hallgatta a nagy hírt, szeretett volna bejönni, de az ajtó be volt zárva.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Mese-mese.

Most húsz éves vagyok. Sokszor vannak pillanataim, amikor igen komoly és nagy férfiúnak képzelem magam és igen haragszom, ha a cseléd úrfinak szólít. Elvégre, férfi vagyok, gondolom ilyenkor — és elpirulván — eszembe jutnak nőismerőseim, akik már mostan is úgy tekintenek rám, mint akiből maholnap házasságképes úr lészen, aki bajuszát megpödörvén, a mama elé lép és összeütvén bokáját, komoly hangon kér meg egy bizonyos kis kezecskét, mint a barátaim mind. Megnősülünk, megnősülünk . . .

Egyelőre azonban csak azt mondom, hogy vannak pillanataim, amikor a világon a legnagyobb sértésnek azt képzelem, hogy engem a cseléd urfinak szólit.

*

Most mégis . . . nem szabad hazudni. Hiszen csak magam vagyok. Ma délután ugyanis kutatván a könyvesszekrény lim-lomjai között, egy zöldkötéses, vékony könyvecske akadt a kezembe.

Megnéztem és eleinte hinni sem akartam szememnek. A könyv első oldalára ez volt írva: Szentirmay Kálmán naplója. (Ez a szegény apám neve volt.) Majd lejebb, valószínüleg később, évek multán íródván, ezek a sorok: „Kedves kis fiam, húsz év mult el és azóta nem volt a kezemben ez a könyv. Ma vettem újra elő, amikor a te bölcsőd felé hajolok és a te gügyögő gyermeki ajkadról lesem a hangot. Behunyom a szemem és eltűnik előlem a bölcső, a te kis pólyás alakod, egy megtermett, sugár ifjú embert látok magam mellett, aki szeretettel tekint rám. Ez te vagy, fiam, húszéves korodban. Te, az én első fiam. Fájdalom, a végzet úgy akarta, hogy az én első fiam amolyan őszi virág legyen. Apád most negyven éves. De telnek az évek és vajjon melletted állhatok-e majd akkor is, ha te húsz éves lész, — olyan, amilyen én voltam, midőn ezeket a lapokat tele írtam? Én tán már nem leszek — és tán — meglehet az is, nem fogsz rám emlékezni te sem, elveszek előled. Ezt nem akarom. Ha az élet nehéz gondjai nem vennék annyira igénybe minden órámat, most írnék naplót — neked, akkorra, amikor te már nagy fiú lész és a sors úgy hozná, hogy nem ismernéd atyádat. Félek azonban, hogy nem tudnám ma megtalálni a kulcsot a te ifjú lelkedhez és nem tudnék csak szomoruan, gondteljesen írni a mai napokról, ami téged is elszomorítana egykor. Én pedig azt akarom, hogy te vidámnak, derűsnek lásd az életet húszéves korodban, olyannak, amilyennek én láttam, amikor ezt a naplót írtam.

Kedves kis fiam, ahogy lapozgatol majd ebben a könyvben, ráakadsz a te édesapád ifjúságára és akarom, hogy te megtaláld az én ifjúságomban a te ifjúságodat, mert akkor — akkor nagyon-nagyon boldog volt a te — *édesapád*“... Úgy sírtam, mint egy gyerek. Ameddig vissza tudok emlékezni, ez volt az első igazi sírásom. Százszor megcsókoltam azt a lapot és százezerszer megcsókolnám azt a kezet, amelyik ezt írta, ha ma lehetne. Lám, milyen bölcs, jó ember volt az édesapám! Akárhogy erőltettem az elmémet, nem tudtam rája emlékezni. Csak a barna, jó szemére.

Első gyermekálmaimon az a két hűségesen szelíd, szomoru, dióbarna szempár csillog keresztül, amelyikkel ő engem nézett akkor, amikor a bölcsőben ringatott. (Édesanyám akkor halt meg, amidőn nekem életet adott.) Istenem, édes jó Istenem, ha valaha nagyon éreztem az árvaságot, akkor mostan éreztem először. Miért nincs nekem már édesapám, avagy édesanyám?... Sírtam, csak sírtam. — Aztán gyorsan, szinte lázasan olvasni kezdtem az apám naplóját. És ezalatt könnyes volt a szemem mindig.

*

Most késő este van.

Mili tante már kétszer is benyitott az én kis szobámba.

— Még mindig nem alszik, Kálmán? — kérdezte. És valahányszor az ő szelíd hangját hallottam, mindig csak keserűséggel telt meg a szívem,

mert hisz az édesapám, vagy az anyám bizonyosan tegezne engem most és milyen másképp szólnának!

Az orosz írókat szerettem mindig és ők jutottak eszembe, amikor az apám naplóját letettem. Turgenjev atyus (így mondja Bobka úr, aki ügyvédi irnok a szomszédban és az apja orosz volt) írhatná meg csak ilyen gyönyörüen egy húszéves fiú történetét. Pedig nincsen benne semmi különös. Ami az én apámmal történt abban az időben, velem is megtörténhetne mind. Avagy tán részben már meg is történt. De mégis milyen másképp történt az az én édesapámmal. És milyen nemes, ideális szempontból látja ő a világot. Például egy helyen sem olvastam, hogy ő haragudott volna azért, hogy urfinak szólították. Meglehet különben, hogy őt nem is szólították úgy. A naplóból különben megtudtam, hogy a nagyapám igen szigoru, határozott ember volt, aki diákul beszélt és nagyanyám szerette a német regényeket, de Petőfi Sándor munkáira tíz példányt prenumerált. És volt a háznál akkor egy kis öreg: der Herr Pepp Náci. Azt hiszem, ez a Herr Pepp Náci valami távoli rokon volt, aki ott élősködött a nagyapóékon. Itt járt, ezekben a szobában, itten csinálta csodálatos élceit és bizonyosan itten szavalta el az *Erlkönig*-et is, amiről azt írja az édesapám, hogy valami óriási mulatság volt. Azonkívül Herr Pepp Náci mátyásmadarat fogott az erdőn és fölvágván nyelvét, beszédre tanította és rövid lábszárain szűk katonanadrág feszült.

Szerette, ha elhitték neki, hogy ő parolázott

Napoleon császárral Győrött és csókot kapott egy szép-szép francia hercegnőtől, hogy legyen a franciák ügyének védelmére. Ő azonban — megköszönvén a csókot — kijelentette, hogy hazáját el nem hagyja. Der Herr Pepp Náci: itt járt. Tán ebben a szobában is elmondott vagy egy-kettőt csodálatos élceiből, tán itt is beszélt a császárról és a szép hercegnőről!? Nagyon nézegettem a padlót. Igen-igen szerettem volna ismerni a jó kis öreget.

Ezen az éjszakán folyvást róla álmodtam és álmomban legalább is tízszer elmondta, hogyan parolázott a nagy császárral. Kis szürke szeme ilyenkor harciasan villogott és szűk katonanadrágba bujtatott rövid lábszárait emelgette.

*

Igen, tegnap azt akartam megírni, hogy én mégis csak gyerek vagyok még mindig. A lelkem az. Ezt bevallom önmagam előtt. Azonban mégis jobb szeretném, ha a cseléd nem szólítana többet Kálmánka urfinak. Ha nem volna Magda olyan fehérhaju, ezt megmondanám neki. Megvallva őszintén, tartok attól, hogy ez az erőszakos öregasszony képes volna gorombáskodni velem, ha ilyesmit mondanék.

*

Két hosszú nap.

Nem történt velem semmi. Igazán semmi. Tanulni kellett volna, mert nemsokára vizsgáznom kellene Pesten az egyetemen. (Joghallgató vagyok

ugyanis, de itthon vagyok, és csak beiratkozni mentem föl az egyetemre Mili tanteval.)

De mégis történt valami. A könyvtárban ültem reggeltől estig és hallgattam az eső suhogását. Mennyi minden jut ilyenkor az ember eszébe, amikor a novemberi eső a kopaszodó fák gallyai között neszelve hull. Tán erre a szép versre is azért akadtam, ami most két nap óta dong a fejemben, mint egy szomorú légy. A vers szerzője Ridolpin és a címe *Szeptember*. Ah, be bájos! Például az első strófája:

Langy ősz. Pirosas ég,
Borulat mossa szét
Sárgáló biborát.
Hulló redőzetén
A nap, mint rozsdafény
Vöröslőn villog át.
. . . . . .

Azt hiszem, hogy még mindig igen nagy gyerek vagyok. Ez a vers ugyanis belevette magát a lelkembe. És két nap óta folyton elmondom magamba. Ha Irma kisasszony erre megy az ablak alatt, mindjárt szomoru leszek és magamban szavalom ezt a verset.

*

Irma kisasszony.

Ej, hogy róla még nem is írtam! Csodálatos. Az ember a kicsiny dolgokat hamarabb meglátja, mint nagyobbakat. Hogy én Irma kisasszonyt csak most veszem tollamra!

Irma kisasszony a szomszédban lakik. Nagyszerű leány, azt előre is mondhatom. És leginkább egy kis, víg, csicsergő fecskéhez szeretem hasonlítani, aki nevetve röpül haza a fészekbe. A fészekben pedig várja őt négy kis fióka. Négy apró gyerek, akik egyszerre a nyakába ugranak, amint belép az ajtón és majd megfojtják az ölelésükkel. A legkisebb — Fifinek hívja őt Irma kisasszony, — alighogy döcögni tud még. Olyan apróak a lábai, mint a pillangószárny. Csak nevet mindig és olyan furcsa hangon kiabál, hogy az ember elálmélkodik. Ez az elálmélkodó ember én vagyok, aki föllopózkodván a padlásra, a szelelőlyukból beláthatok a szomszéd udvarra. És innen szoktam nézni Irma kisasszony cselekedeteit. Előre is mondhatom, hogy soha semmi rosszat nem tett még Irma kisasszony. Ha meglátom őt jönni az utcán — aló — föl a padlásra gyors futással. Bámulatos, hogy eddig még nem szegtem nyakam a homályos, zegzúgos lépcsőkön. A szomszéd udvarban nyílik a kis kapu. Irma kisasszony lép be a téglával kirakott udvarra. Olyan tiszta és olyan kicsi itten minden, mintha legalább is játékbabák élnének itt. Az esőcsatorna sárkányfeje sem olyan ijesztő, mint nálunk, amitől kis fiúkoromban tartottam. És zöld repkény futja be a léceket Irma kisasszonyéknál. Színes virágcserepek mosolyognak ki a tornácról, ahol üvegfal mögött ül az özvegy és a négy kis fecske kiröpül Irma elé. Az özvegy lompos, sóhajtozó nő, karosszékében fiókok vannak, amikből cukorkákat, apró üvegecskéket szed elő napközben,

gyógyítgatván magát. Tulajdonképpen nem tudni, mi a baja. Mondják, már akkor is ilyen volt, amikor még élt a kis szürke pápaszemes Porkpács tanár úr, akivel sokat bolondoztak a pajkos diákfiúk. Sokszor láttam őt én is, amint akkora gyerekszalmakalapokban ment haza, amilyent garasával árulnak a tótok a piacon. A szórakozott tanár úr rendes jó kalapját ugyanis a pajkos diákfiúk ilyen kalapokkal cserélték ki a szögön. A tanár természetesen nem vett magának annyi fáradságot, hogy csak egy pillantást vessen is kalapjára, mielőtt fejébe tenné. Az özvegy ilyenkor sóhajtott csak és pár korholó szót ejtett:

— Porkpács, Porkpács, maga is inkább született volna polgármesternek.

Ez volt az özvegy összes megjegyezni valója, miután az ő apja egykor polgármester volt egy kis felvidéki városban. Aztán elmerült cukorkái és apró üvegecskéi társaságába, amiket karosszéke fiókjából szedegetett elő. Igy tehát nem sok változás állott be, mikor a szürke kis tanár úr egy reggelen nem tette tűvé a házat pápaszeme után, hanem mozdulatlanul maradt a kék selyemhuzatos párnák között kopasz, sárga kis feje. Mindössze Irma — a legnagyobb leány — hivatal után nézett. A kis csúnya, pocakos doktor bácsink — akit a halott tanárhoz hívtak — szerzett néki hivatalt a banknál, ahol Irma kisasszonyt a levelező-osztályban a bicegő, öreg Sikétanc mellé osztották. Az öreg Sikétanc a nagy könyvek fölé hajolva oktatta Irma kisasszonyt és vasárnaponkint finom cukerlit

csempészett az asztalfiába. És ha Irma kisasszony megtalálván a selyempapírosba takart édességet, csodálkozva nézett körül, az öreg Sikétánc föltette pápaszemét és szörnyűködve csapta össze a kezét:

— Ej, ej, még itt a hivatalban is! Még itt a hivatalban is! A fiatal szaldokontisták nagy nőimádók ebben a bankban, úgy látom.

Igy dörmögött, majd kilopódzván a folyosóra, ott úgy nevetett, hogy nagy tenyerével csapkodta lábszárait. Majd hirtelen ijedten nézett körül. (Mintha neszt hallott volna.) Aztán ujra csapkodta lábszárait addig, amíg ismét ijedten nem nézett körül. Később dörmögve ment vissza a szobájába és Irma kisasszony asztalára mérgesen tett le néhány elintézendő levelet.

Irma kisasszony pedig futott haza a bankból és magához ölelte négy kis fecskéjét, akik elébe röpültek. És csicsergett a fészek.

*

Tulajdonképpen nem is tudom, hogy miért gondolok én annyit Irma kisasszonyra. Szomszéd, elvégre szomszéd, de más semmi. Ha találkozom véle az utcán, — mindig siet — köszöntöm. Ő alig észrevehetőleg biccent a fejével. És mindig siet. Sohasem állna meg egy szóra. Pedig nagyon szeliden megkérdezném, hogy mit csinál a kis Fifi — vagy ilyesmit. Mert most hideg eső csurog a felhőkből, ezekben a szomoru, ködös őszi napokban és a padláslyuk hasznavehetetlen. Tudniillik, hiába vágtatok föl a lépcsőkön, ha Irma kisasszony kö-

zeledik az utcán, semmit sem látok. Belép a kapun. Majd a tornác üvegajtaján, aztán csendesség lesz. Pedig odabenn a szobákban bizonnyal jól mulatnak. A kis Fifi pompásan döcöghet piskótáin. Én mindezt nem látom. Csak gondolom, hogy még mindig úgy van, mint volt eddig.

*

Két hét. Ha nagyon gondolkoznék, sem tudnám megmondani, hogy mi történt ezalatt az idő alatt. Bizonyára kisebb jelentőségü dolgok a mainál. Valami rettenetes az, amit végignéztem.

Délfelé két hivatalos ember jelent meg Irma kisasszonyéknál. Majd néhány piszkoskabátu zsidó jött, akik megálltak az udvar közepén, lármáztak, köpdöstek, kiabáltak. A bútorokat egyenkint kihordták a házból. A négy kis fecske kidugta a fejecskéjét az üvegajtó mögül, amikor először a nagy almáriumot cipelte el két ember és fölrakták egy szekérre, ami a ház előtt állott. A négy kis fecske csodálkozva nézte a jó öreg almáriumot, amibe annyi körtve és alma vala mindig — és az öreg almárium nem tiltakozott, amikor elvitték őt innen. Majd a kihúzós asztalt rakták szekérre. Továbbá a székeket, ágyakat — mindent. Csak az özvegy karosszékét nem láttam elvinni. Azt hiszem, egyéb nem maradt odabenn. A négy kis fecske megrettenve nézett a nagy vasas szekér után, ami döcögve indult el az utcában. Az özvegyet az egész idő alatt nem láttam, nyilván nagyon el volt foglalva cukorkáival és üvegecskéivel.

Akkor jött Irma kisasszony.

Bizonyára — jövén a Jakab-templom mellett, kifordult a sarkon — már onnan látta a szekeret, ami az ő szegénységüket elviszi innen. A szegény leány futva jött. A kapu tárva volt még, ahol a bútorokat szállították ki, ott jött be. Halálsápadt volt és remegett egész testében. Egy percig mozdulatlanul állt meg az udvar közepén, ahonnan akkorára eltisztultak az emberek. A négy fecske, amint meglátták nénjüket, kifutottak elébe a szobából. Ó, máskor milyen patália lett volna ebből. Hogyne! Igy felöltözetlenül jönnek ki a négy kis fecskék a hideg levegőre a meleg fészekből. De most, amikor üres lett a fészek!

Irma kisasszony, ahogy meglátta a négy kis árvát, hát csak összeroskadt a hideg kőre és nagyot sikoltott:

— Most már mehetünk az édesapánk után...

Ezt a dolgot nem állhattam már. Elfelejtkeztem mindenről és onnan a padláslyukból rémülten elkiáltottam magam:

— Irma kisasszony, az istenért!...

Irma kisasszony összerázkódott és fölugrott a földről. Körülnézett a hang felé. Én — a könnyeim elborították arcomat — elrejtőztem.

Az özvegy jött ki az udvarra. Ő is megrendült és szomorú volt, de igen lompos. Fölsóhajtott és halkan makogta:

— Ha polgármester lett volna, istenem, ha polgármester...

*

Délután. Csöndesség volt odaát.

Nagyon szomorú és nyugtalan voltam. Istenem, hogy szerettem én azt a leányt! — Egészen kétségbe voltam esve tehetetlenségemen. Odaát pedig csend volt, pedig többször föllopództam „őrhelyemre“, amint a padláslyukat utolsó órákban elneveztem.

Semmi, semmi... Bezárt ajtók, bezárt ablakok alatt süvöltözött másnap az őszi szél. A nagy eperfán egy vén csóka ült és közönyösen nézett a világba. A fészek üres lett.

Azt hiszem, hogy tovább nem írom a naplómat. Minek? Történhetik vélem valami még? Mikor odaát csak egy vén fekete csóka bámul közönyösen az üres udvarra!

És azután?...

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Bella menyasszony.

I.

Még énekelt a fecske az ereszen, búcsúra sem készült és a sok madár a patakparti bokrokban csipogott, repdesett; csak az erdőn borongott valami névtelen bánat, amint zörgő ördögszekereken futott befelé az ősz. Naphosszat elültem a tuskón, görnyedten, szomorúan az udvar fenekén. És csak néztem, néztem a nagy eperfára, a csúcsos tetőre, még Gerzsonnal is megbékültem, a nagy ellenséggel, a csíkos kandurral. Szóltam hozzá: „Pá, Gerzson, pá. Soká nem látjuk egymást, Gerzson."

A néni kiadta a parancsolatot:

— Gyermek. Nézz meg mindent jól. Búcsuzz, fiú. Holnap már mentek.

Holnap?! Estve még ott ültünk a tornácon. Lajos is. De ő a verandaszegletben. Összefonta a mellén a két karját, előre nézett mozdulatlanul. Nagy és szép fiú volt; talán a legerősebb és legszebb, akit valaha ismertem: az én bátyám.

A néni szólt hozzám:

— Gyermek. Lássam, mit tudsz? Nem vallsz-e szégyent majd idegenben.

A néni mellett kicsi zsámolyon ültem. A fejemre tette csontos, erős kezét:

— Tehát. A történelemből. Lássam.

A néninek mindig parancs volt a szava.

— Még akkor régen, — kezdtem, — mikor a magyarokat a németek megverték a vezérek korában, hát akkor hazajöttek és megfogadták, hogy soha, soha többé nem kalandoznak Németországba. Ez . . . Taksony alatt volt . . . — tettem hozzá habozva.

A néni felém fordította a fejét, a kezével pedig fölemelte az állam. Szürke szemével merev szigorúsággal nézett rám:

— Hol olvastad ezt, gyermek?

Gerzson ott dorombolt az ölében. Ő is szigorúan nézett rám, mérgesen dorombolva. Mintha ő is kérdezné: hol olvastad ezt, gyermek?

— Az olvasókönyvben van, néni.

Gerzsonra pedig visszautasítólag pillantottam. Mi jogon szól bele ez a vén macska a történelembe?

A néni kemény ujjaival megszorította a fejem:

— Az olvasókönyvedben? Nem hazudsz? Nézz a szemembe.

— Nem, néni. Nem hazudok.

A néni legyintett a kezével:

— Valami sváb írta bizonyosan. A magyart sohasem verte meg a német.

Gerzson is szigorúan dorombolta ezt.

Lajos mozdulatlanul ült helyén, pedig a néni

kérdőleg nézett feléje is. De már egészen sötét volt, a csillagok a nagy udvar fölött számosan ragyogtak. Úgy, de úgy! Fölnéztem hozzájuk. Mennyi csillag! Mintha mind előbujtak volna meleg fészkükből, hogy utóljára megnézzük őket. A nagy eperfa levelein átal is hozzánk ragyogtak. Messzi a hegyek közül egyszer csak előbujt jó égi pásztoruk is, a hold és fényes sávot vont a hangtalan erdő koronája fölött. Lajos felé tekintettem, vajjon úgy búcsúzik-e ő is innen mindentől, mint én. A hold sugarai egyenesen odajöttek a bátyám arcába. Oly nagyon fehér volt és vizes cseppek ragyogtak rajta. Sírt. Miért? A nénire emeltem a pillantásom. A néni is Lajost nézte hosszú, merev tekintettel, kemény keze pedig lágyan simogatta a Gerzson hátát. Hallgattunk mind. Gerzson is. Lajos lassan eltakarta a homlokát a tenyerével és a földre nézett.

Reggel eljött Kurta Pál uram.

Fölrakták a holminkat a szekérre. Elindultunk. Én vissza-visszanéztem a hegyes, zsindelyfödeles ház felé, az eperfák felé, fecskéket is láttam apró pontok alakjában repülni az udvar fölött. Talán a mi fecskéink voltak. A néni a kendőjét lobogtatta a rácsos kapuból. A levegőben sokáig lengett babos kis kendője. Egyszer aztán nem lengett, odaszorította azt szigorú két szemére. Lajos nem fordult hátra. Mereven nézte a Kurta Pál uram fejét. Figyelmesen, hosszan, vajjon lehetne-e szólni ez emberrel valami irányban.

II.

Az özvegynél szép nagy szobánk volt. Meg egy kicsi benyíló is vala még itt. Aprócska. Lajos figyelmesen megnézegetett mindent, míg Kurta Pál uram behurcolkodott. Az özvegy bedugta a fejét:

— Hogy vagytok, gyermekeim? — Te kölyök ne üsd le a falat, vigyázz!

De már le is ütöttem, ahogy a nagy ládát huzigáltam a sarok felé. Az özvegy beugrott és fölemelte a kezét:

— Ó, kutya...

Lajos azonban elébe állt. Nyugodtan nézett rá.

— Hallja, asszonyság, mi ez?

Az özvegy elképedve állt meg. Lihegett és a körmeivel markolászott a levegőbe. Egyszerre sírni kezdett:

— Hát tönkre akarják tenni a lakásomat?... a lakásomat?... a lakásomat?...

Ezt az özvegy még sokszor mondta. S csöndesen elment.

Kurta Pál hegyesen nevetett, a ládát jól a sarokhoz taszítva:

— Hehe. A vén hárpia. Verekedni szeretett volna mindjárt a küszöbön. Hehe.

Lajos szívesen mosolygott. És a hátára veregetett Kurta Pálnak.

— Jól van, öreg, jól van. Gyujtsunk rá.

Szivart vett ki a zsebéből. Gyufaskatulyát is nyujtott. Lajos ezt nem igen tette meg aféle emberekkel, mint Kurta Pál.

— No, öreg, ha rendben leszünk, elmegyünk egy kissé borozni, — mondta aztán még Lajos.

— Hehe, — mondta megint Kurta Pál és aprókat nyelt.

Elmentek.

Otthon maradtam és körülnéztem a házban. Az özvegynek különös szokásai voltak. Úgy járkált csak lomposan, mindig-mindig sóhajtva. Ha a kanalat a kezébe vette, már sóhajtott. A tűz pedig sehogy sem akart lángra kapni a konyhában. Pedig oly nehezen nyögött az özvegy. A néni otthon, ilyenkor délelőtt tájt, oly kemény lépésekkel járt a konyhában, mint egy huszár. Parancsolt, és fölgyűrte a karjain a ruhát. Sohasem sóhajtozott a néni.

De az özvegy sem sokáig.

Egyszer villogó nagy szemmel fölállt a tűz mellől. A köténye alá rejtette a kezét és odalépkedett a nagy barna ajtóhoz, amelyik a szobájába vezetett. Egy darab krétát vett elő a köténye alól és girbe-gurba vonalakkal húzogatta össze-vissza nagy sebesen az ajtót. Aztán hátralépett és az udvar felé kiáltott:

— Jancsika! Kereszt Jancsika. Péterke. Vér Péterke. Gyertek csak, gyermekeim, — kiáltá szivesen.

Az udvar végéről két apró fiucska jött elő. Apróbbak nálam is. Mindjárt azt gondoltam, hogy úgy fogom őket szólítani, ha megismerkedünk: kis öcsém. Ahogy a fiúk az özvegy közelébe értek, hir-

telen megragadta őket. Egyiket jobbról, a másikat balról. Már nem volt szives a hangja:

— Melyik tette ezt? Melyik kölyök? — szólt mérgesen, a bekrétázott ajtóra mutatva.

A fiucskák csudálkozva néztek az ajtóra. Péterke mondta:

— Én nem, kedves néni.

Jancsika is mondta:

— Én sem, kedves néni.

Az özvegy jól megrázta őket:

— Ne-e-em? Még hazudtok? He? Nem kaptok ma ebédet! — lihegte mérgesen az özvegy és kávét öntött magának a pohárba egy zöld üvegből.

A fiucskák szomoruan mentek vissza az udvarra játszani. Utánuk futottam és elmondtam az özvegy titkát. De a fiucskák oly szomoruak maradtak továbbra is, hogy megsajnáltam őket és nem is szólítottam ezentúl őket kis öcsikéimnek, de Jancsinak és Petinek. Ők az özvegy nevelésére voltak bízva és már ismerték a krétás ajtót.

Délfelé hazajött Lajos. Ki volt pirulva az arca. Fütyülgetett halkan és engem sokszor megcsókolt. Halkan nevetett, majd elgondolkozva nézett maga elé.

Másnapra, estefelé, beállított Kurta Pál uram a kapu elé a szekerével. A szekérről egy kis feketeruhás, feketeszemü, ijedt leánykát emelt le a bátyám. Míg átölelve karjaival, behozta a házba, az özvegy sikoltozva csudálkozott, amint kilesett a szobájából.

— Bellus.

Igy szólt Lajos, amint ott volt nálunk a feketeszemü leányka.

— Bellus. Édes kis Bellus...

Megölelt és magához szorított.

— Kis Elek, fogsz-e szeretni? — kérdezte könnyel teli szemmel Bellus.

Én csak az arcát és fekete haját csókoltam.

Lajos az ajtó mellett állva, mosolyogva nézett rám. Ő volt Bella, árva Bella. S im utánunk hozta őt Kurta Pál uram, a jó Kurta Pál uram, mert árva Bella szerette Lajost.

Én beköltöztem a kis benyilóba és ott könyveim közül hallgattam, hogy nevezi őt Lajos mindig-mindig: Édes-nek. És Bella is így szólt dallos hangján Lajoshoz.

— Édes!

Bellus is így felelt:

— Édes!

Az özvegy csudálkozó képpel járt föl-alá a házban, és Jancsi és Peti másnap ismét a krétás ajtó előtt állottak.

III.

A néni.

A néni hangja szigoru és parancsoló volt mindig. De sohasem féltünk annyira tőle, mint mostanában. Mindig a néniről beszéltünk. A néni így, a néni úgy... ha ő ezt tudná. Tudniillik azt, hogy Bellus is itt tanul velünk. Azaz csak velem. A be-

tűket már igen jól ismertem, de mégis volt egy. Ez az X volt. Örökké kiment a fejemből a formája. És mikor előjött, oly csudálkozva néztem rá, mintha sohasem láttam volna. De ott volt Bellus, ki nyomra vezetett.

Lajos ekkor már nem járt az iskolába. Különben ő már jogász vala, de oda sem igen járt. Egy ügyvédnél írt az irodában. Sokat, és el is fáradt bele. De mindig mosolyogva jött haza és ha Bellust meglátta, már messziről sóhajtották az ajkai:

— Édes!

Az özvegy két hétig nem tudott hová lenni a csudálkozástól. Végre egyszer aztán megmondta, hogy ő ezt nem tűri tovább.

Lajos komolyan és nyugodtan nézett az özvegyre.

— Miért, asszonyság?

Az özvegy lihegett és kezeit emelgette. Bellus sápadtan húzódott meg egy sarokban, én is kijöttem a kicsi szobámból és csudálkozva figyeltem, hogy liheg az özvegy. Végre szólni tudott:

— Miért, miért kérdi ön, tisztelt úr? Igen? Igen? Majd megmutatom én, miért? — fulladozta mérgesen.

Lajos összevonta a szemöldökét.

— Elég legyen! — mondta és elfordult.

Az özvegy azonban már sírt. Remegő karral mutatott felém:

— Tekintsék legalább azt a kis fiút, azt az ártatlant...

Lajos sápadtan fordult meg. Az özvegy azonban már odaát sírt a szobájában.

Ez este csönd volt. Az eső pityegve verte az ablakokat és a szél is jelentkezett, amint száraz, kemény leveleket dobált az ablakhoz. A lámpa szomoruan égett, a kályhában mormogva szólalt meg valami manó néha. Az asztal körül ültünk. Bellus remegő ajakkal hajolt a hímzése fölé. Kis fekete ruhájában oly félénknek és búsnak látszott, mint egy kis veréb, amelyiket ott áztat az őszi eső kívül a tetőn. Lajos hátradülve a székén, mereven nézett a lámpafénybe. Az eső meg csak folyton kip-koppolt az ablakon.

Bella egyszerre az ölébe ejtette a hímzést. Eltakarta az arcát két tenyerével, s kis keble hullámzott. Lajos sápadtan pillantott rá, előrehajolt és megsimogatta a haját Bellának:

— Mi baj, édes?

Bella, mintha csak sóhajtott volna. De egy fényes vízcsepp is átszivárgott az ujjai között.

— A néni...

Úgy sajnáltam szegény árva Bellust.

— A néni jó, és csak mutatja, hogy szigoru... — kiáltottam hevesen, hogy megvígasztaljam Bellust.

Lajos komolyan és neheztelőleg pillantott rám. Bellus meg magához ölelt az egyik karjával. Igy láttam, hogy könnytől ázott volt az egész arca.

— Légy nyugodt, édes, — mondotta Lajos határozott hangon. — Hisz itt vagyok én veled...

Ujra csend lett. Bella lassan újra a munkájához látott. A szél dúdolgatott a kéményen át.

Másnapra megjött a néni.

IV.

Az özvegy már korán reggeltől leskelődött rá a folyosón. S amint jött a néni, elfogta, sírni kezdett és vele akart bejönni a szobába. A néni azonban kérte, hagyná őt egyedül.

A néni nagyon-nagyon akart haragudni. De nem tudott mégsem annyira, amennyire szeretett volna. Lajos fölállott, előre lépett és kezet akart csókolni. A néni azonban fölemelte a karját:

— Csak menj, — kiáltotta. — Menj, menj, nem akarlak látni! Hát az ki ott? — csattant föl a néni Bellára mutatva. A néni úgy tett, mintha nem ismerte volna azelőtt a tanító árváját, a szorgalmas árva Bellát.

Lajos összeharapta sápadt ajkát. Bellus lehajtotta a fejét s lélegzeni is alig tudott. Én remegve húzódtam össze a divány sarkában. Lajos végre fulladt, tompa hangon mormogta:

— Néni, maga tud mindent bizonyára. Ne faggasson . . . Bella a menyasszonyom . . .

A néni oly izgatott volt, hogy alig tudott állni a lábán. De nem, nem akart leülni — itt. Ökölbe szorította kemény kezét. De nem jött ajkára szó. Végre kimerülten roskadt egy székre. És aztán csak egyszerre sírni kezdett. Babos kis kendőjével

eltakarta az arcát és úgy sírt. A néni sír, a néni sír... Még nem láttam a nénit sírni soha. Odalopództam mellé és gyorsan átkaroltam a nyakát a szegény néninek.

A néni fölszisszent és eltaszított magától. Aztán megismert:

— Csak te vagy, kicsi gyerek...

Aztán megint sírt. De már megindult a szó ajkáról.

— Hát azért neveltelek én téged, azért szerettelek jobban az édesanyádnál . . . Te rossz, te gonosz fiú...

A babos kis kendő nem akart elválni a néni arcától. Ez a babos kis kendő lassan tele lett könnyel. És akkor fölszikkadtak a pergő csöppek. A néni kisírta magát, ismét parancsolt:

— Soha, sohasem bocsátom ezt meg. Soha, — mondta keményen. — Maga meg, Arabella, jőjjön ide. No jőjjön ide, gyermekem, ne féljen, — tette hozzá gyöngédebben a néni.

A néni nem tudott sokáig haragudni, ha babos kis kendőjével letörölte már fájdalma könnyeit.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A fehérlábu Gaálné.

Szurdokon, ahol hajdanában annyi Gaál lakott, hogy nem is volt másnak becsülete, csak Gaálfajtának, élt valamikor egy kedves menyecske, akit még öregasszony korában is azzal különböztettek meg a többitől, hogy „fehérlábu Gaálné“-nak hívták. A szurdoki Gaálok nagy nemzetsége azóta szétszóródott, mint a pelyva a szélben. Mindenhová jutott Gaál az országban, — „kovásznak a nemzet testébe“, mint az otthonmaradottak emlegették. Ám én azt gondolom, hogy azért hagyták el ármálista falvukat, mert egy sápadtarcu, vén banya jött hozzájuk fakó szekéren: a szegénység. A híres Gaálok, a verekedő Gaálok, az alispánválasztó Gaálok emléke majd elenyészik, mert hiszen hőstetteik följegyzésére kevés volna a Tisza, ha tinta volna a Tisza, — csak a „fehérlábu Gaálné“ emléke lebeg még az elmékben és a szívekben: mert hiába, a nagyszakállu hősök csak a maguk idejében érdeklik az embereket, de egy szép asszonynak fehér lába időtlen időkig kiváncsivá tesz. Még

a trójai háboru sem Achilles nagy ereje miatt találódott ki, hanem egy csalfa asszony szőke hajáért.

Hát milyen is volt a Gaálné fehér lába? Hisz utóvégre minden asszonynak fehér a lába, mindegyik tud vele babonázni, boszorkányozni; tán a Gaál Erzsi lába se volt olyan nagyon fehér, hogy külön följegyeztessék, csak a híre tette, az a bolondos hír, amely gyakran széppé teszi a rútat is és csúnyává a gyönyörűt. A Tisza, az alföldi menyecskéknek, lányoknak ez a nagy szépítőszere, fehérre mosta valamennyi szurdoki asszonynak a lábát, orcáját, nemcsak a Gaál Erzsiét: mégis neki lett volna a legfehérebb lába? Hát az volt. Akik azt gondolták, hogy látták valamikor, mind holdkórosak lettek attól a vakító fehérségtől. Pedig sokan vélték látni, mert a menyecske ott szokta mosni egymaga csalánszövésü ingeit a kertjük végében, a Tiszában. Azt nem bízta másra. Persze, csak estefelé merészkedett ki a Tiszapartra, amikor már elaludt a falu és az alpári mosóasszonyok eltakarodtak a vízpartról. Ott fölgyűrte szoknyáját térdig és mosott a selyemlágyságu vízben. A hold fölébredt a tulsó parton és ezüstjével körülfolyta a Gaálné alakját: ezüstasszony mosott, ezüstfolyóban. A ruháról, amit a vízből kiemelt, folyékony ezüst csurgott le. Éjjeli csónakázók babonásan nézték az éjféli jelenést, amíg aztán fölcsendült a Gaálné szirénhangja és dalolt, dalolgatott, mert hisz régi mondás, hogy hizelkedni kell a Tiszának, ha azt akarják a mosónők, hogy nagyon fehér legyen a ruhájuk.

Ezeknek az éjjeli mosásoknak hírük terjedt.

Utóvégre a szép asszonyokról még akkor is beszélnek, ha nincs róluk mit beszélni. Gaál uram amolyan tunya, álmos fráter volt, akit semmi se hozott ki a nyugalmából, csupán a névnapok, keresztelők, torok. Gyér szakállát csupán azért növesztette, hogy legyen mit tépegetni, ha az adósságok gondja nagyon ránehezedett, de ezzel aztán vége is volt mindennek; — Gaál uram álmosan szólongatta a feleségét:

— Bolond vagy te Erzsi. Kimosnák a szolgálóid a ruhát. Minek mégy te magad a vízbe?

Gaál Erzsi hetykén felelt:

— Már pedig az én ingemet nem veszi a kezébe semmiféle durva, szennyes marok. Az anyám is maga mosta, én is magam mosom.

Gaál János csak lustán vonogatta széles vállát. Mit lehet tenni az asszonyok hiúsága ellen? Bizony semmit. Jobb belenyugodni abba, amit úgy sem lehet megváltoztatni. Gaálné tovább is járt éjjel a Tiszapartra és a forró nyári estéken bizony fogyatékos volt a ruházata. De hát csak nem moshat selyemköntösben? A sűrű füzes eltakarta és a szellő, ha árulkodva hajtotta félre a gallyakat, Gaálné ijedten kuporodott le a vízbe. Gaál János nevető dörmögése hallatszott:

— Csak én vagyok! Gyere ki a vízből.

A menyecske szégyenlősen felelt:

— Csak menjen szépen vissza. Magának sem kell mindent látni.

Még neki se? Gaál János csóválta a nagy fejét. Hát nem bolondok ezek az asszonyok, hogy úgy

titkolóznak? Utóvégre a férj már csak láthatja a felesége ingét? . . . Talán így, talán másképpen kerekedett a szégyellős Gaálnénak az a híre, hogy olyan nagyon fehér a lába, amit pedig közelről senki sem látott. Talán éppen azért. Hisz sok asszony nagyon is mutogatja a lábát, még se jut eszébe senkinek megcsodálni. A szemérmes Gaálnéra pedig az egész világ ráfüggesztette a szemét a lába miatt.

Nőtt, nőtt a Gaálné fehér lábának a híre. Özvegyemberek meg legények még Szurdokon is voltak, akiknek semmi egyéb dolguk nincs, mint az asszonyok után leskelődni. A füzesben sokszor megcsörrent a haraszt, ha Gaálné a ruhát paskolta és az öreg Gaál Endre, ez a nyugtalan, száraz, vén ember egyszer majd belefulladt a Tiszába, hová leskelődés közben pottyant. A vénasszonyok nyelve pedig kerepelt, kerepelt, de hát még ez is csak a Gaálné fehér lábának a hírét növelte.

Bolondság, ha Gaálnénak csak a lába lett volna fehér, akkor tán még se lett volna olyan nevezetes asszony. Fehér volt annak az orcája is, a nyaka is, a válla is. A szeme, az a buzavirágszínü szeme pedig egymagában elég lett volna ahhoz, hogy megbabonázza a férfiakat. Kállay Barnabás, az öreg alispán, arra utaztában fölkiáltott:

— Nem tudom, mit akartok mindig ennek a menyecskének a lábával? Mintha bizony nem volna elegendő neki az a két gömbölyü karja, amivel megölel? De hát csak Gaál uramat öleli . . .

— Ölel biz az mást is. Vagyis csak mást ölel,

— dörmögött közbe az öreg Gaál Endre, aki szolgabíró volt Szurdokon. Mindig csak szolgabíró. (A régi emberek nem igen szerettek hivatalt változtatni.)

— Ugyan kit? — kérdezte az alispán.

Gaál Endre a szájára tette a kezét. Aztán méltatlankodva kiáltott föl:

— Határtalan az emberi gonoszság! Hírbe hozza a legbecsületesebb asszonyokat!

Kállay Barnabás, — hiába, ő is csak ember volt, — megpödörte hófehér bajuszát:

— Ugyan ki volna az a szerencsés kötni való?

A szolgabíró hunyorított a szemével:

— Farkas uram Gerlicéről mindennap átússza a Tiszát. Minden éjjel.

— Hero és Leander esete, — bólintott az alispán. — A szerelemben semmi sem gát. Még a Tisza sem. Magam is valamikor . . .

Igaz volt-e, nem volt-e igaz, ki tudna eligazodni azon a lesütött szemü, szemérmes Gaálnén? Hátha csupán huncutságból süti le a szemét, hogy ki ne olvassa senki se belőle rejtett titkát? Ki tudna belátni a szégyenlős asszonyok szívébe? Hátha éppen akkor, amikor az arcukra tapasztják a tenyerüket, odabenn a szívben egy kráter lángol? Vagyis, a tapasztalás szerint, — mondta a rossznyelvü vén Gaál Endre, — éppen a szemérmetes fehérnép mindig a legpajkosabb.

A Tisza pedig, ez a nagy darab selyem, amely azért szállott le az égből, hogy benne az asszonyok lemossák könnyeiket, vagy orcájuk bűnös pirosságát, tovább is magába szívta a fehérlábu Gaálné

ingeinek illatát és körülnyaldosta gömbölyü térdét. Bársony folyásában a zümmögő halk melódiák talán éppen a Gaálné ajkáról fakadtak, vagy talán Gaálné tanulta el a Tiszától azokat a szépen csengő hangokat, amelyek a selyemvízzel kacérkodó lágy esti szél szárnyán átkeltek a tulsó partra és onnan elhuzogatták a Farkas János uram szívét. Huzogatták, huzogatták a melódiák, vagy talán a hold is közbenjárt, amely ezüstasszonyt varázsolt esténkint a víz szélére, aki ezüstben mosta ezüst ruháját? Egy este, amikor a lusta Gaál János valami hétnapos lakodalomból hazavetődött, ott lepte a gerlicei Farkast a felesége mellett. Gaál uram puskát ragadott:

— Ilyen becstelenség, — hörögte. — Meghaltok rögtön!

Farkas János szép szál ember volt, elébe állott:

— Lőjj le, pajtás, ha ez szükséges az egészségedhez. De ha nem szükséges, én szívesen vállalom most már Erzsit.

— Elmész vele? — fordult Gaál uram az asszonyhoz.

— El én, — felelt a menyecske.

— Hát menjetek.

Könnyedén, tunyán vállat vonva ejtette ki a szót Gaál János, mintha csak arról lett volna szó, hogy ellicitálják a tavi pusztáját. Akkor se búsult jobban: mert minek azon búsulni, amit megváltoztatni úgy sem lehet? Csak később, mikor egyedül maradott a házában, jutott néha eszébe a felesége. Úgy egy esztendő mulva, amikor már beleúnt a sok

dinom-dánomba. Ott üldögélt esténkint a füzesek alatt, ahol a menyecske azelőtt a ruháját mosta. A hold most is fölébredt és a víz ellágyult a szellő simogatására, csakhogy nem dalolt senki... Vagy dehogy is dalolt. A nagy csendességben a tulsó partról hallatszott valami lágy asszonyi hang. A hold az ég közepére úszott és a túlparton megjelent az ezüstasszony az ezüstfolyóban. Gaál Erzsi mosta ott az ingét.

Gaál János estéről-estére nézte a babonás jelenést. A folyó mindenféle bolondságokat sugdosott neki. Be nagy kerítő ez a Tisza! Mintha még fehérebbre mosta volna azóta az Erzsi lábát. Mintha még kívánatosabban csillogna az.

És egy éjjel lopva, csónakon átkelt a vizen Gaál János. Erzsi el sem sikoltotta magát. Ó, a csalfa! Bezzeg nem ijedős most már, mint hajdanában volt. Sőt a vízből is kiszállott fölgyűrt szoknyájában és mosolygósan nézte a régi urát.

— Azért jöttem, Erzsi, — mondta Gaál uram, — hogy, ha visszajönnél...

Erzsi nevetett:

— Hogyne mennék vissza! — rebegte, és már ott is ült a régi ura mellett.

A vén füzek mintha halkan susogtak volna valamit, amire a vén folyó locsogva felelt:

— Hallgassatok, vén banyák, hallgassatok...

És lágyan úsztatta tovább a csónakot. A hold az ezüstasszonyt átölelte és Gaál János azt mondta:

— Már megnézem, hogy igazán olyan fehér-e a lábad, Erzsi, amilyennek az emberek mondják.

Erzsi csak nevetett:

— Dehogy is. Csak képzelődés... A férfiak képzelődése.

*

A fehérlábu Gaálné sokszor elment azután az urától, de az mindig visszahozta. De hát nem is ment tovább soha, mint a tulsó partra, ahonnan a fehér lábát láthatták. A szurdoki asszonyok azóta is mosnak a Tiszaparton, de nem igen kerekedik híre a lábuk fehérségének. Néha gondolkozom azon, vajjon csakugyan a Gaálné lábának a fehérsége tette, hogy olyan nagyon céda volt? Vagy csak a legenda találta ki az egészet, mert hisz a legendának mindig kell valamibe kapaszkodni. Talán nem is jó, ha nagyon fehérlábuak az asszonyok?

Országos Széchényi Könyvtár

Nyíri pajkosok.

Nálunk, a Nyírben valamikor az asszonyok is éppen úgy mulattak, mint a férfiak, kártyáztak és a cigánnyal huzatták. Nemcsak a férfiaknak volt meg a nótájuk, de az asszonyoknak is. Talán még több nótájuk volt az asszonyoknak. Az öreg Benczi Gyula nem kevésbé tartotta számon az urak névnapját, születésnapját, mint az úriasszonyokét...

Egy öreg cigányprimás azt panaszolta a minapában, hogy manapság már senkinek nincs névnapja. Persze, persze, változnak az idők. Régente abból is megélt egy tucatnyi malacbanda, hogy csak a kalendáriumot nézte mindennap. A sors és a keresztelő papok mintha csak a cigány szolgálatában állottak volna, úgy osztották el az emberek neveit, hogy mindennapra esett egy-két névnap. Igaz, ami igaz, ma is van névnapjuk az embereknek, de mégsem a régi névnap az. Hová lettek a híres Lőrincek, Miklósok, Andrások? Tán már nem is a régi szentek ülnek odabenn a kalendáriumban. Valami

más Lőrincek, Miklósok jöttek, akiknek nem kell a cigány muzsikája.

De meg az asszonyok egészen leszoktak a muzsikáltatásról. A híres Kállay Emma, aki három nap, három éjjel huzatta ugyanazt az egy nótát a sóstói fürdő öreg tölgyfái alatt, hogy: Tejben fürdik az én rózsám, ha felkel, Törülközik piros rózsalevéllel . . . — ma már csak a legendában él: öreg nagybőgősök mesélnek róla a kölyökcigánynak. De, mondom, még nem is olyan régen az asszonyok éppen úgy mulattak, mint a férfiak, de még a kártyát is becsületesen keverték.

Régi nóta, hogy vén smucián férjétől a szép Gaálné ferblin nyerte ki a konyhapénzt. Igaz, hogy néha Gaál uram nyerte el a felesége pénzét, de az asszony akkor sem panaszkodott, csak a vesztő elkeseredésével fölkiáltott:

— Majd visszaadod még ezt kamatostól!

Amire Gaál ingerkedve vállat vont:

— Aki nem tud kártyázni, ne kártyázzon.

De mégis csak az lett a vége, hogy a menyecske a paklizásra adta magát. Az ura rajtakapta és annyira megharagudott, hogy többé sohasem játszott vele. Igaz, hogy nemsokára ott is hagyta a kártyás asszony az öreg smuciánt. Férj nélkül még csak megélhetett valahogy, de kártya nélkül nem.

Hát így kártyáztak, mulattak az asszonyok és a legnevezetesebb, hogy mégis jobb világ volt az, mint a későbbi. Házasságtörés, cédaság, mintha száműzve lett volna abban az időben az asszonyok közül. A sánta Muhorai, aki még amolyan régi-

módi gavallér volt, se nem ivott, se nem kártyázott, elkeseredve gibicelt a sóstói pártiknál:

— Be megváltozott hirtelen a világ, — duhogta. — Azelőtt a menyecskék majd kibujtak a bőrükből a szerelem miatt, most meg a makkalsót teszik a párnájuk alá.

Bolondság! Odatették-e a makkalsót, nem-e, — ki tudná? Hisz az asszonyok párnája alá még Muhorai se igen nézhetett. De az is meglehet, hogy csak Muhorai uram vénült el a menyecskéktől, lányoktól. Előresietett és azok a menyecskék, akiket hajdanában veszedelmekkel környékezett, nem akartak utána menni. Ugyan kinek volna kedve megvénülni? Pláne asszonyfélének. A férfiember is próbálgatja egy darabig festékkel, borbélykézzel eltolni az időt magától. De az asszonyra kész ijedelem minden elmúlt esztendő.

Tehát abban az időben a svájci szabadsághősök uralkodtak környékünkön és Reding Itel mogorva szakállával zavarta azokat a kis színes lepkéket, amelyek ábrándok, álmok alakjában ott szállingóznak az asszonyok kontya körül. Hess, ti csúnya lepkék! Kinek volna ideje a fülemile furulyáját hallgatni a tópart bokrai között, mikor a zöldasztalt már fölterítették. A fürge pincérsereg már jégre tette a könnyű vinkót a megfelelő szolyvai vízzel és az öreg Benczi Gyula is mindig annak húzta legszebben, aki mellé a szerencse szegődött. Ez a szerencse pedig senki más nem volt, mint egy rézvörös arcu, mormogó, penzionált kapitány, bizonyos Rittmeister Dömmel, aki a földkerekség leg-

köszvényesebb öreg katonája volt. Valami babonás rögeszme fűződött az öreg kapitányhoz. Aki mellé ő letelepedett, annak nyernie kellett. Babona, babona, — dehát nem minden babona a játéknál? A fiatalabbik Zathureczky akkor veszítette el az egész vagyonát, mikor sárga mellénye volt a gibicének aranygombokkal. A hold hiába jött föl a százados tölgyek mögött; a szél hiába sóhajtott átal az erdőn, mintha hivogatna valakit; a szép Csebiné legédesebb mosolyát a vén kapitány felé küldötte; a kívánatos Szalontainé hízelkedve simogatta meg bársonypuhaságu kezével, amely simogatásra még a holt ember is fölébredt volna. Dömmel kapitánynak lilaszínü lett az arca és gyakran elkeseredve csapkodott botjával egy képzeletbeli lábra.

— Te kutya, te kutya, — dünnyögte. — Ha te nem volnál!

Mert leginkább a lábát hasogatta a köszvény. Különben igen jóravaló csendes ember volt és a férfiak, akik mégis csak inkább szerettek egymás között játszani, nyugodtan gusztálhattak. Amennyi udvarlás, bók és lovagias szolgálat szükséges volt a kártyázó asszonyoknál, azt Dömmel kapitány hűségesen ellátta. Az öreg gavallérok régimódi manierjaival búzgón kísérgette haza az asszonyokat a villákba, sőt olykor bizalmas küldetéseket is elvégzett.

A szép Csebiné — hiába, olyan nagyon gyönyörü asszonynak mégis csak másfelé kell keresni a szerencsét, nem a rideg svájciaknál — gyakran elveszítette az aprópénzét és ilyenkor titkolózva

nyomta a kezébe Dömmel kapitánynak a kis kulcsait:

— Menjen, édes kapitány, úr, hozzon pénzt. A ruhásszekrényben, az ingeim közé van bedugva pár százas, hozza el. De az uramnak ne szóljon róla. Aztán lábujjhegyen járjon, nehogy fölkeltse a gyerekeket.

A kapitány suttogva felelt, amennyire már ő suttogni tudott:

— Rendben van!

És gummitalpas botjával sietve kocogott el a fák alatt. Izgatottan jött vissza és halkan mondta:

— Az ingek között nem találtam meg, de a következő fiókban.

A szép Csebiné hálásan rámosolygott a kapitányra:

— Tudtam, hogy ön ügyes ember!

A köszvényes kapitány elmerengve ült az ilyen estéken, fejét úgy forgatta, mintha valami képzeletbeli illatot szimatolna a levegőben és sokszor csapott mankójával egy képzeletbeli lábra.

De hát a ruhásszekrény, akármennyi kincs is volt benne elrejtve, néha fölmondta a szolgálatot. A kapitány kétségbeesett arccal jöt vissza és megdöbbenve suttogta:

— Még a harisnyákat is átkutattam. Nincs semmi, semmi.

Csebiné szomoruan bólintott. Olyan szomoru volt ilyenkor, hogy az öreg kapitány nem nézhetett rá megindulás nélkül.

— Talán Gyurka barátomnak szólok, kedves férjének... Odabenn makaózik a kisteremben.

Az asszony ijedten intett:

— A világért se. Nem szabad neki tudni, hogy veszítettem. Kísérjen haza, kedves barátom.

Elindultak, az ottmaradt partnerek utánuk kiáltottak:

— Mi is megyünk mindjárt!

A cigánybanda a fasorvégig elkísérte őket. Később, midőn a holdfényes virágágyak között ballagott Dömmel kapitány Csebiné oldalán, az asszony rendesen görcsösen zokogni kezdett:

— Alávaló nyomorult teremtés vagyok! — kiáltotta.

Az öreg kapitány, bár sűrűn ismétlődött ez az éjszakai jelenet, most sem tudott egyebet mondani, mint amit legelőször mondott:

— Nono... Csak kitartani. A lovaglás is nehéz, mégis meg lehet tanulni.

Az asszony ilyenkor elnevette magát és dühösen kérdezte:

— Kártyázott valamikor, kapitány úr?

— Sohasem . . . Gyermekkoromban egyszer karácsony este huszonegyet és egy kalap diót nyertem.

— Akkor jó éjszakát! — szólt Csebiné és sietve lépett be a villa kapuján. Az öreg kapitány lehorgasztott fővel állt egy darabig a virágágyak között és sehogy sem tudta megérteni, miért haragudott meg egyszerre az asszony. Szomoruan körül-

járta a villát és nagyokat ütött pálcájával a tulipánokra. Majd elkeseredve kiáltott föl:

— De hát miért nem is tud kártyázni, szegény asszony!

Nyár vége felé, mikor már oszladozóban volt a fürdői társaság, új vendég érkezett. Bizonyos Molnár György, aki az első napokban végtelenül unatkozott. Kiéltarcu, sokat tapasztalt, kopaszodó férfi volt, aki folytonosan barangolt a világban. Olyan tekintete volt, mint a vércsének és egy unatkozó fenevad módjára ásítozott a kártyaasztalok körül.

— Nem értem, hogy tudtok egész nap játszani! — kiáltott föl néha.

Dömmel kapitány ebben igazat adott neki, de szokott közlékenységével elmondta mindenkinek, hogy neki nem tetszik ez a sápadtarcu, hiuzszemü ember. Molnár is hírét vette a dolognak és azóta különös elnézéssel bánt az öreg kapitánnyal.

Ha az ember kártyások közé keveredik, maga is kártyássá lészen. Molnár egy hét mulva már ott ült a kártyaasztalnál, — de nem odabenn a férfiak között, hanem az asszonyoknál.

— Ti mind nyerni akartok, ha játsztok, — mondta nevetve — én pedig nem akarok veszteni.

Dömmel kapitány sokáig tünődött a rejtélyes megjegyzésen, aztán csakhamar egész gyülöletével fordult Molnár felé. Az asszonyok asztalánál, ahol eddig ő képviselte a lovagias férfinemet, új csillag tünt föl. Még pedig egy ragyogóbb, mindent elho-

mályosító csillag: egy játékos, aki udvarolva, finoman bókolva nyert.

Csak a nyerő játékosnak van tekintélye. A vesztővel senki sem törődik. Molnár pedig kitartóan nyert az asszonyoktól. Az öreg kapitány néha rémes mesékkel állított be a kártyázó férfiakhoz; a híres Csebi ilyenkor lustán vállat vont:

— Jól teszi, ha elnyeri a pénzüket. Legalább nem játszanak azután.

Szólt és nyugodtan keverte a kártyát. Mit törődtek itt a garasos játékkal, asszonyok mulatságával, hol ezrekben folyt a játék.

A vén kapitány utóbb formálisan gorombáskodott a férfiakkal, de azzal sem törődtek. Később az öreg maga is megnyugodott: hisz sohasem kellett most már hazamenni a ruhásszekrényhez. Csebiné mozdulatlanul ült éjszakánként a kártyaasztal mellett és fáradt mosollyal hallgatta a bókokat, amelyekkel Molnár és Dömmel kapitány mindig készen állottak. Sőt hajnalonként, midőn a vén tölgyek között a hajnal fehér leányai keltek táncra, az asszony nyugodtan ballagott a kapitány oldalán. A dühös zokogásnak híre-hamva sem volt és Dömmel kapitány, aki szokás szerint körüljárta a villát, boldog megelégedettséggel susogta magában:

— Úgy látszik, megtanult már lovagolni!

A tulipánokat kedélyesen megfenyegette bunkójával és vígan indult hazafelé.

De egyszer, egy hajnalon... A szép Csebinének a tóparton volt kedve még sétálni és némán burkolózott indiai kendőjébe. Az öreg Dömmel szo-

kás szerint locsogott mellette. Akkor az asszony megállt egyszerre és fájdalmas pillantást vetett a kapitányra:

— Elbúcsúzom öntől, kedves barátom. Mi többé sohasem látjuk egymást.

A kapitánynak torkán akadt a szó. Még csak annyit sem birt mondani, mint máskor. Az asszony pedig halkan folytatta:

— Valami igen kellemetlen adatot kell önnek elmondanom... Vesztettem és négyezer forinttal tartozom Molnár Györgynek. Ezt a pénzt én nem tudom megfizetni, mert már mindenemet elvesztettem. Az uramnak nem szólhatok, mert agyonüt, vagy kinevet. Egyiket sem akarom. Tehát meg kell halnom.

Dömmel keservesen kacagott, mintha régi kapuzárak csikorognának.

— Bolondság! Hiszen ön... hogy is mondjam, önre nem kötelezők a kaszinói szabályok... ön asszony...

A Csebiné sápadt arca kitüzesedett:

— Éppen azért, mert asszony vagyok... Azért tette az éjjel Molnár azt a becstelen ajánlatot, hogy elengedi az adósságom, ha... És ha három nap alatt nem fizetek, levelet ír az uramnak...

A kapitány sóbálvánnyá merevedve állott egy darabig, aztán bunkóját fölemelve, felhördült:

— Agyonütöm azt a gazembert!

Az asszony szeliden kapaszkodott a karjába:

— Azt nem fogja tenni.. még ha meghalok,

akkor sem akarom, hogy botrány történjen miattam. Gyermekeim vannak.

Dömmel kapitány csak a fejét rázta, egyetlen szónak sem volt ura. Az asszony lassan elindult a virágos ágyak között. A kapitány a fejéhez kapott és utána rohant:

— Milyen bolond vagyok én! — kiáltotta nevetve. — Hisz én kölcsön adhatom önnek a szükséges összeget. Három nap alatt itt lesz a pénz...

Az asszony hitetlenül csóválta a fejét.

— Úgy tudom, ön nem gazdag.

— Hm. Ahogy vesszük, — szólt vidoran a kapitány, — van annyi vagyonkám, hogy négyezer forintot mindig nélkülözhetek. Három nap alatt rendbehozzuk a dolgot. Ön majd részletekben visszafizeti. Csak egyre kérem... Igérje meg, hogy nem játszik többé sohasem.

Az asszony sírva ragadta meg a jóságos kapitány kezét.

— Soha. Igérem...

A könnyek benedvesítették az arcát és a kapitány folyton igen hangosan, föltünő vídámsággal nevetett:

— Nono... Nem tanult meg lovagolni. Annyi az egész.

Karonfogva vezette hazáig az asszonyt. A kapunál még kedélyesen intette:

— De aztán pontos legyen a részletek megfizetésében. Kegyetlen hitelező leszek.

Az asszony, mint aki valami igen nagy tehertől szabadult meg, boldogan mosolygott vissza.

— Pontos leszek. Jó éjszakát.

A kapitány nem feledkezett meg régi szokásáról és most is körüljárta a villát. De a léptei sokkal ruganyosabbak voltak, mint valaha. Csaknem táncolt a virágos ágyak között és szemét folyton vidoran szegezte a villa leeresztett zsalugátereire...

Aztán elindult és mikor már messze-messze járt a fasorban, akkor óvatosan hátranézett és miután senkit sem látott, leroskadt egy padra és fejét karjai közé szorította:

— No, Dömmel! — nyögte föl és nagy csöppekben gyöngyözött a verejték homlokáról.

Sokáig ült ott mozdulatlanul a padon. A mankójával a homokba írta a numerust: 4000. És azt nézte, mintha valami csodaszörnyet nézne, amit még álmában sem látott. Közben rázta a fejét és oly keserveseket kacagott, mintha százesztendős zárak nyikorognának. De hiába nyikorgott. Sehogy sem tudta kisütni, hogyan lehetne több esztendei nyugdíját egyszerre fölvenni...

A porond csikorgott mögötte. Siető léptekkel jött valaki. A kapitány megfordult. Molnár György, közeledett felé, karján felöltő volt, vígan fütyörészve. Nyájasan szólt:

— Jó reggelt, kapitány úr! Örülök, hogy találkozunk. Legalább megtudják kedves barátaim, hogy hová lettem. Három napra hirtelen el kell utaznom...

A kapitánnyal keringett a világ. Rémítő dühhel emelkedett föl:

— Gazember! — ordította. — Addig nem utazol el, amíg velem le nem számoltál.

És botjával irtózatosat ütött a Molnár György arcába.

Molnár megtántorodott. A vér végigcsurgott arcán. A kapitány gőgösen lépkedett tova. Megelégedetten harsogott vissza:

— A Karolina-villában lakom...

*

Két napig ült otthon a kapitány kis szobácskájában, de Molnár Györgyöt sem látták azon idő alatt. Négy titkolódzó úr tudott csak felőlük, akiknek becsületszavát vette a kapitány, hogy a dologról senkinek sem szólnak. A harmadik nap hajnalán pedig, benn egy erdei tisztáson, Dömmel nyugalmazott lovaskapitány négy úr szemeláttára homlokon lőtte Molnár Györgyöt.

Országos Széchényi Könyvtár

A nagymama levelei.

Szenice felé, locsogó jegenyenyirek között, amelyek messziről olyanoknak látszottak, mintha merő ezüstből lettek volna, állott egy ódon kastély, benne laktak Gaálék.

Kastély volt-e valóban a régi földszintes oszlopos ház? Ki tudná? A környéken úgy hívták a Gaál-kastély. Ha nem a gőgös Gaálok laktak volna benne, akkor tán egyszerü maradvány lett volna a régi lak neve. De hát ezekkel a kifejezésekkel is úgy vagyunk, hogy mindig az ember válogatja. A pentelei bocskoros parasztok — ármálista falu volt — még az én gyermekkoromban is ékes betükkel pingálták fehérfalu nádfödeles viskóikra e büszke szót: Curia. Nem igen akadt senki a faluban, aki a nevét helyesen le tudta volna írni, de ezt a szót egyik se vétette el. Bolondság: a hiúság sok mindenre megtanítja az embert. Az igazi kuriák úgyis eltüntek, a homok nyelte tán el őket? Csak a hiúság maradott meg. Igy aztán nem csoda, ha a Gaálok kastélyban laktak, miután a házfedélen nem

folyt be az esővíz. De hát akkoriban én ezt nem igen vettem észre, csak a nagyapámra figyeltem, kivel hébe-korban arra jártunk:

— Itt laktak a hóbortos Gaálok. Sose volt egyiknek se tiszta esze. Az asszonyféléje meg valósággal bolond.

Igy dörmögött az öreg, amint már a nagyapók szoktak. (Furcsa, hogy az öreg ember annyi bolondságot lát az életben, ami pedig nem is olyan nagyon bolond!)

Ott állott a régi ház, a nyirfák locsogtak körülötte és benn laktak a gyönyörü Gaál-leányok. Ketten voltak és ha görög író verselne róluk, nyilván az istenekre bízná annak eldöntését, melyik volt a szebbik a kettő közül. A mai emberek, akik pedig a jelzőkkel bőven bánnak, a Gaál-leányokról csupán annyit mondanak: a hóbortosak.

Vajjon miért is voltak olyan hóbortosak? Csupán csak azért, mert az apjuk is az volt. A bicegő öreg Gaál egész nap aludt és este kelt föl, amikor a csillagokat vizsgálta egy hosszu tubuson keresztül. Egyáltalában nem törődött a földi világgal. Történhetett körülötte akármi, ő ügyet sem vetett rá. Nappal éjjeli csöndesség volt a házban. A távoli országútról a szekerek zörgése úgy hallatszott ide, mintha egy messzi idegen világból jönne a zaj. Az atyafiak, akik hébe-korban Gaálékhoz vetődtek, szemüket meresztgetve beszéltek az öreg Gaál hóbortjairól. Általában istentagadó pogánynak tartották, aki még a hazáját sem szereti.

— A haza — mondogatta, — elvett tőlünk min-

dent és érette semmit sem adott. Adta azt, hogy a magyar koldus lett a maga portáján és idegen uralkodik a nyakán . . .

Akik ezt hallották, nevetve csóválták a fejüket:

— Az öreg nyilván azt hiszi, hogy Kufstein még a mumus Magyarországon.

Hitte-e az öreg, nem-e? Az elmult században sok volt az elkeseredett, meghibbant honfilélek. Az idő olyan volt, hogy divat volt hóbortosnak lenni. Az öreg Gaál kivénült a divatból és megszokta a bolondozást. A világ tovább ment mellette és ő még azt se vette észre, hogy az öreg ispán Mártonfalvi mindig jobban csetlik-botlik a sarkantyújában. Esténként, mikor a kertben pipázgatott, komoly hangon szólt rá Mártonfalvira:

— Nem szeretem ezt a sok vihogó fehércselédet a háznál. Utóvégre ispán úr figyelembe vehetné, hogy nekem is van némi beleszólásom a dolgokba. Szép, szép a szerelem, de maholnap megnőnek a lányaim . . .

Mártonfalvi bácsi — megszokta már az öreg úr bogarait — helyeslőleg bólintgatott hófehér fejével:

— Igaz bíz'a. Holnap kiadom a Cserepesné útját. Az a legfiatalabb fehérszemély nálunk. Ötven esztendős. Mert bizony a kisasszonyok megnőnek...

Megnőnek-e? Meg is nőttek. Tán még Mártonfalvi uram se vette észre, pedig ő csak el-ellátogatott másfelé is a régi háztól. De hát neki se igen volt gondja egyébre, mint a sarkantyujára. A lányok — Ilona és Jutka — megnőttek, mint ahogy a vad-

virág is megnő, pedig senkisem gondozza. Kubacska uram, a szenicei rektor, aki írni-olvasni tanította a leányokat, egyszerre elmaradt a háztól és semmi kincsért se volt hajlandó újra a kastélyba menni.

— Valóságos ördögök azok a kisasszonyok, — mondogatta. — Ha éppen lekvárt nem tudnak önteni a zsebembe, akkor az asztalhoz ragasztják a szakállamat. Mégis öreg ember vagyok már . . .

Kubacska uram után egy idős német hölgy érkezett a kastélyba, — Isten tudja hol fedezte föl Mártonfalvi uram — de annak sem volt sokáig maradása. Éjnek idején szökve távozott a háztól és csak Pestről merte megírni az öreg Gaálnak, hogy az ő leányain már nem segít senki. Gaál János természetesen el sem olvasta a fájdalmas hölgy levelét, az öreg Mártonfalvi pedig csupán annyit tudott németül, amennyi a vizsla apportirozásához szükséges volt.

Ezenközben pedig nőttek a lányok. Szamarakon nyargaltak be néha a faluba és vasárnap délutánonként feltűzött szoknyával táncoltak egysorban a falusi lányokkal. Szilaj kedvük elől néha még Mártonfalvi bácsi is elmenekült, míg Gaál János legyintett a kezével:

— Mind ilyen a Gaál-fajta. A Gaálokban több a vér, mint a többi emberben. Ennyi az egész.

De hát hiába, ha háromszor olyan vadak lettek volna a Gaál-leányok, akkor is elszállt volna a szépségüknek a híre. Mert véka alá még Gaál János sem tudta rejteni a leányait. Unatkozó fiatal gavallérok tünedeztek föl az országúton, akik magas ko-

csikon hajtottak; a lányok kimondhatatlan neveletlenséggel nevetgéltek ilyenkor a nyirfák mögött. Szesztay Gábor, a lányok nagybátyja, egy este könnyü kis kocsiján kipödrött bajuszu fiatal urat hozott a kastélyba. A lányok elbújtak a szérüskertbe, ott aludtak a béresasszonyok között. Az öreg Gaál pedig egész éjjel káromkodott, mint a jégeső. Jó, hogy ki nem dobta a vendégeit. Csak Mártonfalvi bácsi botorkált a sarkantyus csizmájában és tartotta szóval a vendégeket.

Az idő pedig múlott, mert hát az időt még Gaál János sem tudta megállítani. Mártonfalvi bácsi se tudott kijönni egyszer az ispán-lakból. Úgy vitték ki onnan, fekete ládában. Gaál János bicegve ment a koporsó után, otthon pedig keményen összeszidta a lányokat, mintha ők volnának az okozói annak, hogy már nincs meg az öreg ispán.

— Azt mondom nektek, hogy most már eszetekre térjetek. Ki az ördög fog mászkálni utánatok ezentul?

A fehér szamarakat elhajtatta az udvarból, a falusi táncokba többé nem mehettek a kisasszonyok. Napközben néha álmosan nézett körül az udvaron és belefujt egy görbe vadászkürtbe, amely hívásra a lányoknak azonnal elő kellett jönni.

Ilona és Jutka kipirulva futott elő a kürtszóra. Az öreg Gaál megelégedetten bólintgatott:

— A nagyanyátok is így nevelte a gyerekeit, — mondogatta. — Az pedig derék asszony volt.

Egyszer, tavasz felé, a két unatkozó leány a

padláson kutatott. Valami színházi előadást rendeztek a falusiaknak. Ahhoz kerestek rokkant butorokat. Mikor egy vénhedt szekrénynek fölpattantották a fedelét, a szekrény fiókjából egy csomó elsárgult levél hullott ki. Ilona belemarkolt a levelek közé és találomra olvasni kezdte a megfakult sorokat.

— Nini, — mormogta, nyakáig elvörösödve, — egy szerelmes levél.

Megfordította a levelet és elolvasta a címírást:

— Gaál Antónia kisasszonynak saját kezébe.

Gaál Antónia? Ki volt az a Gaál Antónia?

A két leány összedugta fejét a padláslyuk előtt és mohón olvasták a régi levelet: a vér arcukba tódult és a keblük emelkedett.

— Azt írja, — rebegte Ilona, — hogy Antónia a legdrágább lény a világon. Itt meg: ő a hajnali szellő, amely a tavaszi erdő felől illatot sodor. Vajjon ki volt ez az Antónia?

— Én azt hiszem, hogy a nagymama volt, — szólt Jutka. — A nagymamát hívták Antóniának.

— Hát ez a János ki volt vajjon, aki a leveleket írta? — folytatta álmodozva Ilona.

Gondosan összeszedték a fakó leveleket és szobájukban egész éjjel tanulmányozták a szerelmes sorokat. Azokban a levelekben pedig egész regény volt, egy boldog-boldogtalan szerelemnek a regénye, amely a két leány előtt sajátságosabb, rendkivülibb volt mindennél a világon. Egy bizonyos János szerette Gaál Antóniát, de az öregek hallani sem akar-

tak a szerelemről. Jánost kiűzték a házból, de hogy a boldogtalan szerelmes még sem mondott le Antóniáról, annak nyilván az volt az oka, hogy Antónia viszont szerette őt. A sok boldogtalanság közepette is találkoztak titkon és e találkozásokról János a mult századbeli gavallérok érzelmes romantikájával emlékezik meg. Végül János arra ösztökéli Antóniát, hogy hagyja el a szülei házat, szökjenek meg együtt. És hogy Antónia beleegyezett a dologba, azt bizonyítja, hogy János boldogan írja meg: éjjel hintóval várja a nyirfasorban, „aztán miénk a boldog jövendő“... S a leveleknek itt vége szakadt.

A két leány nedves szemmel nézett egymásra, sírtak is közben egy sort és Ilona álmodozva nézett ki a tavaszi éjszakába:

— Akkor is tavasz volt, — rebegte. — Ugy-e, azt írja, hogy tavasz volt, Jutka? De minket nem akar elszöktetni senki!

A kastély sarokszobájából hallatszott a Gaál János krákogása és a két leány elmerengve betűzte újra meg újra a nagymama leveleit. A szerelem, amely eddig az ismeretlenség szürke köpenyegében közönyösen haladt el a Gaál-leányok mellett, a régen porló nagymama fakó leveleiből egyszerre megigézte a két leányt. Egy kéz, amely por lett már régen, föllebbentette a fátyolt a leányok előtt . . . A nyirfák fölött szakadozott a sötétség és az ezüstlevelek megcsillantak odakünn.

— Mi is el fogunk szökni, — mondta határozottan Gaál Ilona. — Aki engem szeretni akar, az szöktessen el.

Jutka megölelte a nénjét:

— Veled megyek. Veled tartok. Hisz a nagymama is így cselekedett.

*

Hogy a Gaál-lányok egyszer igazán elszöktek, azt mindenki tudja, de senki sem haragudott rájuk. Hisz a nagyanyjuk volt az oka, az a hóbortos Gaál Antónia, ki elkezdte a szökést a familiában. Azóta nem is igazi Gaál-leány az, aki meg nem szökik. Hogy miképp szöktek meg, azt majd elmondom máskor.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A holt asszony udvarlója.

Mintha ma is látnám a löki grófok tiszaparti omlatag, félig rombadőlt kastélyát és benne Korponai Gáspárt, nagylelkű Fülöp württembergi herceg huszárezredének egykori vitéz kapitányát, később a löki uradalom intézőjét. Olyan régi és olyan búskomor volt a tiszaparti kastély, mint valami szomorú legenda; benne a lecsüngő bajszú, szálas intéző, aki kedvetlenül, szótlanul tett-vett a ház körül és csak akkor gyulladt föl az indulat téveteg lángja szemében, ha makrancos lovat kellett megfékezni, vagy viharos időben csónakra szállva, átkelt a zajgó Tiszán. Igazi elátkozott ember volt ott a löki magános kastélyban. A grófok évtizedek óta külföldön barangoltak és tán régen túladtak volna az egész birtokon, ha nem éppen Korponai Gáspár benne az intéző. De hát Korponait régi bajtársi viszony fűzte a grófokhoz. Korponain nem lehetett túladni. Igy aztán a birtok is megmaradt és a szél kedvére fütyülhetett a régi kastély folyosóin: a ba-

rátság már arra nem kötelezte a grófokat, hogy kijavíttassák a félig rombadőlt lakot. Meg aztán Korponai se nagyon törődött vele, ha az eső befolyt a tetőn. Vendég úgy sem fordult meg itt, neki magának nem kellett semmi. Hébe-korba szilaj lovain behajtott a közeli városba és napszámban muzsikáltatott a cigánybandával. Hordószámra itta a bort és semmi sem érdekelte az italon kívül. A városi gavallérok ilyenkor messze elkerülték a fogadót, hol Korponai tanyázott, mert az idegen mulató láttára éktelen dühbe gurult az elátkozott ember. Néhány szilaj párviadal, amidőn Korponai egy vérengző mészáros kedvével vagdalta össze ellenfeleit, félelmetes hírbe keverte a senkibarátja kapitányt. A fáradt, vagy inni nem tudó cigányokat pisztollyal kényszerítette a további mulatozásra, a tükrök, bútorok ropogva törtek össze körülötte, míg a mulatság hetedik napján csillapult vad kedve és szótlanul, búsan ült föl kocsijára, hogy hónapokig eltünjön az emberek szeme előtt. A falusi ispán, aki az uradalomból a városba járt, vállat vonva felelt ilyenkor a kérdezősködőknek:

— Nem csinál ez, kérem, semmit. De vajjon mit is csinálhatna?

Tehát még a vidéki pletyka sem talált okot arra, hogy foglalkozhasson a kapitánnyal. Véres párbajai alkalmával kinyomozták a városka lovagias férfiai, hogy a mogorva intéző a legkorrektebb formák között válott meg tiszti kardbojtjától, sőt azt is mesélték, hogy éppen őrnaggyá való kineveztetése előtt hagyta ott a gyöngyéletet. Ugyan-

akkor, amidőn Leöky Illés gróf főhadnagy is kilépett az ezredből és a grófné elhalálozása miatt búsan külföldre utazott. A halott grófnét nagy pompával kísérték a löki családi sírboltba, az érzékeny gróf ezt már be se tudta várni; Korponai kapitány tárgyalt a halottas emberekkel. Aztán ott maradott a kastélyban, miután az öreg Sárfay, az uradalom addigi igazgatója, agglegény létére megúnta már az örökös lopást. (Csak azon csodálkoztak sokan a vármegyében, hogy Sárfay annyi esztendő alatt el nem rontotta a gyomrát. De hát nem rontotta el. A régi uradalmi embereknek jó étvágyuk volt.)

A tiszaparti füzesek alatt éldegélt azután Korponai. A grófnénak emlékezetére gyönyörü kis kápolnát építtetett egy magas halomra. Valamikor dülőút vezetett a halmon keresztül. Azt az útat elzáratta. Szomoru füzekkel ültette tele a halmot és tavaszi időben, állítólag a külföldön barangoló gróf rendelkezésére pesti kertész jött a kápolna kertjének ápolására. Korponai mogorván utasította a kertészt:

— Aztán sok jácintot ültessen, barátom, mert a méltóságos grófné azt szerette.

Az esztendők még egy tiszaparti omlatag kastély fölött is úgy repülnek el, mint bárhol másutt a világon. Az emberek itt is vénülnek és a gyermekek születnek, mint ahogy a földből kibujik a fű, pedig senki sem parancsolja neki. A vármegyében is kezdték felejtgetni Korponai szilaj tempóit. „Jó ember az, csak kicsit bolond“, mondogatták és többen a szomszéd birtokos urak közül barát-

kozni próbáltak a mogorva kapitánnyal. Mily nagy volt azonban csodálkozásuk, mikor Korponai szigoruan visszautasított minden barátságot.

Szklabonyai, a környék legvígabb embere, akinek már a neve említésére nevetésre görbült minden ajak még túl a Tiszán is, pláne „a barlangjában kereste föl a medvét“, mint maga később elbeszélte. A medve éppen, akár hiszik, akár nem, a kastély verandáján egy húros hangszert pengetett és hozzá vastag hangján lágyan énekelt valamely német románcot. A tréfacsináló Szklabonyai bevárta a dal végét, aztán (híres volt arról, hogy egyszeri hallásra megtanult minden nótát), énekelni kezdte előlről a dalt... Korponai erre oly éktelen haragra gerjedt, hogy pisztolyt ragadott és a vidám szomszédnak lóhalálban kellett menekülnie a kastélyból.

Máskor hadgyakorlatra vonuló huszárok jártak a környéken. Néhány idősebb tiszt, egykori bajtársai, fölkeresték Korponait az elhagyott tanyán. Estefelé szomoruan jöttek be lovaikon a városka fogadójába, ahol borozás közben elmesélték, hogy Korponai kapitány még mindig a régi álmodozó. Beszélgetés közben az egyik tiszt tudni vélte, hogy Korponainak tulajdonképpen a grófné törte össze pályáját: szerelmes volt a szőke, német grófleányba és egyszer még a férjével, a duhaj Leöky gróffal is szembeszállt miatta. A gróf állítólag mámoros fővel inzultálta a törékeny asszonyt és Korponai kapitány másnap kemény szavakkal támadt gyermekkori barátjára. Meg is verekedtek, de senkinek sem

jutott eszébe egy pillanatig is meggyanusítani a szelíd grófnét és a marcona kapitányt, aki különben továbbra is a legjobb barátságban maradt a grófékkal. Míg Illés gróf lovait futtatta, vagy színészleányok után futkosott, vagy vezérkedett a rengeteg ivásokban, amelyek abban az időben kaptak lábra az ezredben, a kapitány, német regényeket olvasott föl a kis grófnénak és sohasem engedte unatkozni. Bolondság, de igaz, mesélték az egykori bajtársak, hogy ma is kardjuk hegyére tüznék azt, aki az immár halott grófnét és az elvadult Korponait meggyanusítani merné. Inkább olyan volt közöttük a viszony, mint mikor egy öreg bátya szelíd tréfákkal mulattatja a kis hugát...

A szürkehaju lovastisztek tovább vonultak a környékről és bizonyára nem gondoltak arra, hogy az ártatlan beszélgetésből, amelyet egykori bajtársukról folytattak, mi mindent talál ki a vidéki pletyka.

Aha, most már világosnak tetszett a Korponai kapitány életének a titka, eloszlott a köd, amely eddig rejtélyesen fogta körül a zord gazdasági intéző alakját. Tehát azért él magában elvonulva a kapitány a félig rombadőlt házban, mert ott van a holt asszony. A holt asszonynak udvarol ő ott egész nap és talán mulattatja is, mint hajdanában...

Nevetséges, ámbár könnyen megérthető, hogy a vármegye minden szenzációját elfelejttette az emberekkel ez a különös és titokzatos viszony, amely Korponai kapitányt fűzte a holt asszonyhoz. Még

a kis Szokoli Erzsi is hiába szökött meg ebben az időben...

— Eh, — legyintett Szklabonyai, — hát olyan nagy dolog az, ha egy leányka megszökik? De olyant még a dédapám sem pipált, ami ezzel a fránya Korponaival van. Egy holt asszonyt szeretni, aki se a felesége, se a szeretője nem volt... Ámbátor, az ördög tudna eligazodni azon, hogy hát mije is volt Korponainak a grófné!

Hát mije is volt? Sokan még emlékeztek a tíz esztendő előtti temetésre. A szálas huszárkapitánynak olyan fehér volt az arca, mintha ő volna a halott, akit temetnek. A grófnét ezen a vidéken senki sem ismerte, mert valahonnan Ausztriából hozta őt a gróf, hogy két esztendeig vándoroljon vele egyik garnizonból a másikba. A kis grófné nyilván megunta a vidéki huszárhelyőrségek duhaj, mulatós életét, megunta a nagy kutyákat, a szilaj lovakat és tán már a Korponai tréfáin sem tudott nevetni; — és egy reggel fehér port ivott pohárból... Hogy volt, hogy nem volt, ki tudná? Egypár szürkehaju lovastiszt még emlékszik rá, a férje legjobb esetben tán megőrizte a karikagyűrűjét, — de az udvarló, a hűséges kapitány, egészen megmaradott. És esténkint talán, mikor senki sem látja, a régi német regényeket ujra, meg ujra fölolvassa az elhagyott házban egy fotográfiának vagy csupán az emlékezésnek?...

A véletlen, ez a nagy színpadi rendező, úgy akarta, hogy Korponai kapitány éppen ebben az időben hajtott be tizenhatmarkos irlandi ügetőin

a városkába, ahol a fogadóban szokott félesztendei mulatságát rendezze. Hohó, gondolták az emberek, nem duhaj virtuskodás ez, hanem halotti tor a grófnéért. A kíváncsiság még a gyávaságot is lebirja és a gavallérok, akik eddig csupán tiszteletteljes távolból szemlélték a mogorva kapitány mulatozását, most megtöltötték a fogadót és jelentősen integettek egymásnak, mikor Korponai féllábra állította a cigánybandát.

— Kezdi már, — suttogta Szklabonyai az étterem sarkában, ahonnan az intelligencia a mulató Korponait szemlélte, — kezdi már, mert nyilván üzenetet kapott a másvilágról. A halott mulatni akar, hát Korponai uram mulat helyette. Hanem annyit mondhatok, hogy mulatós kis dáma lehetett a boldogult.

Az arcok mind nevetésre görbültek. Ennek az ördöngős Szklabonyainak elég megszólalni, hogy még a haldokló is fölkacagjon.

Korponai kapitány kivételesen nem sokat törődött az „idegen“ vendégekkel, az aggodalmaskodó fogadós is hiába dugdosta be fejét az ajtón: Korponai nem kötött vele alkut a fogadó egy heti bérletére. A kapitány lehajtott fővel, komoran ült helyén, talán azt se hallotta, hogy neki muzsikálnak.

— Megjuhászodott már Korponai uram, — vélték a sarokasztalnál és az intelligencia csöndesen kászolódott hazafelé. Az érdekes fenevad nem mutatkozott.

Éjféltájban már csak Szklabonyai ült a helyén

és a boros üvegekhez beszélgetett. (Hiába, bort nem tud inni a tót, csak a pálinkához ért. Viszont igaz, hogy Szklabonyainak már a nagyapja is itt lakott. De hát origóra mégis csak tót volt ő kelme.) Nagyokat nevetett a kis szürkehajú ember és sorban szólítgatta a butéliákat:

— Hát nem bolond ez a kapitány, — mondd csak, barátocskám. Lehetne neki felesége, barátja, annyi, ahány ujja vagyon, még a lábán is, aztán nincs senkije, olyan, mint egy kivert kutya. Kiért, miért? Egy bolondos ideálért, egy szegény halottért...

Vagy talán nem is volt olyan nagyon részeg a tréfacsináló Szklabonyai. (Sohasem lehetett rajta eligazodni.) Jól látta ő, hogy Korponai, mikor egyedül maradtak, fölállott az asztala mellől és közeledett a sarokba. Ott összefonta a karjait és úgy hallgatta a szürkehajú kis ember motyogását.

Egyszerre aztán a Szklabonyai vállára tette a kezét.

— Hallja az úr, — kezdte, — én az urat egyszer megsértettem. Most bocsánatot kérek az úrtól. Egyuttal pedig meghívom, látogasson meg. Nagyon szívesen látom. Nem lesz bántódása.

Szklabonyai fölemelte a fejét. Ravasz, szürke szemében fölcsillant a malicia:

— No, no, kapitány úr, csak ne hamarkodjuk el a dolgot... Hátha éppen gitározik akkor, mikor megyek?

Korponai mogorván biccentett:

— Biz az meglehet. Hanem hát a látogatásnak

az idejét én határozom meg. Mehetünk mindjárt ha akarja.

— Mindjárt? Éjszaka? — mormogta a vármegye tréfacsinálója.

— Talán csak nem fél tőlem? Korponai mindig úriember volt.

— Félni éppen nem félek! — dünnyögte Szklabonyai és kidüllesztette a mellét. — Vajjon mitől is félnék?

— Igaza van. Akkor indulhatunk.

A kocsi a fogadó ajtaja elé gördült, a fogadós kocsijára a cigánybandát pakkolták föl. Szklabonyai értelmetlenül bámulta a készülődést.

— Cigányt viszünk?

— Persze, anélkül nem lehet mulatni, — felelt a kapitány. — Itt sok mindent beszélnek felőlem a városban. Lássa, hogy mi igaz belőle.

A két kocsi elindult a tavaszi éjszakában. Az irlandiak csakhamar messzire elhagyták a cigányokat, Korponai bizalmasan beszélgetett a csodálkozó Szklabonyaihoz:

— Látod, pajtás, engem itt rövidesen bolondnak tartotok. Pedig nem igaz ám. Én vagyok valamennyitök között a legokosabb ember. Én a szép lányokat szeretem. Van is állandóan kettő-három a kastélyban. Azért nem lehet hozzám senkinek sem járni. Mit szólna a világ, ha megtudnák, hogy úgy élek, mint egy török basa? Bizony még az anyaszentegyházból is kiátkoznának.

A hűvös szél a magas tiszai töltésen, amerre a kocsi haladt, kifújta a Szklabonyai fejéből azt a

kis mámort is, amely eddig benne kotyogott. Nini, gondolta a vármegye tréfacsinálója, nem is olyan bolond ez a kapitány. Vagy talán csak engemet akar bolonddá tenni?

— Hát avval a halottal mi van? — kérdezte.

— Mi volna a halottal? Meghalt, eltemették, punktum. Mi húsból, vérből valók vagyunk, pajtás. A Korponaiak nagy szoknyakergetők voltak mindig...

A vármegye esze hümmögött...

— Magam is ismertem egy bizonyos Korponai Györgyöt. Félelmes asszonycsábító volt.

— Talán éppen az öreg Korponai Ferenc fiát?

— Az lesz az!

Amíg a kastélyba értek, akkorára Szklabonyai már az atyafiságot is megállapította, amellyel a Korponaiakhoz van az ő családja.

Korponai kapitány nem tódított. A kastélyból világosság szüremlett ki az éjszakába és három gyönyörű leányzó várta a vendéget. Csinosan föl voltak öltözve. Az egyik, egy cseresznyeajkú, barna, durcásan megkérdezte:

— Nini, hát Erdős Palit nem hozták ki?

— Teringettét, — kiáltott föl az öreg Szklabonyai. — Hát azt honnan tudjátok, hogy Erdős Pali a világon van?

A cigányok már stimmeltek odakünn a másik szobában, ezüstvedrekben vonult föl az asztalra Frankhon bora...

— Én itthon szoktam mulatni, — mentege-

tődzött nevetve a kapitány. — Legalább nem szólja meg senki sem az embert.

A kapitány inasa, egy őszbecsavarodott vén huszár, sarkantyupengetve jelentette:

— A morék mit kapjanak, tekintetes úr?

— Adjál nekik a tokaji aszuból, szolgám. És egy malacsonkát is mindegyiknek.

— Hüh! — kiáltott föl megrőkönyödve Szklabonyai. — Be jó, hogy a grófok külföldön laknak...

Korponai kapitány megnyugtatta:

— Kérdezd meg, pajtás, az öreg Sárfayt, az szekérszámra hordatta el a pincéből a százforintos butéliákat...

A leányok énekelni kezdtek és a cigányok belemuzsikáltak az öreg Szklabonyai fülébe. A vármegye ekkorára már azt is elfelejtette, hogy egy halott grófné is vagyon a világon... Korponai kapitány karjára kapta az egyik leányzót és úgy megforgatta, hogy csak úgy repült.

— Pajtáskám, — rebegte meghatottan Szklabonyai János, — én akár minden héten eljövök ide a kompániádba.

— Csak akkor, pajtás, ha hívlak. Mert hátha éppen gitározni találnék.

A Tisza felől már a hajnal fehérlett, a leányok szilaj tánca, csengő éneke csendesebbé vállott. Korponai uram észrevétlenül elhagyta a szobát.

Az öreg Szklabonyai később, mikor friss levegő miatt a szabadba ment, úgy hallotta, mintha valahonnan gitárhangokat sodorna felé a szellő...

De hiába figyelt e hangokra. Nem tudta kivenni, hogy honnan jönnek. De az is meglehet, hogy csak a szél játszott vele.

Nem sok idő mulott el a tiszaparti mulatság után. Bezzeg nem emlegette most már senki sem a halott grófnét és álmodozó imádóját! Korponai kapitány a vármegye legokosabb embere lett, akivel mindenki szeretett volna jóbarátságba esni. De többé még Szklabonyait sem hívta magához.

Ősz felé híre futamodott, hogy agyonlőtte magát egy éjszaka. A híres, szép leányoknak hírehamva sem volt a kastélyban. De még a pincékben sem volt nyoma a nevezetes dorbézolásoknak. Az uradalom szénája pedig rendben volt, egy szalmaszál sem hibázott.

Ezen azután gondolkozóba estek az emberek is. Hová lettek a titokzatos szép leányok? Meg aztán csak valami nyoma maradott volna a hűtlen sáfárkodásnak?

Sokan nem is hitték a tréfacsináló Szklabonyainak. Lehetséges, hogy csak kigondolta az egész éjszakai vendégeskedést és Korponai mégis csak azután a halott asszony után ment el, akit oly sokáig mulattatott. Némelyek, akik hittek Szklabonyainak, azt vélték, hogy az az éjszakai dáridó csupán egyedül annak a holt asszonynak a jó hírnevéért volt. Hadd higyje a világ, hogy Korponai Gáspár céda törökbasa, aki dehogy is tudna élni vagy meghalni egy holt asszony miatt. Akárhogy volt, akármint volt, a holt asszony mogorva udvarlójáról sokáig beszéltek vidékünkön.

Öreg írnokok szobájából.

Egyszer már megírtam valahol, hogy volt a mi vármegyénk házában egy nagy tágas szoba, ahová a híres Szalontai János, az „utolsó“ alispán, az írnokokat helyezte el. Azaz, hogy nem is az írnokok voltak itt, hanem azok a csodabogarak, akiket a tréfacsináló alispán itt összegyűjtött. Tönkrement urak, félbenmaradt exisztenciák, jó családok hóbortos tagjai, akik a vármegye támogatására szorultak, itt találtak menedékhelyet. Nem is hívták másképpen a folyosó végén levő nagy szobát, mint azilum. Olykor valamelyik vidám kancellista, ha éppen egyéb dolga nem volt, krétával oda is írta az azilum szót az ajtóra, amiért az írnoki szoba lakói szörnyen haragudtak. De hát hiába haragudtak, a krétás írás minduntalan odakerült az ajtóra. Még csak azt se lehetett bizonyosan tudni, hogy ki volt a gúnyolódó pernahájder.

Nem tudom, hogy másfelé hogyan van, nálunk nem valami jó soruk volt a vármegye írnokainak. Igaz, hogy dolguk se igen volt a kis fizetség ellené-

ben. Pipázhattak, sétálhattak egész nap: az írnoki munkára más emberei voltak Szalontai uramnak. A csodabogarak egynémelyike, például a „hóbortos Tahi“, még a betűket se igen ismerte. Azaz, hogy ismerte, csakhogy mindig mást írt, mint amit írnia kellett volna. Mindenféle bolondságokat irkált össze szétfolyó, alig olvasható betűivel, amin halálra kacaghatta magát az ember. Egyszer például egy útépítési akta helyett a saját élete történetét írta le. No, hát annál mulatságosabbat képzelni nem lehetett. „Az egész vagyonomból, ami volt, — írta a hóbortos Tahi, — legjobban a vizslakutyámat sajnálom.“ Hát nem isteneknek való humor lakozott ebben az emberben, aki kastélyban látta meg a napvilágot és gyermekkorától négy lovon járt! Arra senki sem gondolt, hogy talán a hóbortos Tahinak igaza is lehetett, mert a vizslakutyája hűséges volt hozzá és szerette, mint ahogy a kutya szeretni szokta a gazdáját. Különben mindenféle bolondsága mellett csendes, szótalan ember volt Tahi József, búskomorságra hajló, nagy szakállt növesztő, meggörbedt hátu. Csak elseje táján, mikor a fizetését a kezébe kapta, történt vele valami változás. A tallérokat — mindig tallérban kérte a fizetését, — csörgette zsebében és a háta kiegyenesedett. A tallérok még e búskomor emberen is éreztették varázshatalmukat, aminthogy még más írnokok is örülni szoktak a talléroknak. Csörgette a pénzt és roppant csodálkozott, hogy másnap már hiába kotorászott zsebében. A tallérok csodálatosképpen elpártoltak tőle. Soha senki sem tudta, hogy hová tette a hóbortos

Tahi a pénzét, aminthogy önmaga sem tudta volna megmondani. „Elköltöttem“, — mormogta komoran. Ugyanezt mondta, ha a régi vagyona szóba került. Mire, hogyan? Ki tudná? Legkevésbé ő maga tudta. Némelyek még emlékeztek arra, hogy egy nagy táska bankó maradt a zsebében, amikor a birtokából kilicitálták. Volt vagy tízezer forint csupa vadonatúj bankjegyekben. (Mert hajdanában viszont az új bankókat szerette. Játszott velük, suhogtatta, ropogtatta őket, mint a gyermek, aki nem tudja, hogy mi különbség van a tízforintos és a nagyhasu százas között.) Tehát ott volt a táska, benne a pénz és a hóbortos Tahi egy felleghajtó köpönyegben elhagyta a kastélyát. Viharos őszi nap volt éppen, nagy sár az útakon, az eső csurgott, mintha öntötték volna és a vén nyirfák hajladoztak a szélben. Tahit látták menni azon az úton, amely a falu felé vitt, — de a faluba bemenni nem látta senki. A felleghajtó köpönyeget összehúzta nyakába és bandukolt, bandukolt a viharban.

Három nap mulva jelentkezett Szalontai uramnál a vármegyeházán. És Szalontai uram eligazította őt az írnoki szoba irányába.

A vadonatúj bankóknak, a kis sárga táskának már ekkor híre-hamva sem volt. Sokáig kutatták, keresték az atyafiak a tízezer forintot. Tahi csak a vállát vonogatta és egykedvüen felelt a hozzáintézett kérdésekre:

— Nem emlékszem, hogy hová tettem.

Az öreg Jávor Pál, aki a nagybátyja volt a hóbortos Tahinak, hónapokon keresztül járt a nya-

kára. Zömök, dereshaju ember volt, a fösvénységének messze földön híre volt, aludni sem tudott az eltünt tízezer forint miatt. Esténkint borral, szép szóval vallatta az öccsét:

— Nézd, itt volna valami bérlet a káptalannál. Kivehetnénk együtt. Én gazdálkodnék, te pedig olyan úr volnál, mint azelőtt.

— Hát vegyük ki! — bólintott a hóbortos Tahi.

— Aztán, — folytatta a ravasz Jávor Pál, — meg is házasodhatnál. Kutyának való élet a legényélet. Keresnék egy jó kis feleséget, aki sütne-főzne. Gyönyörüség volna az életed.

— Az már igaz, — kiáltott föl Tahi. — Itt az ideje, hogy megházasodjam.

— Ur volnál, boldog ember volnál. De hát az a bibije van a dolognak, hogy pénz kellene hozzá. Az a tízezer forint, öcsém... Rongyos tízezer forint.

A hóbortos Tahi elnevette magát:

— Van is nekem tízezer forintom! Dehogy is van. Tíz garasom sincs.

Hiába erőlködött a ravasz Jávor Pál, utóljára még kölcsönpénzt is kínált az öccsének, hogy majd megfizeti, ha meglesz a tízezer forint, — a bankóknak a kis sárga táskában nyomuk veszett.

Az emberek beszéltek, beszéltek róla, — persze, tovább, mint egy asszonyszöktetésről, mert tízezer forint mégis csak tízezer forint, — de aztán az emberek is kezdték elfelejteni.

— Lehet, hogy a Tiszába dobta az a hóbortos a táskát. Kitellett tőle, — mondogatták.

Mások rázták a fejüket:

— Dehogy is dobta. Nem is volt már neki semmije. Csak ő maga fundálta ki az egészet, hogy bosszantsa a hitelezőit.

Lassan-lassan legenda lett a tízezerforintos táskából. Az évek röpültek. A hóbortos Tahi megvénült a vármegye csodabogarai között, de vele vénültek az emberek is. Itt-ott az unatkozó öregek este a tűz körül, míg megigazították a pipájuk hamvát, fölsóhajtottak:

— Tahi tízezer forintját volna jó megtalálni. Bizonyos, hogy elveszítette az a hóbortos valahol az úton.

— Igaz, igaz. Maholnap már a régi bankókat is kivonják a forgalomból. Akkor aztán vége a bankók értékének, — fűzték hozzá mások.

Az esztendők pedig ezenközben repültek, mint a fecskemadarak. Hopp, hopp, — mondja az idő — és lábán a mérföldjáró csizmával akkorákat lép, mint a mesék óriásai. Hiába főnek az emberi elmék a gyorsaság kifundálásában, — az idő gyorsabb marad a legsebesebb vonatnál is. Vagy csak a mi emlékezésünk olyan káprázó, hogy a régen megtörtént dolgokat olyanoknak látjuk, mintha tegnap történtek volna? Vajjon tíz esztendő csakugyan annyi-e a multban, mint egy nap? Még kevesebb. Mert a mult akármilyen messzire is legyen tőlünk, mégis egy pillanat alatt előjön hívásunkra.

Az írnoki szobában is múlt az idő és nyomait épp úgy otthagyta, mint máshol. A fejek, amelyek a diósgyőri árkusok fölé hajoltak, megfehéredtek. A hóbortos Tahi, aki húsz esztendeig háttal ült az

írnoki asztalnál Csorba Gábornak (valami ártatlan összeszólalkozás volt közöttük), egyszer megfordult és csodálkozva kiáltott föl:

— Ejnye, tán bemeszelték a fejed, Gábor?

Csorba, — a híres Csorba fia, — ijedten fordult meg a rég nem hallott hangra:

— De a tiédet is, pajtás! — mormogta és az ákombákomot tovább folytatta a papiroson.

A hóbortos Tahi akkor fölállott és a Csorba Gábor vállára tette a kezét.

— Béküljünk ki, Gábor. Elég régen vagyunk már haragban.

A fejek csodálkozva emelkedtek föl az asztaloknál. A „csodabogarak" mormogva ütögették a tollszárakat az asztalok széléhez és fölálltak, mintha valami ünnepélyes alkalom következnék.

— Béküljetek ki, — hangzott innen is, onnan is pár fáradt hang.

Csorba makacsul rázta a fejét egy darabig. Aztán elérzékenyülve nyújtotta a kezét.

— Öreg emberek vagyunk már mind a ketten, — dadogta. — Bolondság volna haragudni.

— Már csak azért is, — folytatta a hóbortos Tahi, — mert most már sokáig nem igen látjuk egymást. Itt hagyom a hivatalt.

A szürke fejek mormogva hanyatlottak le a diósgyőri árkusok fölé és sercegni kezdtek a kalamusok. Bolondságot beszélsz ismét Tahi, — gondolták. Azt bizony nem érdemes hallgatni. Hisz mindennap mondják, hogy itthagyják a hivatalt.

Az írnoki szobának ez a lukszusa. A szegény emberek azzal kérkednek, amijük nincs: a szabadsággal, függetlenséggel. Pláne, amióta a tréfacsináló Szalontai alispán lehunyta szemét, azóta még a hóbortos Tahi bolondságain se nevet már senki. Dolgozni kell az írnoki szobának, mint a többinek. A vármegye is elzüllött . . .

De a hóbortos Tahi mégis igazat mondott. Már vagy harmadnap nem jött be az írnoki szobába. De elmulott egy hét is, hogy látták volna.

— Talán beteg az a bolondos? — kérdezgették az írnoki szobában.

Némelyek elmentek a város végére abba a kis házba, ahol Tahi lakott. Ott senki se tudott róla. Eltűnt búcsú nélkül.

Hová lett a hóbortos Tahi? Nemsokára kiderült minden. Tahi elment fölvenni azt a tízezer forintot, amely kamataival csaknem megháromszorosodott egy bécsi bank kezelésében. Ott volt a tízezer forint és Tahi húsz esztendeig nem vette föl még a kamatait sem. Odavitte a sárga táskában a vagyona maradványát és hallgatott róla húsz évig. Mikor visszajött a sok pénzzel, kis birtokot vásárolt a város határában és szorgalmasan gazdálkodott.

Föléledt a legenda újra és az öreg emberek, akik mindenre emlékeznek, ismét elmesélték a hóbortos Tahi dolgát. És a mese végén azt mondták:

— Nem is volt olyan hóbortos a Tahi. Inkább ravasz volt, mint a kígyó . . . Hogy annyi ideig tudott szegény lenni, mikor gazdag volt.

Tahit gyakran láttam magam is két lovacskán és a hozzávaló homokfutón. Vígan hajtott és szorgalmasan szántott és vetett a birtokocskáján. Húsz esztendeig vezekelt fiatal kora bolondságaiért, elvert vagyonáért és a gondatlan, csöndes öregségért. Azért rakott annyi tintacseppet az azilum padlójára. De azért, tán éppen ezért továbbra is hóbortos Tahi maradt a neve.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Egy sikkasztás története.

Lakott valamikor Kállóban, — amely hely különben híres volt mulatós, víg menyecskéiről, lányairól, — egy kacagó asszony, bizonyos Kalász Anna. Nem is csuda, hogy Kállóban víg asszonyok voltak, hisz a vármegye urai ott tanyáztak és például a híres Zathureczky Móric 1830-tól 1841-ig huzatta az Arany Medvében ugyanazt az egy nótát egy huzamban, hogy: az én nevem tüzes szegfü, liliom... A porban játszó gyermekek már emberesedni kezdtek, öreg emberek elmentek a szilvák alá, még némelyik menyecske arcán is meglátszott már a tegnap; a Móric bácsi szemenszedett cigánylegényei még mindig ugyanazt a nótát muzsikálták. Biasini úr gyorskocsija Pestről jövet begördült az Arany Medve döngő kapualjába és Zathureczky mulatott a gyorskocsi utasaival. Mikor Brassóból jött vissza a delizsánc, a pirosarcu Móric úr ott leste már a fogadó előtt az érkező utasokat: mert a közelfekvő három vármegyében nem volt már ember, aki Zathureczky Móriccal le mert volna ülni mulatni.

A cigánynak, annak ott kellett lenni, mert havi gázsit húzott. A Medvéből elszökdöstek a falusi urak Zathureczky miatt, új korcsma támadt a város végén; végre mikor a brassói posztókereskedők se mertek beszállni a Medvébe, a híres mulató bánatában meghalt. Nem is maradt egyéb utána, mint egy fiú, meg egy bunda. A fiút valahol intézetben nevelték, a bundát pedig a vármegye vette gondjaiba, miután az öreg így végrendelkezett. Az idő pedig, — amelynek porrétege alól a mult századbeli furcsa urat most kiástam, — mult, éppen úgy, mint most mulik. Lehet, hogy lehet, hogy Kalász Anna, aki a roskadozó vén Kállót még egyszer éppen olyan híressé tette mint hajdan Zathureczky, a fura úr idejében még ártatlan pillangó volt valahol ott, ahol még a felhők sem járnak, de ha éppen akkor kezdte volna nyújtogatni gömbölyü lábacskáit, az sem volna nagy baj. A végzet, amely az íróknak a legjobb cimborája, úgy intézkedett, hogy a szép asszony éppen azon régi korhely következtében lészen híressé.

De menjünk sorjában. Az öreg korhely, mulató kompánia hiányában elment az Arany Medvéből oda, ahonnan nem szökhetnek el mellőle a cimborák. Az emberek megcsóválták a fejüket: „hát még Zathureczky is meghalt? csodálkoztak. Persze, persze, hisz sohasem volt semmi baja, különben nem mulatott volna mindig. Furcsa végrendelete, amely csupán a bundája felől intézkedett, sem keltett valami különös föltünést a megyén.

— Nem volt már esze az öregnek! — mondta

Kállay Emánuel, az alispán, — különben többre tartotta volna a tabi birtokát, mint a bundáját.

Igaz, hogy az a bunda sem volt valami közönséges bunda. A szabásáról azt lehetett volna következtetni, hogy Debrecenben varrták, csakhogy selyemmel volt kihányva és vadmacskabőr volt a bélése. Az öreg Zathureczky az utolsó esztendőkben télen-nyáron viselte. Bélly Barna, akit a megmaradott kis Zathureczky-csemete vagyongondozójává nevezett ki a vármegye, tréfásan vállára kanyarította a bundát.

— No, most már nem csudálom, hogy olyan sokáig bírta az öreg, — mondta. — Olyan könnyü ez a bunda, mint a hab és finom, mint az asszony-haj.

Némelyek emlékeztek is mindjárt, hogy az öreg néha részegségében úgy ölelgette a bundáját, mint valami szép menyecskét. Hát persze, hogy azt hitte, hogy asszonyt ölel. Valami régi asszonyt, ki a szívéhez volt nőve.

De hát mégis csak bunda volt az. Fölakasztották az alispán szobájában egy szögre, Bélly Barna pedig elindult összeszedni az öreg hátrahagyott javait. Szedegette is volna szegény, ha lett volna mit. De nem volt semmi. Nem maradt az elhalt Zathureczky Móric után egy talpalatnyi föld, de még egy mentegomb sem. Hová lett temérdek vagyona? A szkeptikus világ — akkor is volt olyan, — nevetve rázta fejét:

— Körmönfont ember ez a Bélly Barna, — mondogatták. — Persze, hogy nem vezetett száma-

dást a vén tékozló, de hogy ilyen vakmerő legyen Bélly uram, azt még sem hittük?

Van azonban a világnak olyan fele is, amely hisz az emberi becsületességben, tisztességben. Utóvégre Bélly Barna, a vármegye pénztárosa olyan ember volt, inkább a kezét hagyta volna levágatni, mintsem idegen vagyonhoz nyúljon. De hát mégis csak, mégis: mindent eltékozolt volna valóban az öreg?

Bélly uram röstelte legjobban a dolgot.

— Bátyám, — mondta az alispánnak, — én elszököm ebből az országból. Itt senki sem mer többé rám bízni egy pipa dohányt sem.

Kállay Emánuel csóválta nagy fejét:

— Érthetetlen . . . De hát a bundára csak kell valakinek vigyáznia. Annak a kedvéért maradj, öcsém.

Néha ilyen apró okok döntenek nagy dolgok folyásában. A becsületes Bélly uram maradt, — talán egyébként is maradt volna, — hogy a bundára vigyázzon.

Az a bunda pedig valami csodatevő bunda volt. Boszorkányok éjszakáján talán megfejte Bélly uram, mint az aranyszőrü tehénkét: a messze idegenben növekedő Zathureczky-fiúnak semmiben sem volt hiányossága, amíg embernyi emberré lett. Bőségesen küldte neki Bélly uram a pénzt, nem fukarkodott, nem krajcároskodott. Nyaranta uriházánál tartotta a fiút és még hátaslovat is vett neki. Némelyik öreg ember, aki szeretett emlékezni elmult dolgokra, gúnyolódva jegyezte meg:

— Furdalja pénztáros uramat a lelkiösméret.

Egyszer, mikor a fiú végtére hazakerült valami külföldi egyetemről, Bélly Barna, a becsületességben megőszült megyei pénztáros, agyonlőtte magát szőlejében. Búcsúzó írást hagyott maga után, amelyben szánva-bánva vallotta be vétkét, hogy apránkint tízezer forintot csent el a megyei pénztárból. Kellett a Zathureczky-fiú nevelésére, miután a saját vagyonát már mind elvitte a végzetes gyámkodás . . .

Az olvasó nevetve csóválja meg a fejét:

— Furcsa, hogy ilyen emberek is voltak! Talán még sem egészen a fiú nevelésére kellett a tízezer pengő. Bélly uram talán kártyázott vagy asszony után koptatta csizmáját?

Ki tudná? A vármegye ifjú, új szolgabírája: Zathureczky György, egy sötét árnyékkal a feje fölött kezdte meg hivataloskodását a vén megyeházán. Lehet, hogy víg, mulatságkedvelő ifjú volt annakelőtte! Tán még a lányok is szerették dióbarna szemének pillantását és mélabús hangját. Midőn mi megismerkedtünk vele, szomoru, magába zárkózott, bús fiatalember volt, ki a hivatalán kívül semmivel sem törődött. Korán kopaszodott és lehajtott fővel bandukolt az utcán. A kerítések mögül a kandi asszonyfejek utána néztek:

— No ez sem viszi soká! — mondogatták.

Mert a csizmaszár is reszketett a lábán.

*

Mindent el szokás felejteni. Különösen az asszonyok nagy mesterek abban, hogyan tudjanak

felejtetni a férfiakkal. A bormámor csak rövid ideig tart, a dinom-dánomra is ráhajnalodik, de egy szép asszonynak mosolya, bája, kedvessége mindörökké tartó. Legalább azon örökkévalóságban, ahogy mi az időt számítani szoktuk.

Ahol a vármegyeháza jegenyefasora végződött, állott egy tágas, régimódi úriház. Egykor a híres Kalász Zsigmond alispán lakott benne, aki kövérsége miatt még az ambitusról sem szeretett elmozdulni. Alacsony kerítés választotta el a házat a megyeház udvarától. Kalász alispán úr a háza tornácáról egész kényelmesen dirigálhatta a vármegyét. A várnagy a kerítésen át köszönt neki jóreggelt, az esküdtek, jegyzők onnan referáltak, még a rabokat is az ambitusról hallgatta ki. A kényelmes alispán elment az örök kényelembe, de a kerítést elfelejtették magasabbra húzni. Minek is? Egy szép asszony üldögélt ott a vadszőlőlevelek mögött: Kalász Anna.

Asszony? A régebbi időben sem voltak az emberek túlságosan kiváncsiak a szép asszonyok házasságlevele iránt. Elég az hozzá, hogy asszony volt Kalász Anna valahol a felső vidéken, de tán, mert a hegyeket nem tudta megszokni, vagy mert nagyon vágyott hallgatni azoknak a jegenyenyáraknak locsogó beszédét, amelyek ott húzódtak el a megyeház előtt, apja halála után egyszer beköltözött a régi házba és fehér ruhában a tornácon üldögélt.

Milyen szép volt. Mindig nevetek, ha azt hallom, hogy élő szép nőket más régi szép nőkhöz hasonlítanak. Két egyforma szép nő nincs a világon. Hiszen az egész női szépség azoknak az apró göd-

röcskéknek, láthatatlan vonalacskáknak a furcsa elrendezésében áll, amelyek véletlenül úgy helyezkednek el az arcon, ahogy nekünk tetszik. Az ajak pirossága, a szem tüzessége, a haj tincsecskéinek hullámos hajlása érdekes jelenségek a költők verseiben. Kállón amúgy parasztosan mondogatták csak Kalász Annára, hogy fehérhúsu, vérbélü menyecske, akinek kacagására a gerlepár mindig búgni kezd a a várnagy konyháján, mert valójában úgy kacagott, mint a vadgerle.

És mindig kacagott. Valami pajkos, szeleburdi kis ördögöt dobtak ki a pokolból a csínytevései miatt s az bújdosásában jobb helyet nem talált a Kalász Anna szoknyafodrainál. Ott megbújt és onnan nyelvét öltögette a többi ördögökre, kik mind ott leskelődtek az asszony sarka körül.

Mintha csak a tradició rendelné, Milotay Pál, a várnagy most is jóreggelt a szomszédba köszönt először, mint az öreg úr idejében. Aztán jöttek sorban a fiatal esküdtek, szolgabírák, jegyzők, mintha csak raportra mennének most is az öreg úrhoz. A vékony kerítésen át röpködtek a lángoló szavak, versköltemények és a fekete szilfa, a kerítés közepén, most is oly egykedvüen bólongatott sötét lombjaival, mint azelőtt, mikor száraz, hivatalos jelentéseket hallgatott. Délfelé még maga a bozontos fejü, mély-ember, Kállay Emánuel is a kerítés felé pengette sarkantyús lábait (mintha csak véletlenül tenné) és dörgő hangjára dehogy ismert volna rá a vármegye, midőn átfuvolázott:

— Mit álmodott, kedves asszonyhugom?

Csak az a kis ördög ne lett volna, amely még ennek a nagytekintélyü úrnak az udvarlására sem csinált egyebet, mint szeleburdi módra kacagott.

De még délutánra sem aludt el a csúfolkodó, midőn a kackiás vértestisztek ugrattak át terhes szekereket a Kalász Anna ablakai alatt. Ilondai, az asszonygyűlölő, a világot megvető, gőgös Ilondai Gyuri birtokos vitte az első kosarat, utána a kopasz Ábrándi, az árvaszéki elnök következett. (Hiába, az öreg urak bolondulnak még mindig leghamarább!) A várnagy minden reggel átköszönt és Kalász Anna mindig megkérdezte:

— Hát az a szegény Zathureczky mit csinál?

Milotay Pál megpödörte a bajszát és kóhintett:

— Majd szólok neki.

De talán nem szólt, vagy mert hiába szólt, az emberkerülő, zordon szolgabíró sohasem tartotta érdemesnek, hogy csak egy pillantást is vessen a szomszéd házra.

Pedig akkor már nyoma sem volt rajta, hogy valamikor asszonykezek simogatták a fejét. A haja kihullott, arca megráncosodott. Járt-kelt egymagában a város szélein, mint aki valamit elvesztett és azt keresi. Tán harminc esztendős volt, de lehetett volna hatvan is. Éjjeljáró emberek néha beszélgetést hallottak ki az ablakából.

— Iszik egymagában, — mondták. — Nem is való az ilyen ember másra.

Egyszer — Kalász Anna nagyon megúnhatta a

várakozást, — a vármegyei huszár a sötét folyosón egy kis levelet csempészett a szolgabíró markába. Zathureczky megnézte. Az volt benne: „Jőjjön át ma estefelé. Az apjáról akarok beszélni. K. Anna.“

Zathureczkyt mintha villámütés érte volna. Az apjáról akarnak vele beszélni, akiről eddig mindig csak legendákat hallott? Mesés történeteket, amelyeknek a fele sem volt valóság. Az eldorbézolt nagy vagyon, a sikkasztó gyám, a bolondos öreg Zathureczky, mind zavarosan kóvályogtak fejében. Vajjon mit mondhat az az asszony, amit neki tudni kellene? Egész nap izgatottan leste az estét. A mogorva ember folyton a folyosókon őgyelgett és a huszárokat kérdezgette családi állapotaikról. Melyiknek hogy halt meg az apja, hogy temették? Az öreg korhely, akit soha sem látott életében, egyszerre kibontakozott előtte a multak ködéből. Mintha integetni látná elsuhanó árnyát a sötét megyei udvarról, midőn az est leereszkedett . . .

Bekopogtatott a szomszéd házba. Az asszony már várta. Kivágott bársonyruha volt rajta. Hej, nincsen olyan hó a havasok ormán, amely fehérebb volna a Kalász Anna vállánál. Gömbölyü keblének gyenge pihegésére a kiterített ember fölneszelne a ravatalról. De szemének tüzes pillantása is elég lett volna ahhoz, hogy minden más embert megbolondítson, csak Zathureczkyt nem.

— Mit tud az apámról? — kezdte szárazon.

Kalász Anna mosolygott:

— Én most olyant fogok önnek mondani, amit nem fog nekem elhinni. Az ön édesapja halála előtt

titkot bízott valakire, amely titok most az én birtokomban van. Akarja, hogy elmondjam?

Zathureczky kábultan szorította a homlokára a kezét:

— Titok? — mormogta. — Mindig csak titokról hallok, ha az apámat említik. Hová lett nagy vagyona, miért ölte magát mámorba? Kérem, ha tud valamit, szóljon.

Az asszony mosolygott lágyan:

— Ha én gazdag emberré tenném önt — egyszerre?

— Bolondság, — vágott közbe hevesen a szolgabíró. — Minek mond ilyent? Gúnyolódik velem?

— Megvan még az a bunda, az ön apai öröksége? — kérdezte az asszony és hirtelen előrehajolt.

— Megvan, — felelt Zathureczky. — Ott függ a szobámban a szögön. Télen vele takaródzom. De mit tartozik ez a dologra? Bizony elég rongyos állapotban van már szegény. De hát az apámé volt.

Kalász Anna merőn nézett a férfira:

— Az a bunda, — szólt halk, kimért hangon, — az ön gazdagsága. Abba varrta atyja az értékpapírokat, amelyeket az ön számára akart megőrizni.

Zathureczky halálsápadtan ugrott föl:

— Honnan tudja ön ezt?

— Az apámtól, az ön atyja jóbarátjától.

Zathureczky hosszu lépésekkel járt föl-alá a szobában. A két kezét a homlokára szorította és motyogott:

— A bunda... Kincsek a bundában...

Az asszony megragadta a karját:

— Jőjjön, menjünk. Győződjünk meg, vajjon igazat mondtam-e?

Zathureczky ijedten hadonászott karjaival:

— Ön is akar meggyőződni? — kérdezte aggodalmasan, gyanakodva. — Majd csak én magam...

Az asszony ajkába harapott:

— Kérem, Zathureczky, — szólt ideges nevetéssel. — Ön mégis furcsán viselkedik. Érthetetlenül.

— Majd megnézem azt a bundát, — rebegte a szolgabíró.

Esztelen iramodással futott az ajtónak. Kalász Anna kendőt kanyarított a nyakába és az utca közepéig utána futott:

— Zathureczky . . . Az Istenért, mit csinál? — kiáltott dühös haraggal.

A sötét utcán lépések közeledtek. Az asszony visszaosont a házba. Ott kétségbeesett zokogással vetette magát a kanapéra. De csak egy pillanatig tartott a sírása. Nyomban elnevette magát :

— Megbolondult szegény, de majd észretér, — mormogta és egész éjjel leste a kopogó lépéseket az ablak alatt.

*

Zathureczky szolgabírót pedig attól a naptól fogva nem látta senki Kállóban. Fuvarosok, útonjáró emberek beszélték, hogy látták az országutakon bolyongani egy bundával a hátán. Kalapját elveszí-

tette valahol, csizmája leszakadt lábáról. Ment, mint aki eszét veszítette. A bunda vitte őt.

Kalász Anna egy heti várakozás után elmondta az alispánnak a Zathureczky-titkot és az eltűnt szolgabírót kerestette a vármegye mindenfelé. Eleinte még látták itt-ott. Később teljesen nyomaveszett. Lehet azonban, hogy ez is csak a legendában van így.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Az ágyúgolyó.

Az utolsó „nemesi fölkelés“ történetét csupán már a levéltáras ládák őrzik, — élő ember nem emlékszik rá. A bölcsek szerint száz esztendő — éppen száz esztendeje az utolsó nemesi fölkelésnek, — annyi az idő végtelenjében, mint egy porszem a sivatag homokjában. Igy beszélnek a bölcsek, de mi már inkább csak tudatlan gyarlók szeretünk lenni az időszámításban: az órákat, — a letünteket — a lepörgött napokat és ó, a gyorsan muló éveket számontartjuk és dehogy engednénk el egyet is belőlük. Hogyne volna hát nagy idő száz esztendő! Vajjon hányan érjük meg a nagy időt, hogy nevünk mellé C betűt írhassunk, mint az öreg Bodó Sámuel az én gyerekkoromban. (Erre a C betűre büszke volt az egész familia, pedig a rossz nyelvek szerint kilencven esztendős se volt még az öreg. De hát az öreg emberekből se költözött ki még végleg valamennyi ördög, a hiúság ördöge ott lapul az ő csizmaszárukban is. Később, mikor a kis Bodókból nagy Bodók lettek, a százesztendőt jelentő C-t ők

is a nevükhöz ragasztották, mint valami nemesi prédikátumot, persze előre.) Még a százesztendős ember is ritka már, mint a fehér holló. Mondják, hogy azelőtt több volt az öreg ember, mint manapság. De hát azelőtt minden másképpen volt. No, azért akkor se volt éppen minden familiában Matuzsálem, hiába volt másféle világ. S így nem csuda, ha az inzurrekcióról élő embertől már nem hallhatunk. Régen a föld alatt pihennek örök nyoszolyájukban azok, akik beszélhetnének róla. „Hogy is volt csak? . . .“ hallom gyerekkoromban az öreg Bodó Sámuelt, miközben bajuszát megnyálazta. De már akkor ő se emlékezett egyébre, mint a vasderes lovára, amit hívtak Cifrának. Félig legenda, félig való ez az egész nemesi fölkelés, amilyen legenda lesz egyszer a szabadságharcból. Ma még itt járnak köztünk a kemény öregek és hőstetteiket emlegetik, de majd egyszer ők is elhagynak bennünket, mert hisz mégis csak legjobb odalenn a puha homokban, — s akkor a mi fiaink, unokáink mosolyogva csóválják majd a fejüket a „legendákon“, amelyeket mi igazabbnak hiszünk a bibliánál. A „nemesi fölkelés“ se volt ám olyan tréfás operett, ahogy mi száz esztendő ködén át látjuk. Az idő, e nagy dekorátor, eltakarta ugyan szürke szőnyegével az apró, színes foltocskákat. Jó szerencse, hogy a szürke szőnyeg alól itt-ott kibukkan egy-egy szögecske, vagy meghasad imitt-amott a kárpit és alóla ismeretlen képek bukkannak ki, mint mikor régi épületek falán a vakolat alatt olykor fölfedezzük régi művészek freskóit. És ezek a föl-

fedezett freskók a nemesi fölkelésből azt jelentik, hogy tulajdonképpen mégse volt az olyan anekdotás-háború, mint táblabíró-őseink hirdették. Persze, ők még ismerték a vitéz fölkelőket és tudták róluk, hogy otthon ki milyen, micsodás. A vértszomjazó oroszlánok gyakran félve lapulnak meg otthon az udvarházban. És a rozsdás kardok se valának mind Damaskus aranyából verve. Némelyikkel bizony malacot szúrtak le karácsony havában; a híres Dömöczky pisztolyait csak a fegyverkovács tudta elsütni . . . No de hát mindegy. Táblabíróapáink évtizedeken át élcelődtek a nemesi fölkelésen és a két magyar hazában minden rozsdás kardhoz egész anekdota-kör fűződött. De azért mégis csak ott voltak az inzurgensek Győr alatt és bizony nem rajtuk múlott, hogy Napoleon gránátosaival meg nem ízleltették a magyar vasat. Csakhogy nem jöttek azok a huncut gránátosok . . . Mintha bizony az inzurgensek tehetnének erről! A francia császár elhordta irháját Szent István országának határairól és erre vége lett a víg, muzsikás, tivornyás tábori életnek. Hazament mindenki. Utóvégre az asszonyok se maradhatnak évszámra egyedül otthon. Hisz Hevesből már a táborozás első hónapjában Győrbe jött egy szekérderék menyecske az ura után. Félő volt, hogy az ország többi vármegyéi is követni fogják a hevesi asszonyok példáját. Akkor pedig bakfittyet ér az egész inzurrekció. Hogy verekedne már az ember jóízüen, ha odahaza, a szállásán, asszonyi pörlekedés közben hányta magára fegyvereit! Az őrállás se házas-

embernek való foglalkozás. A táborból idehajtja a szél a víg muzsikahangokat. A toponári zsidókat — híres muzsikusok voltak — a dunántuli urak magukkal hozták. Pörgették a menyecskéket, mint az orsót, pörgették mindennap. Persze Bodó Sámuelnek akkor még eszeágában se volt C betűt kanyarítani a neve mellé.

Bodó Sámuel abban az időben — még a vármegyei levéltár is tud róla — Szabolcs, Szatmár, Zemplén és Bihar leglustább embere volt.

A lustaság is olyan dolog, hogy csak addig jó, amíg az ember maga tud róla. A lustaság olyan az ember mellett, mint a jóbarát: soha el nem hagyja, búban, bajban, még az örömben is mellette van. Az igazi lusta ember búsulni se tud, örülni se tud; se nem jó, se nem rossz; ha gazdag, se gazdag, ha szegény, se szegény; baja senkivel nincs, még önmagával se. A lusta ember semmi más, csak lusta. Mindenféle szenvedély megtűr maga mellett még egy másik szenvedélyt, mint a nagy kutya megtűri a háznál az ölebet. Csak a lustaság mellett nem marad semmi. A lustaság nem is szenvedély: az maga már az ember.

Haj, a lustaságra emlékezve, fölsóhajthatunk: annak is vége van már, mint sok mindenféle magyar ősiségnek. A régi krónikák búvói tán azt mondhatnák, hogy a harcias vitézség a mi ősi hagyatékunk. Van benne valami: sokat verekedtünk. Mások tán a szónoklás mellett törnek lándzsát. Hisz ha nem verekedtünk, akkor szónokoltunk. De hát nem mindig járt jó idő a szónokokra és a harcosokra: mit

csináltunk akkor? Évszázadokon át semmit. A történelem könyvében csupán a régi királyok cselekedetei vannak följegyezve. Ám a régi királyok idejében voltak közemberek, akikről mitse olvasunk az egykori följegyzésekben. Az új idők történetírója a tiszti címtárból megírhatja a mai generáció históriáját: a nemzet hivatalt vállalt. Hivatalnok minden ember. De hajdanta nem voltak hivatalok. Az ember joggal tűnődhetik tehát azon, hogy mit csináltak a mai hivatalnokok ősapjai? A felelet egyszerü rá: semmit. A lustaság, a semmittevés sok száz esztendőkön át házi istensége volt minden magyar familiának. Megóvta sok mindentől: elsatnyulástól, elzülléstől, tönkremenéstől. A nagy csöndben, amely évszázadokon át jótékony felhő gyanánt borult rá Mária országára: a nemzet megtartotta erejét, a faj nem forgácsolódott széjjel és az anyák erős, szívós magyaroknak adtak életet. Hát a lustaság se volt olyan nagyon ártalmára a nemzetnek.

Persze, a régi lustálkodó világnak immár vége van. Mátyás királyról a mindent nagyító vagy kicsinyítő hagyomány csak három legendás lustát említ (volt pedig ott több!), manapság talán már egy sincsen. A lusták úgy elmultak, mint a többi magyar virtusok. A kardot már rég letettük, csak szóval győzzük, — tán mert az a legkönnyebb.

A Bodó Sámuel idejében még minden határban akadt elég lusta. (A kalapos király passziv rezisztenciáját az öregek nem felejtették még el. Az volt a nekünk való forradalom! Senki se ment belé tönkre. Kár volt Józsefnek meghalni. Még sokáig győztük

volna szusszal.) Nem volt az akármilyen kis dolog, négy vármegyének leglustább emberének lenni. Annak a négy vármegyének volt táblabírája Bodó Sámuel.

A lustaságot tehát négy vármegyében viselte, bár csak Nagy-Kállón iktatták felőle jegyzőkönyvbe a lustaságot. Még pedig azért, mert egyszer megyei gyűlésben, hogy, hogy nem, kigyulladt a tekintetes úr szép, aranygombos mentéje. Lehet az is, hogy valami pajkos kancellista dobott parazsat a tekintetes úr mentéjére. A mente finom szőrén lassan harapódzott tovább a tűz. Tán egy kézlegyintéssel el lehetett volna oltani a tüzet, de nem volt, aki a kezét legyintse. A tekintetes úr csendesen húzódott meg az égő mentében, — kemény téli idő járt odakünn, a szomszédjai pedig kíváncsian nézték, mikor mozdul már meg a híres lusta ember.

A mente pedig ezenközben égett szép csöndesen a tekintetes úron. Egyszerre fölcsapott a láng a gallér prémes részéből és akkor tüzet fogott a szomszéd Rekty Balázs tekintetes úr farkasbőrbundája is. Bodó Sámuel még akkor sem mozdította meg a szemhéját. Pedig tán már a nyakát is csiklandozta a láng.

Horváth Ákos gróf, — híres ünnepélyes ember volt, — erre már kijött a sodrából a főispáni széken. Bár magyarul még a hajdujával sem kellett diskurálni, ennek a mennyei lustaságnak a láttára elveszítette a flegmáját:

— Ég a bundája, Bodó tekintetes uram! — kiáltott rá.

— Maradjunk a tanácskozásnál! — recsegett vissza Bodó Sámuel ékes deáknyelven.

A szomszédok akkorára fölugráltak, életveszedelemben forgott ott mindenki, az elősiető hajduk pedig egy veder vízzel leöntötték a tekintetes urat. Bodó Sámuel ekkor ugrott föl először életében:

— Injuria! — dörögte az asztalra csapva. — A vármegye cselédei inzultálják a tanácskozó táblabírót. Kérem jegyzőkönyvbe venni.

No, be is vették a jegyzőkönyvbe. De nem sok köszönete volt benne Bodó uramnak.

Mondják, hogy akkor már deresfejü, deresszakállu ember volt Bodó Sámuel, amikor a lustaság pálmáját elnyerte, — de ne tekintsünk a deres, kerek tatárfőre, ilyen volt ő fiatal korában is, amikor még nem volt több nemes vármegyék táblabírája, hanem csak a bisztrai nemesi birtoknak ura és birtokosa.

A mult század elején a telekkönyvi viszonyok még igen zavarosak voltak hazánkban. Volt valahol egy országos nagy telekkönyv Budán, amely könyvbe állítólag az összes magyar birtokok és birtokosok be voltak jegyezve. De én azt hiszem, hogy ez a nagy könyv éppen olyan legenda, mint sok minden a mult századból. Ha volt: volt, ha nem volt: az se baj. Az a sok apró nemesi birtok, amely abban az időben Magyarország térképét alkotta, ma már rég eltűnt. A víz nem nyelte el, mégis eltünt. Tűz föl nem égette, mégis nyoma veszett. Most jó volna az a nagy könyv, ha megvolna valahol: kié is volt a régi Magyarország? Bizonyosan nem

azoké, akiké most. Csakhogy még a gazdájuknak is nyoma veszett. A családi szájhagyományokra mit se lehet adni. A hagyomány szerint minden familia milliomos volt. Az én nagyapám is sokáig kereste Bibics Antónia millióit Aradvárosán, amit a jó asszony iskolákra, kolostorokra hagyott. De hová lettek a milliók? Hová lettek az iskolák? Azt már a legöregebb levéltárosok sem tudják tán. Így veszett el az egész régi Magyarország. A fiskálisok abból éltek, hogy megkeressék. Keresték is: némelyik ötven esztendeig, — aztán örökbe hagyta a pört a fiának, vagy a kancellistájának. Némely pörből megélt két generáció.

Azért ne keressük ma már a bisztrai nemesi birtokot sem. Eltűnt annak még a nyoma is. A szájhagyomány szerint csupán egy volt nagyobb azon a vidéken, a váradi püspöké. No, meg a Serény Gaál N. Frigyesé is. (Az apja Nagy Frigyes ellen háborúzott, azért keresztelte el a fiát a porosz császárról.) De már mondtam, hogy a szájhagyományokra mit se adjunk. Lehet, hogy a bisztrai nemesi birtok éppen akkora volt, mint a váradi püspökség; de az is meglehet, hogy csak amolyan apró nemesi jószág volt, amilyen minden falu határában akadt. Nagy, sárga, bolthajtásos tornácu házzal, tágas udvarral és lustán kapargáló tyúkokkal. Hja, akkoriban csak ilyen volt Magyarországon. De kell-e palotában születni azért, hogy kitünő hazafi legyen az emberből? Itt született Bodó Sámuel is és innen kísérték örök nyugodalomra a régi Bodókat. Egy lapos domb volt a falu alatt. A fantázia szerint honfoglaló magyarok

voltak benne eltemetve. Ide temették a Bodókat, — az atyafiakhoz, mint a Bodók büszkén mondogatták. Tehát volt alkalmas temetőjük is a Bodóknak! Vajjon minek mozdultak volna el erről a tájról? Az ilyen komposszesszorátusban száz esztendeig lehet éldegélni: a tyúkok tojnak, a barmok fölnőnek, a föld minden esztendőben meghozza a gyümölcseit. Vajjon van-e szebb élet a régi magyar életnél?

Még felesége is volt Bodó Sámuelnek. Milyen felesége? Olyan, mint abban az időben minden embernek volt. Jó, dolgos, kezes: Gaál Teréz volt a leánykori neve. De még a Bodó kedvéért azt is elfeledte és szívesen vallotta, hogy a Bodók az első emberek Magyarországon, bár a férje ezzel nem sokat törődött. Teréz azonban otthon mindennap azt hallotta az apjától (a híres háborúzótól), hogy a Gaálok a legelső emberek ebben az országban. Teréz másképpen nem szerethette az urát, mintha a Bodókat vallja az ország első embereinek. (Hej, hogy csikorgatta fogát az a csontkoponya ott öt lábnyi mélységben, ha ugyan hallotta a Teréz dicsekvését.)

No de mindegy. Ma már aligha lehetne eldönteni, kik voltak az elsőbb emberek: a Bodók-e, vagy a Gaálok. Ha a külső pompát vesszük figyelembe, Gaál Nagy Frigyes különb ember volt Bodó Sámuelnél, mert ő vadonatúj fegyverzetet vásárolt, mikor elkövetkezett az ideje a nemesi fölkelésnek. Egy budai fegyverkovács verte remekbe a kardját, a pisztolyai pedig akkorákat durrantak, hogy tán még Bisztrán is meghallotta Bodó Sámuel. A Bodó

fegyvereit se az útszélen találták. Mindenki tudhatta a vármegyében, hogy a karddal, amelyet Bodó Sámuel a derekára köt, valamikor török koponyákat vagdostak le a régi Bodók. Igaz, hogy a háborúk elmultával disznóöléshez használták a becses acélt. De hát a disznót is le kellett valamivel szúrni!

*

Tehát jön a frankus . . .

Kállóban gyülekeztek a nemes urak. Ha azt mondanám, hogy a világ fönnállása óta olyan szép sereg még nem volt, mint a szabolcsi inzurgensek serege: éppen annyit mondanék, mintha semmit se mondanék.

Ott volt a vármegye minden épkézláb nemese. Hej, hogy csörögtek a fegyverek! Délelőttönkint vágtató lovasok vertek szikrát a kövekből, a vén megyeház ablakaiból pedig csodálkozó asszonyszemek ragyogtak le a térre, ahol a fölkelő nemesek jártak-keltek. Némelyik még az öregapja fegyvereit is elhozta. Úgy zörgött rajtuk a sok ócskavas, mint a skót-legendákban a kísértetek lánca. Pengtek a sarkantyuk, amire az asszonyszemek mindjárt jobban ragyogtak. A jó ég tudná, hogy micsoda az összefüggés az asszonyszemek ragyogása és a sarkantyúk pengése között! Esténkint a nagyfogadóban húzta a cigány, a nemes urak pedig járták a toborzót, amely tánc vitéz emberhez való.

De hát ennek a szép életnek is vége lett egyszer. A vármegyéből már összegyült mindenki, akiben szív és lélek volt: indulni kellett a frankus

ellen. Még egy hosszu éjszaka, meg még egy utolsó tánc: reggel lóra kaptak a fölkelők és táncoló paripáikat kifelé irányították a városból. Az asszonyszemek még jobban ragyogtak és az öreg toronyban kongott egy vén harang. Mentek a nemesek: vajjon hány tér vissza a hadjáratból? Kongott-kongott a harang és a fölszálló por elfödte a csapatot.

Egyszerre roppant üres, nagyon csöndes lett a város. A jókedvü, zajgó inzurgensek elvitték még azoknak is a kedvét, akik otthon maradtak. Bezzeg nem pengett most sarkantyú az ablakok alatt és csak a csendbiztos nyargalt végig a piacon kesely lován.

De nyomakszik ám valaki fekete paripán Bátor felől a sárga úton. Vajjon ki lehet az elkésett vitéz? A megyeház ablakából az asszonyszemek ragyogva tapadnak a közeledőre. Már látszik kunkorgós fekete bajusza, darutollas süvege: szorítja a lovat, de hiába szorítja. A fekete kanca lassan poroszkálva hozza be terhét a piacra. Ki volna más az elkésett lovas, mint Bodó Sámuel, a lusta Bodó Sámuel...

Egy vén hajdu pipázott a vármegyeház kapujában. Azt megkérdi Bodó uram:

— Hol vannak a fölkelők, atyafi?

A hajdu kiveszi a pipát a szájából, hegyeset köppint és a távolba mutat:

— Ott mennek! . . .

Bodó Sámuel megint szorítja a lovat, megint csurog az izzadtság fekete üstökéről, nyomakszik előre, a többiek után.

A megyeház oldalában fölcsendül egy nevető asszonyhang:

— Sose éri őket utól, Bodó uram!

*

Persze, hogy nem érte utól. De hát bánta is azt Bodó uram. Ment-mendegélt mindenütt a csapat nyomában. Azt pedig könnyü volt tudni, merre jártak az inzurgensek. Ahol a cigánynak elgémberedett valamennyi ujja, ahol a hordóban csupán seprő maradt, ahol az asszonyok testét már föltörte a vállfűző a sok viselésben: az inzurgensek arra jártak. Végig a magyar hazán vonult a hős csapat és semmitől nem ijedt meg útközben.

Bodó Sámuel hallgatta a híreket az elmentekről és az üres asztalok mellett a fogát szívta:

— Kutya-kutyánszki, — kiáltott föl Szolnok táján. — Még a kakasokat is megették.

De szorította kancáját és nem sokat törődött a szidalmakkal, amelyeket úton-útfélen el kellett szenvednie.

— Az úr is a szabolcsi kompániából való? — kérdezte egy kátai komposszesszor.

— Oda én! — felelte nagy büszkén Bodónk.

— Akkor óvakodjon erre járni az úr, mert betörik az oldalát. Itt jártak a hősök, megettek, megittak mindent. Az asszonyokat elcsábították, a leányokat megkergették. Be ne menjen az úr a faluba.

Szegény Bodó Sámuel így bújdosott úttalanútakon a kompánia után.

— Oh, a gazemberek! — csikorgatta a fogát. — Valóságos tatárjárás az útjuk.

De minden szenvedésnek vége van egyszer. Egyszer föltünt a Duna a láthatáron. A pilisi hegyek szelid koszorúban ölelték át a tájat, hol Bodó Sámuel megpihent utoljára. Egy útszéli csárda volt a tanyája, útszéli korcsmáros a házigazdája. Pihent, pihent, — napokig pihent itt. Olykor szekeres emberek jöttek a csárdába, azok meséltek nagyokat a kecskelábu asztaloknál. A frankus mind megöldösi a magyarokat, nem marad azokból még hírmondó se, kik Győr alatt táborba szálltak. Majd meg azt hozták hírül, hogy nem bántja a frankus a magyart. Jó emberek azok, nem verekedni jöttek ide.

— Akkor nincs baj! — kiáltott föl Bodó Sámuel és visszadugta a kardját hüvelyébe.

A csárdában jó dolga volt Bodónknak. A csárdás, bizonyos becsületes Murok János, öreg ember volt, megette már kenyere javát: ő ugyan nem sokat törődött a hányi-veti inzurgenssel.

— Nálam holtanapjáig ellehet a nemzetes úr, — mondogatta, ha Bodó Sámuel már nagyon hánykódott, hogy így, amúgy, elindul maholnap ő is a frankus ellen.

De bizony nem indult el soha.

Ha táblabíró nagyapáink anekdotáinak hinni lehet, alig volt útszéli fogadó abban az időben hazánkban, hol egy-egy inzurgens meg ne húzta volna magát. Hazamenni röstelt, a frankussal verekedni nem volt kedve, — elbújdosott ott, ahol lehetett. De hát nagyapáink szerették a tréfát. Higyjük, hogy

csak Bodó Sámuel volt az egyetlen, aki táborba nem szállott, nem ám gyávaságból, csupán lustaságból. Egy nagy kemence volt a csárdában. Olyan nagy kemence, melyet, ha az országútra állítottak volna, az egész országútat befűtötte volna. E mellett a nagy kemence mellett töltötte Sámuel a telet, amely gyorsan beköszöntött.

Innen szálltak néha haza a gondolatai . . . Szálltak-szálltak, aztán erőtlenül lehanyatlottak. Bodó uram nagyokat horkolt a kemence oldalán.

Tavasz felé járt már az idő, midőn egyszer nagy zajgás verte föl az országútat. Bodó uram kipillantott az ablakon. Jöttek ám lovasok az úton: a szabolcsi inzurgens lovasok. Legelől mindjárt a híres Komoróczy Gyuri, aki a leghíresebb verekedő volt abban az időben. Csajkos, Kisignácz, Kállay Lőrinc a nyomában. Vígan lépkedtek a lovak, a vitézek pedig valami dalt énekeltek . . .

Mondják Bodó uramról, hogy már ebben az időben is oly lusta volt, hogy a legyet nem szívesen kergette el orráról, ám ekkor az egér fürgeségével menekedett föl a padlásra, hol elrejtezett a szénába. A padlásról hallgatta aztán a vitézek dalolását, kulacsok döngését az asztalon, nehéz sarkantyús lépések dobogását az ivó pallóján.

Tele voltak szóval, beszéddel a messziről jött vendégek. Egy-egy erősebb szó fölhatolt a padlásra.

— Kivertük a franciákat! — kiáltotta egy érces, klárinét-hang. — Vivát Komoróczy Gyuri!

A kulacsok fenekei döngtek az asztalon, a pa-

ripák nagyokat nyerítettek a korcsma udvarán. Egyszerre cimbalomszó pendült meg odalenn. Egy boglyas, vén cigány bújt elő a kenyérsütő kemencéből. Az verte a toborzót. Az inzurgensek táncra perdültek. Reszketett táncukba a csárda négy fala, a rikkantásukra pedig rikkantás felelt. Tartott a tánc, a dal, amíg estére kezdett hajolni az idő. Akkor megnyergelték a lovakat és tovább mentek. A tavaszi alkony ködében elveszett lassan alakjuk. Akkor lemászott Bodó Sámuel a padlásról.

— Nem addig van az! — dörmögte, — Bodó Sámuelt se a gólya költötte. Majd megmutatom én nektek, szájhősök, hogy mi az igazi vitézség.

Az öreg korcsmáros bólongatott deres nagy fejével Bodó uram dörmögésére és segített neki támasztani a kemencét, amelynek melege bizony elkelt még a hűvös tavaszi estén.

*

Történt, történt... Az inzurgensek mind haza értek. Egy se hiányzott közülük, csak Bodó uram. De hát ki törődött volna Bodó urammal most, amikor itt voltak a hősök, a frank-verő vitézek. Tele volt dicsőséggel, mámorral az egész vármegye. A nagyfogadóban húzta a cigány szakadásig. Az asszonyszemek jobban ragyogtak, mint valaha. És a sarkantyúk pengéséhez fogható hasonlattal a krónikás ólomkalamárisa nem rendelkezik. Hogy egy szegény asszony sirdogált valahol egymagában, a bisztrai udvarházban: ugyan ki törődnék most azzal? Zengett a dal az inzurgensek tiszteletére.

— Hát mit üzen Bonaparte? — kérdezgették az otthonmaradottak.

— Tiszteltetti az egész magyar nemzetet. Azt mondta, hogy olyan vitéz gyerekeket, amilyeneket erre mifelénk talált, még nem látott soha életében.

— No, hát akkor vivát Bonaparte! — feleltek rá és a cigány hurja szakadozott.

Ki törődött volna tehát Bodó Sámuellel! Bodó Sámuel? Olyan nevü ember is van a világon? Lehet, hogy ezelőtt volt, de hát régen volt az. Ma már nincs is meg.

Dehogyis nem volt meg.

Még el sem hangzott a dáridó utolsó nótája, még állt talán valahol egymagában a fehérasztal mellett a híres toasztozó Sári Emánuel, aki arról volt nevezetes, hogy ha elkezdett egyszer beszélni a fehérasztalnál, kibeszélte az egész éjszakát. Beszélt, beszélt, felköszöntötte a nagyapákat, dédapákat, meg még az ezután jövendő nemzedéket is. Hiába rángatták hátulról a dókáját, ő bizony le nem ült. Igy aztán úgy segítettek magukon, hogy kocintgattak derüre-borura, vivátoztak, énekeltek — hiába. Sári Emánuelt nem zavarta meg semmi. Ő beszélt virradatig. Mikor már elszökdösött mellőle mindenki, még akkor is beszélt. Egyedül maradt az asztalnál, a hangja akkor is recsegett még:

— Szállok az Urhoz! . . .

Tehát még álldogált magában valahol nemes Sári Emánuel és emelte poharát a hazatért inzurgensekre, mikor a város északi oldaláról egy fekete lovas nyomakodott be. Poros volt szakálla-bajusza,

mintha megőszült volna, a lova vén, a fegyvere rozsdás. Ki volt ez az elátkozott vitéz?

Senki más, mint Bodó Sámuel.

Szorította öreg kancáját, csörgött a fegyverzete, lekivánkozott a sarkanytyúja a csizmájáról: de jött, jött a megyeház felé. Hej, hogy nevettek az asszonyszemek arrafelé, amerre elhaladt! Be nevettek! Mintha bizony még sohase látták volna Bodó Sámuelt.

Bodó uram pedig ment föl egyenesen a vármegyeházára. Ott bekopogtatott a vicispánhoz. Hívták akkor a vicispánt Kállay Ferencnek.

— Itt volnék! — kezdte Bodó uram, megigazítva nyakában a mentekötőt. — Bonaparte Napoleon üdvözletét hozom a nemes vármegyének. Itt van ni! — Benyúlt a tarsolyába és egy irtó nagy ágyúgolyót vett ki s letette a vicispán asztalára.

Kállay Ferenc megrőkönyödve nézett Bodó uramra:

— Honnan hozta ezt, tekintetes úr?

— Nem a boltostól! — felelt foghegyről Bodó uram. — Onnan, ahol az ilyenféle golyóbis úgy hullott, mint a záporeső. Egyet elkaptam röptiben és a tarsolyomba dugtam. Hadd legyen itthon valami játékszerük a vicispán uram gyerekeinek.

Tyű, ez már nem volt tréfa dolog.

Az ágyúgolyó itt volt. Az ilyent nem lehet a kovácsnál csináltatni.

— A többiek nem hoztak ágyúgolyót, — dörmögte a vicispán.

— A többiek? Miféle többiek? — meresztette

a szemét Bodó uram. — Hát olyanok is voltak? Én senkivel se találkoztam a háborúban idevalókkal.

A vicispán fölszisszent:

— Csak nem akarja kétségbevonni Bodó uram a szabolcsiak vitézségét?

Bodó Sámuel lustán csóválta a fejét:

— Én nem hallottam róla. Grácia szegény fejemnek, de én nem emlékszem semmire.

Nagy híre futamodott a Bodó Sámuel ágyúgolyójának. Csodájára jártak a vármegyeházára.

— Honnan vehette? — tünődtek a kishitüek.

— Ez ugyan kivágta a rezet! — mondogatták azok, akik szeretik elhinni a csodálatos dolgokat.

De legjobban mérgelődtek a volt inzurgensek:

— Ott se volt Bodó Sámuel Győr alatt! — kiabálták. — A színét se láttuk.

No de már ezt senki se hitte el. Honnan hozta volna hát az ágyúgolyót? Az ilyesmit nem lehet csak úgy az úton találni. Nem bitang marha az.

Nőtt, nőtt az ágyúlyogó híre. Aki még nem látta, az többet tudott róla, mint aki látta.

— A korzikai neve van vésve az oldalára. Itt járt Bonaparte! Mint hajdanában Mátyás király írta föl a fadarabra. Mégis csak vitéz gyerek ez a Bodó. A többiek még egy rozsdás sarkantyút se tudtak hazahozni. Ő mindjárt egy ágyúgolyót hoz.

Szállt, szállt a hír Bonaparte ágyúgolyójáról. Bodó uramnak is fölment egyszerre az ázsiója. Ha kérdezték az ágyúgolyó felől, kicsinylőleg intett:

— Hagyjátok el. Ha tudtam volna, hogy ennyire

megörültök neki, hoztam volna egy egész szekérderékkal.

Az asszonyszemek pedig ragyogni kezdtek Bodó uramra. Akármerre nézett, mindenütt ragyogó szempárokat látott . . . Szerencséje, hogy olyan lusta ember volt: különben még nagyon elbízta volna magát. Igy azonban szépen megöregedett a dicsőség közepette.

Az ágyúgolyó pedig ma is ott van tán a megyei múzeumban, oldalán papirosszeleten a fölírás: Bonaparte ágyúgolyója a nemesi fölkelésből. Ajándékozta: ns. Bodó Sámuel.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A királynő főztje.

A vencsellei Pattyánszkyakról szól egy régi családi anekdota, amely apáról-fiúra száll, mint valami örökség.

A családi birtok fogy-fogy nemzedékek óta, mert a Pattyánszkyak következetesek voltak: szerezni egyik se tanult meg, mert már a nagyapjuknál elfelejtették ezt a mesterséget; az a nagy térkép, amely a kasznárlakban pipafüsttől barnultan lógott a falon és a Pattyánszky-birtokot ábrázolta valamely régi földmérő rajzolásában, lassan semmi egyéb se lesz, mint csupán csak családi legenda; de az is meglehet, hogy már a régi földmérő hízelkedve feszítette neki cirkalmát a pergamentnek, hisz a földesuraságoknak hajdanában mindenki hízelkedett. Annyi bizonyos, hogy annak a tizennyolc falunak jórészt már a neve sincs meg, amit a régi földmérő följegyzett. Lehet, hogy csak afféle képzeleti falvak voltak azok, elszórt tanyaházak, amelyeket a földesúr nevezett ki falvaknak; avagy a Tisza, ez a nagy funerátor, mely hajdanában ta-

vaszkor, őszkor megváltoztatta Magyarország arculatát, vitte el a Pattyánszkyak falvait valahová a Fekete-tengerbe. Hogy volt, miképp volt, ki tudná most már azt megmondani. A régi térkép elveszítette hitelességét, talán már maguk a Pattyánszkyak sem hittek benne; a Tisza, ez az ólálkodó kutya, továbbra nyaldosta a Pattyánszky-földeket és alattomosan hordta el az egész uradalmat a Feketetengerbe. Elhordta, — csak az anekdotát nem tudta elvinni. Az itt maradt és az idők végzetéig hirdeti, hogy Pattyánszkyak is voltak a világon.

Szól pedig ez az anekdota arról a nagyehető Pattyánszky Sámuelről, aki a pozsonyi országgyűlésen Mária Terézia királynőnek többi követtársaival egyetértve fölajánlotta a magyarok életét és vérét. A kegyes királynő a nevezetes aktus után elhatározta, hogy ebéddel traktálja meg a nagylelkü követeket, csak abban fájt a feje, hogy vajjon mit főzessen a magyar uraknak, hogy az ebédre örök életükben emlékezzenek. Utóvégre a magyaroknak másképpen alkotta meg a gyomrát a teremtő, mint a többi nációbeli gyomrokat. Ezek a gyomrok a tüzet szeretik paprika alakjában. No meg azt se lehetne éppen mondani, hogy odahaza valami nagyon koplalnak a magyar urak. A konyhákon mindennap úgy főznek, mintha éppen az esztergomi primást várnák ebédre, aztán mert a primás nem jön, hát megeszik maguk az ebédet. Mit főzessen a magyaroknak a királynő? Az udvarmestertől az utolsó konyhai szolgálóig ezen törte a fejét mindenki az udvarnál, de még a királynő sem restel-

kedett tanácsot kérni az édesanyjától, aki már olyan öreg asszony volt, hogy a fejét folyton egy udvari frájnak kellett tartani, hogy az mellére ne bukjon. Az öreg hercegasszony azután meg is üzente a lányának:

— Kérdezd őket magukat, mit szeretnek legjobban?

Biz ez okos tanács volt. Hát mit is szeretnek legjobban a magyarok? A nádorispán, akihez a királynő fordult, elnevette magát:

— Azt csak egy ember tudná megmondani. Az pedig senki más, mint Pattyánszky Sámuel, a szabolcsi követ. Az a legjobb étvágyú ember az országban. Egész esztendőben egyebet sem tesz, mint névnapra, lakodalomra jár. Otthon ugyanis nem mer enni, mert attól fél, hogy egyetlen ebédre elfogyasztaná az egész birtokát. Az csak ismeri a magyarok gusztusát.

Honnan, honnan nem tudta a nádorispán ezt a legendát? Hallotta bizonyosan valahol, mert hisz a gyomorbeteg embereknek Sahuda, a híres pesti doktor már régen rendelgette azt az egyszerü diétát, hogy ebédeljenek együtt mentül többet a nagyehető Pattyánszky Sámuellel. Ha az ő jóízü evésétől gusztusuk nem támad az evéshez, nem használ akkor már semmiféle medecina. Igy aztán Pattyánszky Sámuelnek, akármerre járt-kelt az országban, mindig volt egy sereg asztaltársa. Némelyik, mint például a nagybeteg bakonyvári gróf, egy egész farsangon hordatta magát a hintaján arra, amerre Patytyánszky Sámuel járt atyafilátogatóba, keresztelőre,

torra. Az öreg gróf egyébként még a tejet sem tudta meginni, de a Pattyánszky társaságában tán még a bivalybőrt is jóízüen nyeldeste volna. Csak azon sóhajtozott mindig a gróf, hogy nem veheti magához egész életére Pattyánszkyt. De hát nem tehette. Tán az örököseire gondolt, vagy mert ilyenformán beszéltek hozzá a barátai:

— Nem lehet az ilyen embert elzárni. Nem lehet tőle az országot megfosztani. Pattyánszkynak nyilvános életet kell élni. Mi volna, ha a budai meleg forrásokat elzárnák, hogy csak egyetlen ember használhassa? Mit csinálna az a sok beteg ember Pattyánszky nélkül? Pattyánszky az országé. Lám, még a szülővármegyéje is lemondott róla, elküldvén követnek Pozsonyba. Pedig bizonyosan otthon is elkelne ő kelme.

Hát a gróf inkább csak járt-járt hintaján a nagyehető követ után, rázatta magát úttalan-útakon, amerre éppen Pattyánszkynak volt kedve menni. Neki pedig mindig oda volt kedve, ahol valami lakodalomféle készült. Csollány János, a híres szabolcsi alispán kétszer is elhalasztotta a kis fia keresztelőjét, mert Pattyánszky nem jöhetett meg idejére. Pattyánszky nélkül pedig nem lehetett megtartani semmiféle nagyobb ünnepélyt az országban. De hát hogyan is lehetett volna? Hisz ő volt a dísze, fénye mindenféle lakomának. Éppen olyan nagy baj volt az ő elmaradása, mintha Bejcziné, a híres újhelyi főzőasszony nem mozdulhatott el otthonról a reumája miatt. Igaz, hogy Bejczinét még el lehetett vinni párnák meg dunyhák között onnan

hazulról, de Pattyánszky csak a maga jószántából jött.

— Hát hol van a híres Pattyánszky, aki ismeri az ország gyomrát? — kérdezte a királynő a nádorispánt.

— Közönségesen itt szokott ebédelni a Griffben. Ha ugyan el nem vitték valami beteg nagyúrhoz. Az öreg Esterházy herceg nagybeteg. Talán eszébe jut neki még egyszer jóízüen ebédelni. Annak meg Pattyánszky a doktora.

— Nono, — szólt a királynő. — Csak nem viszik el éppen ilyenkor Pattyánszky uramat, mikor nekem volna rá szükségem.

Mindjárt küldte is az udvarmesterét, hogy keresné elő a föld alól is a híres követet.

Az udvarmesternek nem igen kellett Pattyánszkyt keresni. Ott ült a Griffnek sötét nagy ebédlőjében, mióta az országgyűlést összehívták. (Mert hát hiába, az alkotmányt sem lehet elhanyagolni a lakodalmak miatt.) Ott ült egy hosszu asztalnak a fején és körülötte ültek a betegei, akiket az evésre tanított. Pufókképü, szőrös, gömbölyüszemü ember volt. Táskás ujjait nyugodalmasan forgatta a hasán. Ez volt az egyetlen testmozgás, amit szívesen végzett. Még ha szemét fordította valamerre, akkor is úgy látszott, mintha hordókat gurítana. A hangja — nagyon ritkán beszélt — kongott, mintha valamely pincéből beszélne valaki helyette. Ott ült végtelen nyugalommal, mint olyan ember, akit már semmi sem érdekel a világon. A staféták, posták, amelyek az ország különböző részeiből fölkeresték,

semmiféle izgalomba nem hozták. Egykedvüen jegyezte be egy nagy, zsíros noteszbe a meghívásokat, mint aki hivatalos kötelességet teljesít. Ilyenformák voltak a jegyzetei:

Ignác-napján ebéd Szent-György-Ábrányban Eördögéknél.

Ad notam: farsangi fánk.

Egy hétre reá a szatmári püspöknél vacsora.

Ad notam: Prepeliczay kanonoknál borkóstolás.

Jöttek-jöttek a staféták, levelek. Pattyánszky szorgalmasan elkönyvelte a meghívásokat. Néha, ha ugyanegy napon többfelé is hívták, megüzente:

— Csak egy hét mulva mehetek.

Bizonyos volt benne, hogy elhalasztották a jelzett időre a névnapot, lakodalmat.

Tehát jött a királynő udvarmestere és vitte udvari batáron Pattyánszky Sámuelt a királynő elébe. Az emberek álmélkodva néztek Pattyánszky után:

— Nini, a felséges királynő is Pattyánszky urammal kuráltatja magát.

Ha nem lett volna elég nagy a Pattyánszky tekintélye eddig, ezután még nagyobb lett volna. De hát hova nőjjön az, mikor már a toronynál is magasabb volt?

Az udvari inasok lesegítették a kövér követet a hintóból és vezették a felséges asszony elé.

A királynő — jókedvű, istenáldott, vidám menyecske volt még akkor Mária Terézia — elnevette magát a vastag ember láttára:

— Azt szeretném tudni tőled, hívem, hogy mit

főzessek ebédre a magyar követeknek, ha majd ebédre hívom őket?

Pattyánszkyt nem ejtette zavarba a kérdés. Az udvarmester elmondta már neki előzőleg, miért hivatja a királynő. Nagy nyugalommal felelte:

— Engedelmével, felséges királynőm, én a gulyást szeretem legjobban.

A királynő mosolygott:

— A gulyást? Hisz az valami paraszti étel legyen tudomásom szerint.

— Éppen azért. Az ország gyomra már megcsömörlött a sok lakodalmi pecsenyétől, névnapi pulykától, karácsonyi malactól. Nálunk kétszáz esztendő óta folyton csak sütnek-főznek. Az ország gyomrát vissza kell szoktatni az egyszerü eledelekhez, mert nemcsak az egészség kívánja ezt, hanem a magas politika is . . .

A királynő elgondolkozott. Nini, nem is olyan nagy ostobaság az, amit ez a bohókás figura beszél . . . Mintha volna valami magja a szavának. Hátha úgy van, amint mondja, hogy az ország gyomra már megcsömörlött a sok dinom-dánomtól.

Kegyesen csókra nyujtotta a kezét:

— Magam fogom megfőzni a gulyást. Mondd meg ezt követtársaidnak.

(Hej, hálás volt akkor a királynő!)

Pattyánszky megcsókolta azt a gyönyörü kezet.

— Az Isten is megáldja érte! — rebegte lelkesen. — Ha megengedi fölséged, figyelmébe ajánlom, hogy a gulyás csak akkor igazi gulyás, ha cse-

répben főzik. A dévényi fazekasok értik annak a cserépnek a módját.

— Gondolni fogok rá, — felelt a királynő és kegyesen elbocsátotta az ország gyomrát.

*

Úgy is történt. Gulyással vendégelte meg Mária Terézia a pozsonyi gyűlés után a magyar követeket. Hanem a Pattyánszkyakon is rajta száradt, hogy nem való nekik egyéb, mint gulyás. Mégis úgy összement az a térkép ott a vencsellei kasznárlakban, vagy talán csakugyan a Tisza mosta el a falukat, pusztákat?

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Tartalom

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Oldal

Az aranysarkantyús vitéz legendája 5
Nyári nap 19
Egy régi udvarház utolsó gazdája 29
A kaján Koxi a házban van 43
Regény a bánatos Andrásról 55
A Paraszkiva-malom 65
Mariska, a kis regényhősnő 77
Májusi dolgok 89
Régi nótákból 101
Mese-mese 109
Bella menyasszony 121
A fehérlábú Gaálné 133
Nyíri pajkosok 141
A nagymama levelei 153
A holt asszony udvarlója 161
Öreg irnokok szobájából 173
Egy sikkasztás története 181
Az ágyúgolyó 193
A királynő főztje 213

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

24—
18290